

Onderzoek bestedingseffect kindregelingen

Eindrapport

datum	22-11-2018
auteur(s)	dr. Millie Elsen dr. Maartje Elshout dr. Klaas de Vos drs. Boukje Cuelenaere
versie	2.0

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
1 Inleiding.....	5
1.1 Probleemstelling en onderzoeksvragen	6
1.2 Onderzoeksopzet en leeswijzer.....	7
2 Literatuuronderzoek.....	9
3 Quasi-experiment	16
4 Gecontroleerde experimenten.....	29
4.1 Algemene opzet	29
4.2 Steekproef.....	31
4.3 Deel A: Bewust reserveren van kindbudget voor kinderen	32
4.4 Deel B (Experiment 1): Effect van labeling op budgetallocatie	34
4.4.1 Opzet	34
4.4.2 Resultaten.....	36
4.5 Deel C (Experiment 2): Effect van labeling op losse keuzes.....	43
4.5.1 Opzet	43
4.5.2 Resultaten.....	46
5 Conclusie.....	51
5.1 Bestaat er een labelingeffect?	52
5.2 Zijn er neveneffecten van labeling?.....	53
5.3 Wat is het achterliggend (psychologisch) mechanisme?	53
A Vragenlijst: Bewust reserveren kindbudget.....	56
B Vragenlijst Experiment 1: Budgetallocatie	59
C Vragenlijst Experiment 2: Losse keuzes	63
D Profielen inkomensgroepen	66
E Gecontroleerde experimenten: Modelspecificatie	68
F Resultaten pretest: Noodzakelijke versus wenselijke uitgaven	71

Samenvatting

Onderzoeksvragen

De overheid biedt ouders of verzorgers een financiële tegemoetkoming in de kosten van kinderen op grond van de Algemene kinderbijslagwet (AKW) en de Wet op het kindgebonden budget (WKB). De namen van de tegemoetkomingen, 'kinderbijslag' en 'kindgebonden budget', geven aan dat het geld voor kinderen bedoeld is. Ouders of verzorgers zijn echter niet verplicht om het geld aan kinderen te besteden.

De centrale vraag in dit onderzoek is **of de naamgeving (ofwel labeling) van de tegemoetkomingen de kans verhoogt dat het geld daadwerkelijk aan kinderen besteed wordt**, en op die manier dus de effectiviteit van de kindregelingen (het beleid) verhoogt. Een belangrijk doel van het onderzoek is om inzicht te krijgen in het mechanisme achter een (eventueel) labelingeffect. Daarnaast is ook gekeken naar mogelijke neven-effecten. Het onderzoek dient als input voor de beleidsdoorlichting Kindregelingen.

Onderzoeksmethode

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden zijn een literatuurstudie, een natuurlijk experiment en twee gecontroleerde online experimenten uitgevoerd.

In 2015 is de regelgeving met betrekking tot kindgebonden budget substantieel gewijzigd. Hierdoor ontvangen alleenstaande ouders meer kindgebonden budget en paren gemiddeld minder. Deze wijzigingen kunnen gezien worden als een natuurlijk experiment; ze maken het mogelijk om te analyseren in hoeverre veranderingen in de hoogte van het kindgebonden budget samengaan met veranderingen in het bestedingspatroon van ouders. Voor deze analyse is gebruik gemaakt van gegevensbestanden van het CBS Budgetonderzoek (2012/2013 en 2015).

Om daarnaast meer inzicht te krijgen in het causale effect van labeling van kindbudget op bestedingspatronen zijn twee gecontroleerde online experimenten uitgevoerd. De steekproef bestond uit ruim 1000 ouders van minderjarige kinderen uit het LISS panel. In de experimenten kregen ouders een scenario te lezen, waarin de naam en de hoogte van een onderdeel van het maandelijkse gezinsinkomen systematisch was gevarieerd (ofwel een 'algemene toeslag' van €200, ofwel een 'kindertoeslag' van €200, ofwel een 'kindertoeslag' van €450). Vervolgens maakten zij bestedingskeuzes.

Belangrijkste bevindingen

In de experimenten is **geen bewijs gevonden dat de naamgeving van kindbudget invloed heeft op uitgaven van ouders aan kinderen**. Noch de totale uitgaven aan kinderen, noch uitgaven aan specifieke kindgerelateerde bestedingsdoelen, zoals kleding en schoenen, hobby's en zakgeld, werden beïnvloed door de naamgeving of de hoogte van het kindbudget. Ook in het quasi-experiment is geen samenhang gevonden tussen de hoogte van het kindgebonden budget en bestedingen aan kinderen.

De belangrijkste en verrassende bevinding van dit onderzoek is dat **door labeling van tegemoetkomingen voor kinderen als zodanig ouders meer geneigd lijken om geld opzij te zetten**. Ouders die het label 'kindertoeslag' (in plaats van 'algemene toeslag') zagen, reserveerden minder geld voor dagelijkse boodschappen en zetten meer

geld opzij. Deze verschuiving bleek het sterkst voor huishoudens met middeninkomens en hoger opgeleide ouders. Interessant was dat niet expliciet voor de kinderen meer geld opzij werd gezet, maar dat het juist niet-kindgerelateerd spaargedrag betrof. Ook in het quasi-experiment waren er aanwijzingen dat een verhoging van het kindbudget samengaat met een daling in de totale bestedingen.

Wat kan deze effecten verklaren? 'Mentaal boekhouden', d.w.z. het opstellen van mentale potjes (bv. boodschappenbudget, kledingbudget) en het bijhouden van uitgaven uit de potjes, is een mechanisme dat in eerder onderzoek vaak als verklaring voor effecten van de labeling van geld is voorgesteld. Dit lijkt echter geen verklaring voor de huidige resultaten. Wanneer mentaal boekhouden het achterliggende mechanisme zou zijn, zouden huishoudens en ouders die meer geneigd zijn om mentale potjes te beheren (o.a. lager opgeleide ouders en huishoudens met lagere inkomens) gevoeliger moeten zijn voor het label, wat niet het geval was. Ook het nabootsen van het boekhoudproces door ouders na elke keuze feedback te geven over het totale bedrag dat aan kinderen besteed was, versterkte het labelingeffect niet. De bevindingen wijzen eerder op een 'saliency' effect: enkel de blootstelling aan het label 'kindertoeslag' was voldoende om uitgaven aan dagelijkse boodschappen te verminderen en spaargedrag te bevorderen. Dit patroon - het maken van opofferingen in het heden voor de toekomst - wijst erop dat ouders meer toekomstgericht gingen denken wanneer zij het label zagen.

De resultaten suggereren dat het 'extra' spaargedrag, ook al werd het geld niet expliciet voor de kinderen opzij gezet, toch gedreven werd door het denken aan kinderen. De naamgeving van de toeslag leidde namelijk tot meer spaargedrag onder ouders die rapporteerden kindbudget bewust te reserveren voor hun kinderen, maar had geen invloed op het spaargedrag van ouders die aangaven dat het kindbudget op de grote hoop gaat.

Samenvattend blijkt uit dit onderzoek dus geen effect van de labeling van kindbudget op bestedingen aan kinderen, maar zijn er wel aanwijzingen dat ouders iets meer geneigd zijn om geld opzij te zetten als gevolg van de naamgeving. Daarbij moet wel opgemerkt worden dat de bevindingen waarschijnlijk het maximale effect van het label representeren. In de gecontroleerde experimenten werden ouders blootgesteld aan het label en maakten zij direct daarna bestedingskeuzes. In de werkelijkheid is dit niet altijd het geval, waardoor effecten in de werkelijkheid mogelijk zwakker zijn.

Ten slotte gaf de meerderheid van de ouders aan wel het idee te hebben dat kindbudget aan kinderen besteed zou *moeten* worden. Slechts ongeveer 15 tot 20% (afhankelijk van het type kindbudget) had niet het idee dat het geld aan kinderen besteed zou moeten worden. Dus, ondanks dat de experimenten geen direct verband laten zien tussen de naamgeving van kindbudget en bestedingen aan kinderen, blijkt uit deze resultaten dat kindbudget door een substantiële groep ouders wel, zoals bedoeld, gezien wordt als budget dat ten goede hoort te komen aan de kinderen.

1 Inleiding

De overheid biedt een financiële tegemoetkoming aan ouders of verzorgers voor de kosten van kinderen. Deze tegemoetkomingen worden verstrekt op grond van de Algemene kinderbijslagwet (AKW) en voor de BES eilanden op grond van de Wet Kinderbijslagvoorziening BES. Gezinnen met een laag of middeninkomen komen daarnaast in aanmerking voor een tegemoetkoming op grond van de Wet op het kindgebonden budget (WKB). De afgeleide doelstellingen van de AKW en WKB zijn de herverdeling van inkomen ten behoeve van gezinnen met kinderen, om het bestedingsverschil tussen huishoudens met en zonder kinderen te verkleinen en zodoende het draagkrachtverminderende aspect van het hebben van kinderen te beperken, en de ontplooiingskansen van kinderen te bevorderen.

Kinderbijslag

In Nederland wonende ouders met kinderen jonger dan 18 jaar hebben (nagenoeg allemaal) recht op kinderbijslag. De hoogte van de kinderbijslag is afhankelijk van de leeftijd van het kind en is hoger naarmate het kind ouder wordt. Daarbij worden drie leeftijdscategorieën gehanteerd: 0-5 jaar, 6-11 jaar en 12 jaar tot en met 17 jaar. De kinderbijslag wordt per kwartaal uitbetaald en bedraagt vanaf 1 juli 2018 €288,90 voor een kind tussen de 12 en 18 jaar.

Kindgebonden budget

Kindgebonden budget is een maandelijkse bijdrage voor gezinnen met kinderen die door de Belastingdienst wordt uitbetaald. De hoogte van het kindgebonden budget is afhankelijk van het (verzamel)inkomen, van de leeftijd van het kind en van het aantal kinderen in het gezin. Boven een verzamelinkomen van €20.415 wordt het kindgebonden budget afgebouwd tot een inkomen van €37.200 (in de situatie met één ouder) of €83.400 (twee ouders). Het maximale bedrag kindgebonden budget is voor een kind €1.150 per jaar en voor 3 of meer kinderen €2.335. Daarboven kunnen alleenstaande ouders nog €3.101 aan kindgebonden budget ontvangen (de zogenaamde Alokop). Het kindgebonden budget wordt verhoogd wanneer een kind 12 jaar wordt en nog eens wanneer het 16 jaar wordt.

Beleidsdoorlichting

Op dit moment (2018) wordt een beleidsdoorlichting Kindregelingen uitgevoerd die eind 2018 aan de Kamer zal worden aangeboden. In de Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek (RPE) is de uitvoering van periodieke beleidsdoorlichtingen verplicht opgenomen, waarbij periodiek betekent dat elk artikel van de Rijksbegroting eens in de vier tot zeven jaar moet worden doorgelicht.¹ Het doel van een beleidsdoorlichting is het bieden van een systematisch zicht op de effectiviteit en de efficiëntie van het beleid. Een beleidsdoorlichting brengt de informatie van verschillende beleidsevaluaties bij elkaar. De onderzoeksopzet van een beleidsdoorlichting wordt vooraf aan de Tweede Kamer aangeboden. De opzet van de beleidsdoorlichting Kindregelingen (artikel 10 van de SZW-begroting) is op 24 juli 2017 aan de Kamer aangeboden.² De centrale vraag van deze beleidsdoorlichting luidt: "In hoeverre is de financiële tegemoetkoming aan ouders of verzorgers voor de kosten van kinderen doelmatig en doeltreffend?". Deze vraag is uitgewerkt in een aantal deelvragen waaronder de vraag hoe burgers het ontvangen van deze financiële tegemoetkomingen voor de kosten van kinderen ervaren. Verder is

¹ Zie Handreiking Beleidsdoorlichtingen:

<http://www.rijksbegroting.nl/beleidssevaluaties/evaluaties-en-beleidsdoorlichtingen/handreiking>

² Tweede Kamer, vergaderjaar 2016–2017, 30 982, nr. 34.

toegezegd ook gedragseconomische aspecten bij de analyses te betrekken, bijvoorbeeld waar het gaat om de ervaringen van burgers. Voorliggende onderzoeksrapportage heeft betrekking op het gedragseffect dat uitgaat van de naamgeving (de labeling) van de tegemoetkomingen.

Effect van labeling

De namen van de tegemoetkomingen, 'kinderbijslag' en 'kindgebonden budget', geven aan dat het geld voor de kinderen bedoeld is. Ouders of verzorgers zijn echter niet verplicht om het geld aan de kinderen te besteden. De centrale vraag in dit onderzoek is **of deze labels invloed hebben op de kans dat het geld daadwerkelijk aan de kinderen besteed wordt**, en of de labels op die manier dus de effectiviteit van de kindregelingen (het beleid) verhogen.

Standaard economische theorie voorspelt géén labelingeffect: alle bronnen van inkomsten zouden op dezelfde manier behandeld moeten worden (het fungibiliteitsprincipe). Met andere woorden, "geld is geld" en het zou niet uit moeten maken waar het vandaan komt of hoe het gelabeld is. Echter, vele studies tonen aan dat het fungibiliteitsprincipe vaak geschonden wordt, met andere woorden, dat het labelen van geld invloed heeft op hoe dat geld uitgegeven wordt.³ Binnen deze literatuur zijn er ook al een aantal studies die zich specifiek richten op het effect van (het labelen van) tegemoetkomingen uit kindregelingen op bestedingen van huishoudens, in Nederland en enkele andere Europese landen.⁴ De resultaten van deze studies zijn echter niet eenduidig (hoofdstuk 2 gaat hier dieper op in).

Het doel van het huidige onderzoek is om te achterhalen of het labelen van budget als bedoeld voor de kinderen invloed heeft op bestedingen aan kinderen, en – als een dergelijk labelingeffect bestaat – om inzicht te geven in waaróm het bestaat. Het onderzoek dient als input voor de beleidsdoorlichting Kindregelingen.

1.1 Probleemstelling en onderzoeksvragen

De centrale probleemstelling van het onderzoek luidt:

Leiden de kindregelingen (de kinderbijslag en het kindgebonden budget) daadwerkelijk tot extra uitgaven aan de kinderen doordat er van die doelbestemming een prikkel uitgaat om dit geld ook daadwerkelijk aan de kinderen te besteden?

---

³ Bv. Abeler, J., & Marklein, F. (2016). Fungibility, labels, and consumption. *Journal of the European Economic Association*, 15(1), 99-127; Heath, C., & Soll, J. B. (1996). Mental budgeting and consumer decisions. *Journal of consumer research*, 23(1), 40-52; Thaler, R. H. (1999). Mental accounting matters. *Journal of Behavioral decision making*, 12(3), 183.

⁴ Bv. Edmonds, E. (2002). Reconsidering the labeling effect for child benefits: evidence from a transition economy. *Economics Letters*, 76(3), 303-309; Blow, L., Walker, I., & Zhu, Y. (2012). Who benefits from child benefit?. *Economic Inquiry*, 50(1), 153-170; Kooreman, P. (2000). The labeling effect of a child benefit system. *American Economic Review*, 90(3), 571-583; Hener, T. (2013). *Labeling Effects of Child Benefits on Family Savings* (No. 163). Ifo Working Paper; Lissiotou, P. (2016). The effect of child benefits on household expenditure patterns: evidence from a natural policy experiment; Raschke, C. (2016). The Impact of the German Child Benefit on Household Expenditures and Consumption. *German Economic Review*, 17(4), 438-477.

Daarbij zijn de volgende specifieke onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Verhoogt de labeling van kindbudget als bedoeld voor de kinderen de kans dat het geld ten goede komt aan kinderen?
2. Zijn er neveneffecten van het labelen van kindbudget?
3. Hoe kan een (eventueel) labelingeffect verklaard worden?

Het huidige onderzoek beoogt antwoord te geven op de vraag of kindregelingen daadwerkelijk leiden tot extra uitgaven aan de kinderen en daarmee op de vraag of het labelen van een tegemoetkoming een instrument kan zijn om doelbesteding te stimuleren.

1.2 Onderzoeksopzet en leeswijzer

Dit onderzoek is uitgevoerd door CentERdata in opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid in de periode juni – oktober 2018. Om de onderzoeksvragen te beantwoorden zijn de volgende drie activiteiten uitgevoerd:

1. Literatuuronderzoek;
2. Een quasi-experiment;
3. Gecontroleerde experimenten.

Hoofdstuk 2 beschrijft de resultaten van het literatuuronderzoek, dat zowel gericht is op de wetenschappelijke als op grijze literatuur. Doel van het literatuuronderzoek was meervoudig, namelijk zowel het ontwikkelen van het theoretisch kader als het opdoen van inspiratie voor de opzet van het quasi experiment en de gecontroleerde experimenten.

In het quasi-experiment is nagegaan welke informatie bij CBS beschikbaar was over het uitgavenpatroon van ouders voor en na de invoering van de alleenstaande ouderkop op het kindgebonden budget. Door de invoering van de alo-kop in 2015 is het kindgebonden budget dat alleenstaande ouders ontvingen substantieel toegenomen, maar ook voor paren vonden er in dezelfde periode substantiële wijzigingen in de regelgeving met betrekking tot kindgebonden budget plaats. Deze wijzigingen in de regelgeving, waardoor groepen ouders over de tijd een groter of kleiner gedeelte gelabeld kindbudget ontvangen, kunnen als een natuurlijk experiment worden beschouwd, waarbij de vraag is of het gedeelte van het inkomen dat door ouders aan kinderen wordt uitgegeven is veranderd als gevolg van deze wijzigingen. De resultaten van het quasi-experiment worden besproken in Hoofdstuk 3.

Ten slotte zijn voor dit onderzoek gecontroleerde online experimenten onder ouders van minderjarige kinderen uitgevoerd in het LISS (Longitudinal Internet Studies for the Social Sciences) panel. Het LISS panel is een online huishoudenspanel dat door CentERdata zelf beheerd wordt. Het panel bestaat uit circa 4500 huishoudens, waarbinnen 7000 individuen panellid zijn. Het panel bestaat sinds 2007 en is speciaal opgericht voor wetenschappelijk, maatschappelijk en beleidsrelevant onderzoek. Door alle mogelijke factoren die invloed uit (kunnen) oefenen op bestedingsgedrag constant te houden, kan door middel van gecontroleerde experimenten een causaal verband tussen de naamgeving van tegemoetkomingen en bestedingsgedrag worden vastgesteld. Hoofdstuk 4 bespreekt de resultaten van de gecontroleerde experimenten.

Hoofdstuk 5 bevat een synthese van de resultaten van de verschillende onderzoeks-
onderdelen en geeft antwoord op de onderzoeksvragen.

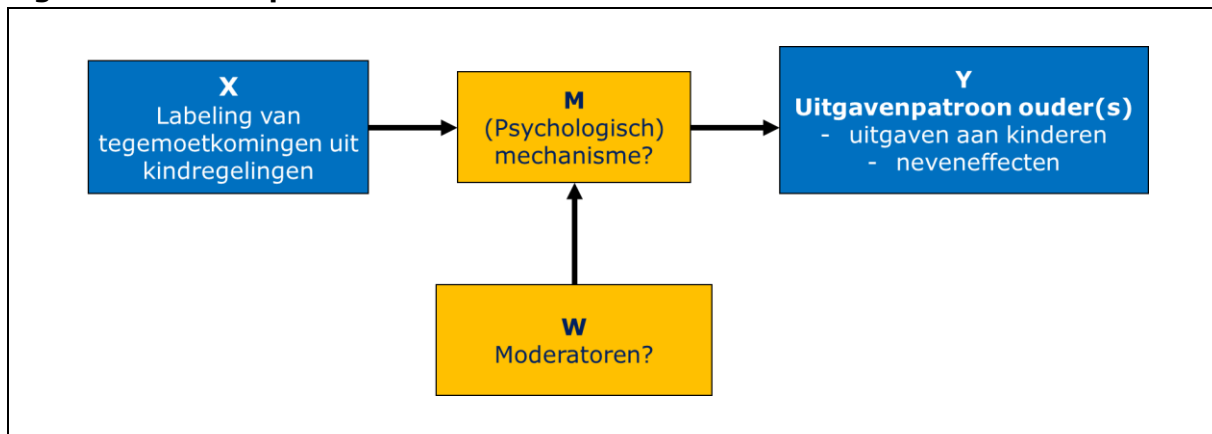

2 Literatuuronderzoek

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van onderzoek naar effecten van labeling van inkomen – zowel in het algemeen als specifiek de labeling van kindbudget – op bestedingsgedrag. Vervolgens bespreken we de in de literatuur geïdentificeerde mogelijke neveneffecten, mogelijke achterliggende mechanismen, en mogelijke factoren die de aanwezigheid of sterkte van het labelingeffect beïnvloeden (moderatoren; zie Figuur 2.1). Op basis van het literatuuronderzoek worden ten slotte hypothesen geformuleerd, die getoetst worden in het quasi-experiment (Hoofdstuk 3) en/of de gecontroleerde experimenten (Hoofdstuk 4).

Figuur 2.1. Conceptueel model

Effecten van labeling van inkomen op bestedingsgedrag

Standaard economische theorie veronderstelt dat inkomensbronnen 'fungibel' zijn. Dit betekent dat inkomsten uit verschillende bronnen hetzelfde zouden moeten worden behandeld, want 'geld is geld'.⁵ Ogenschijnlijk irrelevante details, zoals het label van de inkomsten (bv. als salaris, cadeau, bonus, of teruggave), zouden geen invloed moeten hebben op hoe het geld besteed wordt. Een uitgebreide literatuur laat echter zien dat de labeling (of 'framing') van inkomsten wel degelijk invloed kan hebben op hoe het geld uitgegeven wordt.⁶ Zo liet een studie bijvoorbeeld zien dat mensen meer geneigd zijn om inkomsten uit te geven aan vakantie wanneer deze inkomsten beschreven werden als 'gift' (beide minder 'serieuze' zaken) dan wanneer deze werden geframed als werkgerelateerde bonus.⁷

Naast een dergelijke labeling van de *oorsprong* van inkomsten heeft ook het labelen van hun *bestemming* invloed op bestedingspatronen. Beatty, Blow, Crosley & O'Dea (2014)⁸ verrichten bijvoorbeeld onderzoek naar de Britse 'winter fuel payment' (een bijdrage in verwarmingskosten voor ouderen) en vonden dat deze bijdrage het verwarmingsgebruik verhoogde – aanzienlijk méér dan eenzelfde bijdrage zonder label naar verwachting had

⁵ Heath, C., & Soll, J. B. (1996). Mental budgeting and consumer decisions. *Journal of Consumer Research*, 23(1), 40-52.

⁶ Thaler, R. H. (1999). Mental accounting matters. *Journal of Behavioral decision making*, 12(3), 183; Heath, C., & Soll, J. B. (1996). Mental budgeting and consumer decisions. *Journal of Consumer Research*, 23(1), 40-52.

⁷ O'Curry, S. (1997). Income source effects. *Unpublished working paper, DePaul University*.

⁸ Beatty, T. K., Blow, L., Crossley, T. F., & O'Dea, C. (2014). Cash by any other name? Evidence on labeling from the UK Winter Fuel Payment. *Journal of Public Economics*, 118, 86-96.

gedaan. Andere voorbeelden zijn bestedingseffecten van labeling van geld als vakantiegeld,⁹ voedingsbudget,¹⁰ benzinegeld¹¹ en onderwijsondersteuning.¹²

Labeling van kindbudget

Ook het labelen van kindbudget is een voorbeeld van het oormerken van de (bedoelde) bestemming van geld. Verschillende studies hebben de consequenties van deze naamgeving onderzocht door te kijken naar de samenhang tussen de hoogte van tegemoetkomingen voor kinderen, die varieerden door wetswijzigingen, en bestedingspatronen van ouders. Echter, de resultaten zijn niet eenduidig. Uit onderzoek van Kooreman (2000)¹³ in Nederland bleek bijvoorbeeld dat, voor huishoudens met één kind, een stijging in de kinderbijslag tot een toename van uitgaven aan kinderkleding leidde en *geen* invloed had op uitgaven aan kleding voor volwassenen. Echter, dit labelingeffect werd niet gevonden voor huishoudens met meerdere kinderen. Enkele Duitse studies bestudeerden de effecten van veranderingen in de hoogte van het Duitse 'Kindergeld' in verschillende tijdsperioden. Hener (2017)¹⁴ vond dat (substantiële) stijgingen in het Kindergeld in de periode 1979-1982 de kans vergrootte op het afsluiten van een woonspaarplan (volgens Hener een vorm van kindspecifiek spaargedrag) en, hoewel in mindere mate, de consumptie van kindspecifieke goederen zoals speelgoed stimuleerde. Een andere studie vond daarentegen dat verhogingen in Kindergeld in 1996 niet samenhangen met betere leefomstandigheden van families.¹⁵ Een derde onderzoek liet zien dat stijgingen in Kindergeld tussen 1998 en 2011 vooral samengingen met toenames van bestedingen aan voeding en het verbeteren van woonomstandigheden en niet leidden tot een substantiële toename in uitgaven aan goederen specifiek voor volwassenen (tabak en alcohol) – volgens de onderzoekers bewijs dat het Kindergeld het gewenste effect had.¹⁶ In twee andere studies die verricht zijn in Cyprus en het VK werd gekeken naar *geslachtsverschillen* in hoe ouders het kindbudget besteden. Deze studies vonden dat *moeders* het kindbudget in grotere mate uitgaven aan kindgerelateerde goederen zoals kinderkleding; *vaders* daarentegen gaven meer uit aan niet-kindgerelateerde goederen zoals tabak.¹⁷ Een Iers onderzoek vond echter geen verschillen in het labelingeffect tussen

---

⁹ Kooreman, P., Prast, H., & Vellekoop, N. (2009). Labeling, Frequency and Default Effects in an Employee Savings Scheme; ABN AMRO (2015). Zicht op geld – Vakantiegeld. Zie [https://www.abnamro.com/en/images/Documents/035_Social_Newsroom/Press_Releases/2015/ABN_AMRO_Rapportage_Zicht_op_geld_-_Vakantiegeld_\(Dutch_only\).pdf](https://www.abnamro.com/en/images/Documents/035_Social_Newsroom/Press_Releases/2015/ABN_AMRO_Rapportage_Zicht_op_geld_-_Vakantiegeld_(Dutch_only).pdf)

¹⁰ Griffith, R., von Hinke, S., & Smith, S. (2018). Getting a healthy start: The effectiveness of targeted benefits for improving dietary choices. *Journal of health economics*, 58, 176-187; Tuttle, C. (2016). *The stimulus act of 2009 and its effect on food-at-home spending by SNAP participants*. United States Department of Agriculture, Economic Research Service.

¹¹ Hastings, J. S., & Shapiro, J. M. (2013). Fungibility and consumer choice: Evidence from commodity price shocks. *The quarterly journal of economics*, 128(4), 1449-1498.

¹² Benhassine, N., Devoto, F., Duflo, E., Dupas, P., & Pouliquen, V. (2015). Turning a shove into a nudge? A "labeled cash transfer" for education. *American Economic Journal: Economic Policy*, 7(3), 86-125.

¹³ Kooreman, P. (2000). The labeling effect of a child benefit system. *American Economic Review*, 90(3), 571-583.

¹⁴ Hener, T. (2017). Effects of labeled child benefits on family savings. *Review of Economics of the Household*, 15(3), 759-777.

¹⁵ Rainer, H., Bauernschuster, S., Danzer, N., Hener, T., Holzner, C. and Reinkowski, J. (2013). 'Kindergeld', Ifo Forschungsberichte/60. Ifo Institut, Munchen.

¹⁶ Raschke, C. (2016). The Impact of the German Child Benefit on Household Expenditures and Consumption. *German Economic Review*, 17(4), 438-477.

¹⁷ Lysiotou, P. (2017). The impact of targeting policy on spouses' demand for public goods, labor supplies and sharing rule. *Empirical Economics*, 53(2), 853-878; Lundberg, S. J., Pollak, R. A.,

moeders en vaders; beide ouders spendeerden kinderbijslag (vs. ander inkomen) in grotere mate aan kindspecifieke goederen (kinderkleding).¹⁸ Edmonds (2002)¹⁹ verrichte een onderzoek in Sloveense families en vond geen bewijs dat variaties in inkomen uit kindbudget samenhangen met een ander bestedingspatroon voor voeding, alcohol, tabak of kleding dan inkomen uit andere bronnen. In een ander onderzoek verricht door Blow, Walker en Zhu (2012)²⁰ in het VK werd ook geen samenhang gevonden tussen variaties in kindbudget en bestedingsgedrag, behalve wanneer kindbudget onverwacht steeg door een wijziging in regelgeving: in dit geval werd kinderbijslag zelfs onevenredig uitgegeven aan alcohol. De resultaten van deze onderzoeken naar de effecten van labeling van kindbudget zijn dus erg gemengd, met verschillende studies die gewenste effecten laten zien, verschillende studies die géén labelingeffect vinden, en enkele studies die suggereren dat de labeling van kindbudget (ook) ongewenste effecten heeft.

Neveneffecten

Kindbudget heeft het beoogde effect wanneer dit ten goede komt aan de behoeften van kinderen. Enkele studies, zoals die van Blow en collega's, suggereren echter dat het labelen van kindbudget in bepaalde gevallen kan leiden tot ongewenste neveneffecten – in dit geval een toename in uitgaven aan alcohol. Een dergelijke besteding kan worden gezien als uitgave aan de *wensen van ouders* die potentieel ten koste gaat van de *behoeften van kinderen*. Mogelijk zien ouders het kindbudget in dit geval als 'extraatje' bovenop het reguliere inkomen en zijn zij daarom eerder geneigd om het aan hedonische goederen te besteden; eerder onderzoek heeft laten zien dat inkomen dat wordt waargenomen als 'bonus' soortgelijke bestedingseffecten kan hebben.²¹ Daarnaast kan een tweede onbedoeld effect van labeling onderscheiden worden: het labelingeffect kan zo sterk zijn dat geld in grotere mate wordt besteed aan de *wensen van kinderen* (bv. een bezoek aan een speelparadijs) ten koste van de *behoeften van ouders* (bv. het vervangen van een versleten kledingstuk van een ouder). Om de bestedingseffecten van labeling te begrijpen dienen deze neveneffecten in kaart te worden gebracht.

Mentaal boekhouden als mechanisme

Mental accounting wordt gezien als belangrijk mechanisme achter labelingeffecten.²² Mental accounting, ofwel mentaal boekhouden, verwijst naar de neiging van mensen om geld te scheiden in afzonderlijke mentale 'potjes'. Een belangrijk onderdeel van mentaal boekhouden is dus de categorisatie of labeling van geld, wat *mental budgeting* wordt genoemd.²³ Personen en huishoudens doen aan mentaal boekhouden om bij te houden

---

& Wales, T. J. (1997). Do husbands and wives pool their resources? Evidence from the United Kingdom child benefit. *Journal of Human resources*, 32(3), 463-480.

¹⁸ Madden, D. D. P. (1999). The kids are alright? An analysis of child benefit using Irish data. In Presentation to Irish Economics Association Fourteenth Annual Conference, Waterford, March 2000. University College Dublin. School of Economics.

¹⁹ Edmonds, E. (2002). Reconsidering the labeling effect for child benefits: evidence from a transition economy. *Economics Letters*, 76(3), 303-309.

²⁰ Blow, L., Walker, I., & Zhu, Y. (2012). Who benefits from child benefit? *Economic Inquiry*, 50(1), 153-170.

²¹ Epley, N., Mak, D., & Idson, L. C. (2006). Bonus of rebate? The impact of income framing on spending and saving. *Journal of Behavioral Decision Making*, 19(3), 213-227; Thaler, R. H. (1999). Mental accounting matters. *Journal of Behavioral decision making*, 12(3), 183.

²² Thaler, R. H. (1999). Mental accounting matters. *Journal of Behavioral decision making*, 12(3), 183.

²³ Heath, C., & Soll, J. B. (1996). Mental budgeting and consumer decisions. *Journal of Consumer Research*, 23(1), 40-52.

waar hun geld naar toe gaat en zo het overzicht over hun financiën te bewaren.²⁴ In feite wordt via mentaal boekhouden een groot budgetallocatieprobleem opgedeeld in kleinere beslissingen. Dit wordt ook wel *narrow framing of narrow bracketing* genoemd.²⁵ Het maken van beslissingen is dan makkelijker voor mensen omdat het aantal alternatieven dat concurreert om een bepaalde som geld kleiner en beter vergelijkbaar wordt (bv. "Koop ik deze trui of dit T-shirt?" in plaats van "Koop ik deze trui, of dit T-shirt, of ga ik naar de bioscoop, of boodschappen doen, etc.?"). Ook vormt mentaal boekhouden een belangrijk zelfcontrolemechanisme: het helpt individuen en huishoudens om hun uitgaven onder controle te houden en dus overconsumptie tegen te gaan.²⁶

Mentale budgetten kunnen – net als labelingeffecten – betrekking hebben op de *oorsprong* van geld (bv. salaris, cadeau, erfenis, etc.) of op diens *bestemming* (bv. kledingbudget, boodschappenbudget, entertainmentbudget, etc.).²⁷ In het laatste geval maken consumenten potjes van verschillende bestedingscategorieën (bv. vaste woonlasten, voeding, entertainment en kleding). Een budget wordt toegewezen aan elke categorie (*'budget setting'*) en uitgaven ten opzichte van het budget bijgehouden (*'tracking expenses'*). De verschillende potjes worden mentaal van elkaar gescheiden gehouden: als het ene potje (bv. kledingbudget) leeg is, wordt dat niet zomaar aangevuld uit een ander potje (bv. boodschappenbudget). Wanneer een budget dus te laag (of te hoog) wordt gekozen, kan dit tot onderconsumptie (of overconsumptie) leiden.²⁸

Het categoriseren van *inkomsten* (oorsprong van geld) wordt ook wel *income accounting*²⁹ genoemd en de effecten op bestedingsgedrag *income source effects*.³⁰ Een vergoeding voor werk wordt bijvoorbeeld anders uitgegeven dan een erfenis of een cadeau omdat mensen de categorie waarin inkomsten en uitgaven vallen proberen te matchen ('serieuze' inkomsten worden eerder aan 'serieuze' zaken besteed).³¹ De implicatie is dat wanneer de *opbouw* van het inkomen verandert (bv. een groter aandeel kindbudget) terwijl het *totale inkomen* gelijk blijft, consumptiepatronen kunnen veranderen (meer kindspecifieke bestedingen).

In de literatuur wordt het labelen van tegemoetkomingen uit kindregelingen gezien als een voorbeeld van labeling van inkomsten.³² Omdat het label hier echter de bedoelde bestemming van het geld aangeeft, geeft dit label eigenlijk tegelijkertijd aan waaraan het geld besteed dient te worden. Het idee is dan dat expliciete labeling van een inkomstenbron

---

²⁴ Thaler, R. H. (1999). Mental accounting matters. *Journal of Behavioral decision making*, 12(3), 183.

²⁵ Abeler, J., & Marklein, F. (2016). Fungibility, labels, and consumption. *Journal of the European Economic Association*, 15(1), 99-127.

²⁶ Cheema, A., & Soman, D. (2006). Malleable mental accounting: The effect of flexibility on the justification of attractive spending and consumption decisions. *Journal of Consumer Psychology*, 16(1), 33-44.

²⁷ Antonides, G., De Groot, I. M., & Van Raaij, W. F. (2011). Mental budgeting and the management of household finance. *Journal of Economic Psychology*, 32(4), 546-555.

²⁸ Heath, C., & Soll, J. B. (1996). Mental budgeting and consumer decisions. *Journal of consumer research*, 23(1), 40-52.

²⁹ Thaler, R. H. (1999). Mental accounting matters. *Journal of Behavioral decision making*, 12(3), 183.

³⁰ O'Curry, S. (1997). Income source effects. *Unpublished working paper, DePaul University*.

³¹ Henderson, P. W., & Peterson, R. A. (1992). Mental accounting and categorization. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 51(1), 92-117.

³² Thaler, R. H. (1999). Mental accounting matters. *Journal of Behavioral decision making*, 12(3), 183.

als kindgerelateerd budget de kans groter maakt dat mensen het geld toewijzen aan het mentale potje 'voor de kinderen' en daardoor ook de kans dat zij het daadwerkelijk aan de kinderen uitgeven. Bovendien wordt op basis van deze theorie verwacht dat, tot op zekere hoogte, verhogingen van het budget dat geormerkt is als voor de kinderen samengaan met stijgingen in uitgaven aan kinderen.

Andere mechanismen

Mentaal boekhouden lijkt dus het centrale psychologische mechanisme dat ten grondslag ligt aan effecten van het labelen van tegemoetkomingen als 'kindbudget' op bestedingspatronen. Maar er zijn ook andere theorieën die een labelingeffect voorspellen op basis van andere onderliggende mechanismen. Een voorbeeld hiervan is het *wederkerigheidsprincipe*.³³ Wanneer kindbudget anders behandeld wordt dan andere inkomstenbronnen zou dit ook het gevolg kunnen zijn van een gevoel van wederkerigheid, of morele verplichting, jegens de partij van wie men het geld krijgt. De ontvanger van het kindbudget zou dan proberen te handelen in lijn met de wensen van, in dit geval, de overheid, en het dus uitgeven aan datgene waarvoor het budget bedoeld is. Gerelateerd hieraan is het idee dat het kindbudget ouders simpelweg een maatstaf (*benchmark*) geeft voor hoeveel zij aan hun kinderen uit zouden moeten geven.³⁴

Een andere verklaring voor een mogelijke toename in bestedingen aan kinderen door het label is dat blootstelling aan het label de bestedingscategorie 'kinderen' saillantier maakt, waardoor de kans dat men uitgaven doet binnen die categorie groter wordt (een *saliency effect*).^{35,36} In dat geval wordt een bestedingseffect puur veroorzaakt door de blootstelling aan het label en de concepten die het activeert (bv. 'kinderen'). Een hoger gelabeld budget zal niet tot meer uitgaven aan kinderen leiden dan een lager gelabeld budget; het label blijft immers hetzelfde.

Moderatoren

Nederlandse huishoudens met lagere en middeninkomens kunnen, naast *kinderbijslag* die per kwartaal wordt overgemaakt, ook maandelijks *kindgebonden budget* ontvangen.³⁷ Het is mogelijk dat deze twee tegemoetkomingen – beide bedoeld als bijdrage voor de kosten van kinderen – verschillend worden besteed. Doordat kindgebonden budget (meestal) *maandelijks* wordt uitbetaald, kunnen mensen geneigd zijn om dit te koppelen aan – en op te tellen bij – ander vast inkomen, dat ook maandelijks wordt gestort. Kinderbijslag wordt minder frequent uitbetaald en daardoor mogelijk eerder waargenomen als inkomen waar niet op wordt gerekend en dat aan kinderen kan worden besteed. Een recent Nederlands onderzoek heeft hier inderdaad bewijs voor gevonden: ouders gaven aan het kindgebonden budget meer als reguliere inkomst te zien waar gezinsuitgaven van konden

---

³³ Abeler, J., & Marklein, F. (2016). Fungibility, labels, and consumption. *Journal of the European Economic Association*, 15(1), 99-127.

³⁴ Kooreman, P. (2000). The labeling effect of a child benefit system. *American Economic Review*, 90(3), 571-583.

³⁵ Hastings, J. S., & Shapiro, J. M. (2013). Fungibility and consumer choice: Evidence from commodity price shocks. *The quarterly journal of economics*, 128(4), 1449-1498.

³⁶ Bordalo, P., Gennaioli, N., & Shleifer, A. (2013). Saliency and consumer choice. *Journal of Political Economy*, 121(5), 803-843.

³⁷ SVB – Wat is kindgebonden budget. Zie https://www.svb.nl/int/nl/kinderbijslag/kinderbijslag_voor_kind/kindgebonden_budget/

worden betaald, terwijl de kinderbijslag meer werd gezien als potje specifiek voor de kinderen.³⁸

Huishoudens verschillen in de mate waarin zij budgetten opstellen en bijbehorende uitgaven bijhouden.³⁹ Dit kan heel *expliciet* zijn waarbij uitgaven nauw worden gematcht met de bijbehorende budgetten; een bepaald budget wordt dan bijvoorbeeld gereserveerd voor kinderen en dit wordt vervolgens uitsluitend besteed aan de kinderen (zoals aan kinderkleding, of een storting op de spaarrekening van de kinderen). In andere huishoudens vindt dit proces meer *impliciet* plaats waarbij budgetten minder strak gedefinieerd en minder bindend zijn.⁴⁰ Uit onderzoek blijkt dat ongeveer de helft van de Nederlandse consumenten mentale budgetten beheert.⁴¹ Eerder onderzoek laat verder zien dat het opstellen van budgetten alleen invloed heeft op consumptie wanneer mensen zich hun eerdere uitgaven die betrekking hebben op die betreffende potjes goed kunnen *herinneren*.⁴² Mensen zijn echter vaak niet goed op de hoogte van hoeveel geld er op hun rekening staat, van hun vrij besteedbare inkomen en van hun (kleinere) uitgaven.⁴³ Dit betekent dat áls mentaal boekhouden het mechanisme is achter een labelingeffect, dit effect het sterkst zal zijn voor personen en huishoudens die (expliciete) budgetten opstellen en hun uitgaven bijhouden.

Ten slotte zijn bepaalde *groepen* huishoudens waarschijnlijk eerder geneigd om budgetten op te stellen en hun uitgaven bij te houden dan andere. Huishoudens met een lager inkomen bijvoorbeeld zijn door een krappere budget eerder genoodzaakt om expliciete budgetten op te stellen en overconsumptie te vermijden, terwijl huishoudens met een hoger inkomen minder controle hoeven te bewaren over hun uitgaven en budgetteren minder nodig is.⁴⁴ Als mentaal boekhouden een belangrijk achterliggend mechanisme is, zullen labelingeffecten dus sterker zijn voor huishoudens met lagere (versus hogere) inkomens. Omdat door het opstellen van budgetten en bijhouden van uitgaven een groot budgetallocatieprobleem wordt opgedeeld in kleinere, makkelijkere beslissingen, zijn mensen met betere wiskundige en cognitieve vaardigheden⁴⁵ en hogere opleidingsniveaus⁴⁶ minder geneigd om te budgetteren, waardoor hun gedrag minder beïnvloed zal worden door de naamgeving van geld.

---

³⁸ Witkamp, A., Drijvers, A., & Engelen, M. (2018). Bouwstenen voor beleidsdoorlichting kindregelingen en evaluatie WHK. Projectnummer P0074. Onderzoek in opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

³⁹ Antonides, G., De Groot, I. M., & Van Raaij, W. F. (2011). Mental budgeting and the management of household finance. *Journal of Economic Psychology*, 32(4), 546-555.

⁴⁰ Thaler, R. H. (1999). Mental accounting matters. *Journal of Behavioral decision making*, 12(3), 183.

⁴¹ Antonides, G., De Groot, I. M., & Van Raaij, W. F. (2011). Mental budgeting and the management of household finance. *Journal of Economic Psychology*, 32(4), 546-555.

⁴² Soman, D. (2001). Effects of payment mechanism on spending behavior: The role of rehearsal and immediacy of payments. *Journal of Consumer Research*, 27(4), 460-474.

⁴³ Soman, D. (2001). Effects of payment mechanism on spending behavior: The role of rehearsal and immediacy of payments. *Journal of Consumer Research*, 27(4), 460-474.

⁴⁴ Antonides, G., De Groot, I. M., & Van Raaij, W. F. (2011). Mental budgeting and the management of household finance. *Journal of Economic Psychology*, 32(4), 546-555.

⁴⁵ Abeler, J., & Marklein, F. (2016). Fungibility, labels, and consumption. *Journal of the European Economic Association*, 15(1), 99-127.

⁴⁶ Antonides, G., De Groot, I. M., & Van Raaij, W. F. (2011). Mental budgeting and the management of household finance. *Journal of Economic Psychology*, 32(4), 546-555.

Box 2.1. Hypothesen o.b.v. literatuuronderzoek

- 1. Het labelen van geld als 'kindertoeslag' bevordert kindspecifieke uitgaven:**
  - i. Een dergelijke labeling (vs. niet) vergroot de kans dat het geld aan kinderen wordt besteed (*Experimenten 1 en 2*).
  - ii. Hoe *groter* het gelabelde budget wordt (bij constanthouding totale inkomsten), hoe *meer* geld er aan kinderen wordt besteed (*Quasi-experiment en Experimenten 1 en 2*).
- 2. Labeling leidt niet tot ongewenste neveneffecten** (*Quasi-experiment en Experimenten 1 en 2*).
- 3. 'Mentaal boekhouden' is een belangrijk mechanisme achter labelingeffecten van kindbudget:**
  - i. Ouders rapporteren dat zij kindbudget reserveren voor kindspecifieke uitgaven (*Directe bevraging*).
  - ii. Het labelingeffect is het sterkst wanneer 'mentaal boekhouden' wordt geïnduceerd in een experiment (*Experiment 2*).
- 4. Alternatieve mechanismen van het labelingeffect zijn:**
  - i. Wederkerigheid: ouders hebben het idee dat kindertoeslag besteed dient te worden aan kinderen (*Directe bevraging*).
  - ii. *Saliency*: indien salience – maar niet mentaal boekhouden – ten grondslag ligt aan labelingeffecten, leidt een *groter* gelabeld budget *niet* tot sterkere labelingeffecten. (*Experimenten 1 en 2*).
- 5. Verschillende factoren fungeren als moderator van labelingeffecten:**
  - i. Het type kindbudget: kinderbijslag (vs. kindgebonden budget) wordt eerder besteed aan kinderen (*Directe bevraging*).
  - ii. Mentaal boekhouden: Het labelingeffect is het sterkst voor ouders die in grotere mate aan mentaal boekhouden doen. De kans dat men mentale budgetten beheert is groter voor huishoudens met lagere inkomens en ouders met een lagere opleiding (*Experimenten 1 en 2*).

3 Quasi-experiment

Door de invoering van de alleenstaande ouderkop in 2015 kregen alleenstaande ouders te maken met een substantiële verhoging van het gelabelde kindbudget. Daarnaast is ook voor paren met kinderen de regelgeving met betrekking tot het kindgebonden budget met ingang van 2015 behoorlijk gewijzigd. Deze wijzigingen maken het mogelijk het effect van veranderingen in de hoogte van het gelabeld budget op bestedingspatronen te analyseren. Dit hoofdstuk bespreekt de resultaten van een quasi-experiment om het bestedingseffect van de substantiële wijzigingen in de regelgeving omtrent kindgebonden budget voor versus na 2015 vast te stellen, en daarmee een eerste inzicht te geven in een eventueel labelingeffect. Een samenvatting van de regelgeving wordt gegeven in Box 3.1.

Box 3.1. Regelgeving kindgebonden budget

Huishoudens met kinderen t/m 17 jaar met een niet al te hoog belastbaar inkomen hebben recht op kindgebonden budget. De bedragen waarop men in 2012, 2013 en 2015 recht op had staan vermeld in de tabel. Het kindgebonden budget bedraagt $C - D * (\max(\text{inkomen}, B) - B)$ waar 'inkomen' het totale belastbare inkomen in Box 1, 2 en 3 van de alleenstaande ouder, c.q. van beide fiscale partners voorstelt. Voor huishoudens met inkomens tot B geldt dus het maximum (C). Dit bedrag C hangt af van het aantal kinderen t/m 17 jaar voor wie men recht op kinderbijslag heeft, en van de leeftijd van de kinderen: voor kinderen vanaf 12 en vanaf 16 jaar gelden hogere bedragen. Vanaf 2015 werd het bedrag C bovendien verhoogd met 3050 euro voor alleenstaande ouders. Deze alleenstaande ouderkop kwam in de plaats van andere tegemoetkomingen voor alleenstaande ouders zoals de alleenstaande ouderkorting op de inkomstenbelasting en de alleenstaande oudertoeslag in de bijstandsuitkering. Overigens geldt sinds 2013 ook een vermogenstoets voor het kindgebonden budget: Als het vermogen van het huishouden in Box 3 meer dan E boven het heffingsvrije vermogen ligt is er geen recht op kindgebonden budget.

Bedragen kindgebonden budget, 2012, 2013, 2015

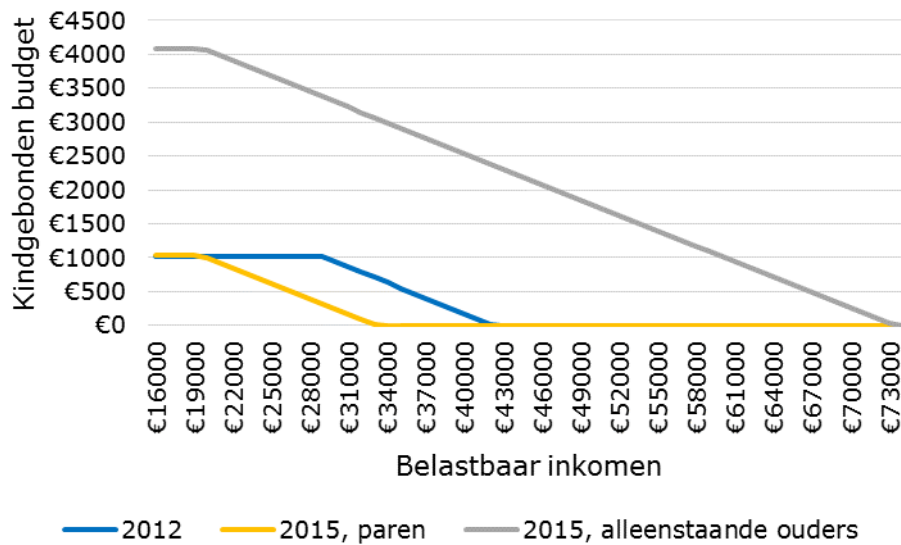
	2012	2013	2015
B [Inkomensdrempel]	28.897	28.897	19.676
C [1 kind]	1.017	1.017	1.032
D [Afbouwpercentage]	7,6%	7,6%	6,75%
C [2 kinderen]	1.478	1.553	1.823
C [3 kinderen]	1.661	1.736	2.006
C [4 kinderen]	1.767	1.842	2.112
C [5+ k., extra per kind]	106	106	106
C [Extra per kind 12-15]	231	231	231
C [Extra per kind 16-17]	296	296	412
C [Alleenstaande ouderkop]			3.050
E [Bedrag vermogenstoets]		80.000	82.093

Als voorbeeld zijn in Figuur 3.1 de bedragen weergegeven waar een huishouden met één kind tot 12 jaar in 2012 en 2015 recht op had, afhankelijk van het belastbare inkomen.

Figuur 3.1. Relatie kindgebonden budget - belastbaar inkomen, 1 kind jonger dan 12

Voor de analyses wordt gebruik gemaakt van beschikbare gegevensbestanden van het Budgetonderzoek (2012, 2013 en 2015) dat periodiek uitgevoerd wordt door het CBS. Aan de analyse van deze gegevens kleven echter wel belangrijke beperkingen, die in Box 3.2. worden uiteengezet.

Box 3.2. Beperkingen analyse gegevens Budgetonderzoek

Een eerste complicatie is dat van de beschikbare gegevensbestanden van het budgetonderzoek van het CBS (2012, 2013 en 2015) alleen het bestand met data van 2015 een-op-een koppelbaar is aan de beschikbare inkomensgegevens, zodat van de betreffende huishoudens ook de precieze hoogte van het kindgebonden budget bekend is. De data van 2012 en 2013 bevatten geen koppelsleutel die het mogelijk maakt de gedetailleerde inkomensgegevens van de betreffende huishoudens te koppelen. De hoogte van het kindgebonden budget kan alleen bij benadering worden vastgesteld op basis van belastbaar inkomen en huishoudenssamenstelling, waarbij de precieze huishoudenssamenstelling (leeftijd van de kinderen⁴⁷) niet bekend is.

Bij de koppeling van het budgetonderzoek 2015 met de inkomensgegevens van de betreffende huishoudens blijkt dat de huishoudenssamenstelling volgens het budgetonderzoek bij een niet verwaarloosbaar deel van de huishoudens afwijkt van de huishoudenssamenstelling in het inkomensbestand. Binnen een kalenderjaar (de meetperiode van de inkomensdata) kan de huishoudenssamenstelling wijzigen, en de kans daarop is bij eenoudergezinnen relatief groot. De gegevens uit de inkomensdata van de betreffende huishoudens zijn daardoor in feite niet bruikbaar voor koppeling met de gegevens uit het budgetonderzoek.

Tabel 3.1 geeft de aantallen observaties in de Budgetonderzoeken van 2012, 2013 en 2015, onderverdeeld naar huishoudenssamenstelling. De laatste kolom geeft de aantallen huishoudens in het Budgetonderzoek 2015, die na koppeling met de bevolkingsgegevens op 1 januari 2015 evenveel huishoudleden telden als in het Budgetonderzoek. De aantallen waarnemingen in de groep eenoudergezinnen met uitsluitend minderjarige kinderen variëren van 161 in 2013 tot 398 in 2015. Van die laatste groep blijkt bij nader onderzoek van zeker een derde deel de

⁴⁷ In het budgetonderzoek van 2015 is de leeftijd van het jongste kind bekend. In 2012 en 2013 is alleen de leeftijdscategorie van het jongste kind bekend (0-5, 6-11, 12+).

huishoudenssamenstelling niet stabiel over het waarnemingsjaar. Aannemelijk is dat dit geldt voor een vergelijkbare fractie van de eenoudergezinnen in 2012 en 2013.

Aangezien we voor 2012 en 2013 niet weten welke huishoudens dit betreft zullen we voor de vergelijkbaarheid ook alle eenoudergezinnen in het budgetonderzoek van 2015 moeten meenemen, en de koppeling met gedetailleerde inkomensgegevens buiten beschouwing laten. Ook voor 2015 zullen we dus het kindgebonden budget benaderen op basis van huishoudenssamenstelling en belastbaar inkomen. Daarbij kunnen we bijvoorbeeld de sinds 2013 geldende vermogenstoets niet toepassen.

Om het effect van de invoering van de alo-kop op het kindgebonden budget op de uitgavenpatronen van de betrokken eenoudergezinnen vast te stellen zou het onderzoek zich in het bijzonder moeten richten op uitgaven specifiek voor kinderen. In het Budgetonderzoek betreft dit met name uitgaven aan kinderkleding en kinderschoenen. Van de meeste andere uitgavencategorieën is niet op voorhand duidelijk in hoeverre zij ten goede komen aan de kinderen.

In het Budgetonderzoek worden de uitgaven van de deelnemers vastgesteld door gedurende een periode van vier weken alle uitgaven aan artikelen en diensten van 20 euro en meer bij te houden en tijdens één van die vier weken tevens alle uitgaven aan artikelen en diensten van minder dan 20 euro. Daarnaast vullen de huishoudens een vragenlijst in over hun vaste lasten. Een gevolg van deze meetmethode is dat een aanzienlijk deel van de huishoudens met kinderen in deze periode van vier weken geen uitgaven aan kinderkleding of –schoenen opgeeft. Ter illustratie staan de aantallen eenoudergezinnen met minderjarige kinderen met uitgaven aan kinderkleding en/of –schoenen vermeld in Tabel 3.2.

De (jaarlijkse) uitgaven aan kinderkleding en –schoenen per huishouden worden geschat door de uitgaven in de waarnemingsperiode op te hogen. Hoewel dit voor de bepaling van het gemiddelde uitgavenpatroon prima voldoet, zal het duidelijk zijn dat dit op individueel niveau een niet erg nauwkeurig beeld oplevert, zeker wanneer het huishouden bovendien gedurende het jaar van samenstelling wijzigt – bijvoorbeeld omdat een kind een deel van het jaar bij de andere ouder woont.

De uitgevoerde analyses kenmerken zich dus door een groot aantal beperkingen:

- de leeftijdssamenstelling van de betrokken huishoudens is alleen bij benadering bekend;
- vermogen van de huishoudens is niet bekend;
- het kindgebonden budget is daarmee ook niet precies bekend;
- verdere voor de bestedingen mogelijk relevante huishoudens- en persoonskenmerken (waaronder geslacht) zijn onbekend;
- de bestedingen worden over een korte periode gemeten en geven per huishouden geen nauwkeurig beeld van de jaarlijkse bestedingen;
- in het bijzonder komen in een bestedingscategorie als kinderkleding en –schoenen onevenredig veel nullen voor;
- het aantal eenoudergezinnen met minderjarige kinderen is beperkt; daarbij blijkt de samenstelling van een relatief groot deel van deze huishoudens niet stabiel over het jaar.

Per saldo kunnen dus zowel te verklaren variabelen (uitgaven) als de verklarende variabelen (kindgebonden budget, samenstelling huishouden) voor een aanzienlijk deel van de betrokken huishoudens niet erg precies worden waargenomen. Daarom zal ook de relatie tussen deze grootheden met een grote marge van onnauwkeurigheid omgeven zijn.

Tabel 3.1. Aantallen en samenstelling huishoudens Budgetonderzoek 2012, 2013, 2015

	BO2012	BO2013	BO2015	BO2015 selectie
1. Eenpersoonshuishouden	1158	1128	3403	3073
2.1. Paar	1950	1775	5492	4961
2.2. Paar, uitsluitend minderj. kinderen	1752	1204	3297	2975
2.3. Paar, minderj. en meerderj. kinderen	258	174	421	352
2.4. Paar, uitsluitend meerderj. kinderen	465	325	972	770
3.1. Eenoudergezin, uitsluitend minderj. kinderen	230	161	398	271
3.2. Eenoudergezin, minderj. en meerderj. kinderen	52	30	54	42
3.3. Eenoudergezin, uitsluitend meerderj. kinderen	108	89	212	168
4. Overige	30	28	159	74
Totaal	6003	4914	14408	12686

Tabel 3.2. BO2012-2015: Eenoudergezinnen met uitsluitend minderjarige kinderen die (geen) uitgaven opgeven aan kinderkleding en/of -schoenen

	BO2012	BO2013	BO2015
Eenoudergezin, uitsluitend minderj. kinderen, totaal	230	161	398
Geen kinderkleding	147	104	274
Geen kinderschoenen	198	145	345
Beide niet	136	100	249
Wel kinderkleding en/of kinderschoenen	94	61	149

In de analyse betrokken uitgavencategorieën

Gegeven de beperkte aantallen waarnemingen voor de bestedingscategorie kinderkleding en -schoenen – een categorie die eenduidig toe te wijzen is aan kinderen – is besloten ook andere categorieën bestedingen in de analyse te betrekken (zie Tabel 3.3). In eerste instantie gaat het daarbij om uitgavencategorieën waarvan kan worden aangenomen dat ze veelal voor een groot deel ten goede komen aan kinderen. Categorieën uitgaven die we in alle drie beschikbare budgetonderzoeken kunnen waarnemen zijn: spelartikelen, contributies sportverenigingen en musea/dierentuinen.⁴⁸

Tabel 3.3. In de analyses betrokken uitgavencategorieën

Uitgavencategorieën:
1. Uitgaven die (veelal) ten goede komen aan kinderen: kinderkleding en -schoenen, spelartikelen, contributies sportverenigingen, musea/dierentuinen
2. Kinderkleding en -schoenen
3. Kleding voor volwassenen
4. Alcohol en tabak
5. Voeding
6. Totale bestedingen

Als contrast kijken we ook naar uitgavencategorieën waarvan kan worden aangenomen dat ze juist niet aan kinderen ten goede komen: alcohol en tabak, en kleding voor volwassenen. De invoering van de alleenstaande ouderkop zou deze uitgaven dus negatief kunnen beïnvloeden. Ter controle nemen we ook voeding mee, aannemende dat de

⁴⁸ Andere uitgaven in het budgetonderzoek 2015 waarvan zou kunnen worden aangenomen dat ze veelal aan kinderen worden besteed zijn: pak/kaftpapier etc., muziek/dans/sportlessen, schoolreisje/kamp, bijlessen, en kapper kind. Deze uitgavencategorieën zijn in de budgetonderzoeken 2012 en 2013 echter niet afzonderlijk waarneembaar.

bestedingen hier zowel aan ouders als aan kinderen ten goede komen. Als laatste voeren we vergelijkbare analyses uit op de totale bestedingen.

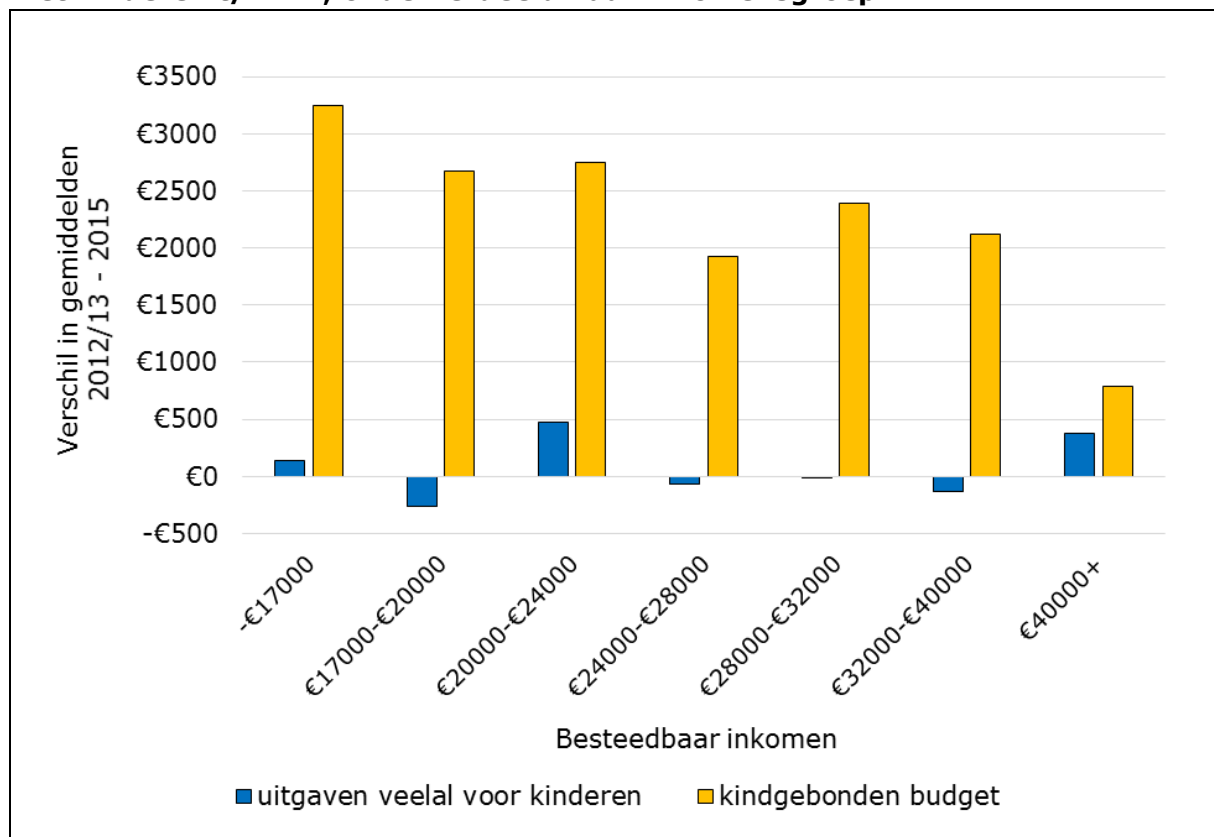
De gemiddelden en standaarddeviaties laten zien dat er sprake is van een grote spreiding in de waargenomen bedragen. In het bijzonder bij de eenoudergezinnen vertonen behalve het kindgebonden budget geen van de bedragen een significant verschil tussen 2012/2013 enerzijds en 2015 anderzijds. Hoewel de stijging van het gemiddelde bedrag aan uitgaven veelal bestemd voor kinderen en de daling van het gemiddelde bedrag uitgegeven aan alcohol en tabak fors lijken, wijken deze wijzigingen dus geen van beide significant af van nul. Ter illustratie geeft Figuur 3.2 de stijging/daling tussen 2012/13 en 2015 van de gemiddelde uitgaven veelal bestemd voor kinderen en van het kindgebonden budget per inkomenscategorie. Ook hieruit kan worden geconcludeerd dat ondanks de duidelijke stijging van het kindgebonden budget in alle inkomenscategorieën zeker geen sprake is van een stijging van de uitgaven veelal bestemd voor kinderen over de hele linie. In de groep paren met minderjarige kinderen is wel sprake van een significante daling van het gemiddelde bedrag uitgegeven aan kinderkleding tussen 2012/2013 en 2015.

Tabel 3.4. Aantallen, gemiddelden, en standaarddeviaties van relevante variabelen (selectie: besteedbaar inkomen positief)

	2012-2013			2015		
	N	Gem.	Std. Dev.	N	Gem.	Std. Dev.
Eenouder met kinderen t/m 17						
besteedbaar inkomen	390	26.793	12.762	397	28.262	15.998
kindgebonden budget	390	1.081	644	397	3.338	1343
uitgaven veelal voor kinderen	390	1.030	1.359	397	1.175	1234
wv kinderkleding/schoenen	390	443	1.122	397	455	886
kleding voor volwassenen	390	683	1.460	397	768	1559
alcohol en tabak	390	915	2.067	397	756	1617
voeding	390	3.381	2.479	397	3.385	2386
totale bestedingen	390	28.251	15.757	397	28.507	13169
aantal kinderen: 1	193			197		
aantal kinderen: 3 of meer	35			36		
leeftijd jongste kind t/m 5	82			109		
leeftijd jongste kind 12+	149			122		
leeftijd hoofdk. -35	49			62		
leeftijd hoofdk. 45+	166			174		
Paren met kinderen t/m 17						
besteedbaar inkomen	2.946	47.420	21.171	3.293	53.849	33.333
kindgebonden budget	2.946	382	595	3.293	127	365
uitgaven veelal voor kinderen	2.946	1.899	2.039	3.293	1.930	1.894
wv kinderkleding/schoenen	2.946	901	1.473	3.293	777	1.332
kleding voor volwassenen	2.946	1.309	2.195	3.293	1.319	2.141
alcohol en tabak	2.946	867	2.236	3.293	865	1.894
voeding	2.946	5.053	3.261	3.293	5.256	2.828
totale bestedingen	2.946	41.685	20.965	3.293	44.362	19.367
aantal kinderen: 1	859			918		
aantal kinderen: 3 of meer	463			493		
leeftijd jongste kind t/m 5	1.509			1.544		
leeftijd jongste kind 12+	518			532		
leeftijd hoofdk. -35	537			585		
leeftijd hoofdk. 45+	926			1.193		

Figuur 3.2. Verandering gemiddelde uitgaven veelal bestemd voor kinderen, en verandering kindgebonden budget tussen 2012/13 en 2015, eenoudergezinnen met kinderen t/m 17, onderverdeeld naar inkomensgroep

Verklarende variabelen

Als verklarende variabelen gebruiken we naast het totale besteedbaar inkomen en het kindgebonden budget een dummy voor het jaar 2015 en voor de volgende huishoudenscategorieën: 1 kind, 3 of meer kinderen, jongste kind jonger dan 5, jongste kind 12 jaar of ouder, hoofdkostwinner jonger dan 35, hoofdkostwinner ouder dan 45. De referentiegroep betreft huishoudens uit 2012 of 2013 met twee kinderen waarvan het jongste kind tussen 6 en 12 jaar oud is, met een hoofdkostwinner tussen 35 en 45. De exacte leeftijd van ouders en kinderen is in het Budgetonderzoek niet bekend, evenmin als bijvoorbeeld het geslacht en de opleiding.

Tabel 3.4 geeft aantallen, gemiddelden en standaarddeviaties van de in de analyses betrokken variabelen. Naast de uitkomsten voor eenoudergezinnen met kinderen t/m 17 jaar presenteren we ook die voor paren met kinderen t/m 17 jaar. Voor deze analyses zijn de waarnemingen uit het budgetonderzoek 2012 en 2013 gebundeld. De resultaten betreffen gewogen gemiddelden waarbij de door het CBS geleverde gewichten herwogen zijn zodat beide groepen (eenoudergezinnen en paren) een gemiddelde gewicht van 1,00 krijgen.

Modelspecificatie

Voor de schatting van de relatie tussen uitgaven en besteedbaar inkomen kan gekozen worden uit een groot aantal specificaties. Wij kiezen als voorbeeld twee mogelijke benaderingen: een lineaire relatie tussen bestedingen en inkomen en een lineaire relatie tussen de logaritmen van beide bedragen. Men zou ook hogere machten van inkomen in de te schatten relatie kunnen opnemen en bijvoorbeeld ook relaties tussen budgetaandelen (uitgaven als fractie van het besteedbaar inkomen) en inkomen kunnen schatten. Aan elke keuze kleven voor- en nadelen. Zo zijn lineaire relaties tussen bestedingen en inkomen gevoeliger voor de aanwezigheid van outliers (met name zeer hoge bedragen) dan relaties tussen de logaritmen van beide grootheden. Indien men de uitgaven door het besteedbaar inkomen deelt, wordt de invloed van waarnemingen met een laag besteedbaar inkomen onevenredig groot.

Bij alle keuzes moet bedacht worden dat het kindgebonden budget in elke periode afhankelijk is van inkomen en huishoudenssamenstelling. Indien men behalve het kindgebonden budget ook per periode verschillende effecten van inkomen en huishoudenssamenstelling (d.w.z. interacties tussen periode en inkomen en huishoudenssamenstelling) zou toelaten dan zou men geen effect van het kindgebonden budget kunnen vinden. Met andere woorden: voor het schatten van een effect van het kindgebonden budget zijn identificerende veronderstellingen nodig, bijvoorbeeld dat de effecten van inkomen en huishoudenssamenstelling niet per periode verschillen (cf. Kooreman, 2000).

Analyseresultaten: eenoudergezinnen

Voor de groep eenoudergezinnen met minderjarige kinderen geeft Tabel 3.5 de resultaten van gewone kleinste kwadraten (Ordinary Least Squares, OLS) regressies met als te verklaren variabele de bestedingen aan diverse uitgavencategorieën en als verklarende variabelen het besteedbaar inkomen, het kindgebonden budget, een jaardummy voor 2015 en enkele variabelen m.b.t. leeftijd en huishoudenssamenstelling. Duidelijk is dat de hoogte van de uitgaven slechts zeer ten dele verklaard kan worden met deze verklarende variabelen. In de meeste gevallen vinden we een (gecorrigeerde) R^2 van minder dan 10%. Alleen in het geval van de totale uitgaven ligt de R^2 substantieel hoger.

Ook is te zien dat in deze specificatie de hoogte van het kindgebonden budget bij geen van de onderscheiden uitgavencategorieën een significant effect blijkt te hebben. Wel lijken de totale bestedingen significant lager te liggen naarmate het kindgebonden budget hoger ligt – bij een gegeven niveau van de andere verklarende variabelen (waaronder het totale besteedbaar inkomen). De waarde van de schattingscoëfficiënt (-2,395) wijst er echter op dat hier eerder sprake is van een gebrekkige specificatie. Die suggereert namelijk dat de totale bestedingen van huishoudens met hetzelfde besteedbaar inkomen meer dan twee euro lager liggen als zij een euro meer aan kindgebonden budget ontvangen. Mogelijk ontbreken cruciale verklarende variabelen in de regressie – in het budgetonderzoek zijn de keuzes nogal beperkt. Mogelijk is ook een lineair verband tussen bestedingen en besteedbaar inkomen niet realistisch. Bij nader onderzoek blijkt een specificatie waarin inkomen ook kwadratisch is opgenomen en waarbij het effect van het kindgebonden budget inkomensafhankelijk is inderdaad een hogere verklaringskracht te hebben. Daarbij blijft het teken van het effect van het kindgebonden budget op de totale bestedingen negatief. Dit laatste geldt ook als we bijvoorbeeld kiezen voor een regressie op de mediaan of het 25^e percentiel.

Als ander mogelijk alternatief presenteren we in Tabel 3.6 de resultaten van regressies waarbij van de betrokken geldbedragen (bestedingen, besteedbaar inkomen, kindgebonden budget) de logaritme is genomen.⁴⁹ Tevens wordt rekening gehouden met het feit dat de bestedingen bij een aanzienlijk deel van de waarnemingen nul zijn door te kiezen voor een Tobit-regressie.

Ook hier blijkt de verklaringskracht van de geschatte bestedingsvergelijkingen in het algemeen nogal laag en verschillen veel van de coëfficiënten niet significant van nul. Dit geldt ook voor de coëfficiënten van het kindgebonden budget bij de afzonderlijke bestedingscategorieën. Bij de totale bestedingen blijkt de coëfficiënt van het kindgebonden budget ook hier significant negatief. Ook van dit resultaat kunnen we niet helemaal uitsluiten dat dit voor een belangrijk deel veroorzaakt wordt door misspecificatie van de geschatte vergelijking. Een interessantere verklaring zou zijn dat bij zeker een deel van de betrokken huishoudens het kindgebonden budget, dat in het algemeen afzonderlijk van de overige reguliere inkomsten wordt ontvangen, niet op de grote hoop van het besteedbaar inkomen terecht komt maar wordt gebruikt voor andere doeleinden – door het bijvoorbeeld op een spaarrekening te zetten. Daarbij blijft uiteraard de vraag in hoeverre het kindgebonden budget uiteindelijk meer ten goede komt aan de kinderen dan andere delen van het besteedbaar inkomen. Bovendien moet, gegeven de vermelde beperkingen van deze exercitie, aan deze verklaring niet al te veel waarde worden gehecht.

---

⁴⁹ Het gaat daarbij bij de logaritme van bedrag x steeds om $\ln(x+1)$.

Tabel 3.5. Resultaten OLS-regressies relevante uitgavencategorieën eenoudergezinnen met kinderen t/m 17

Verklarende variabelen	Uitg. veelal bestemd voor kinderen			Kinderkleding en -schoenen			Kleding volwassenen		
	Coeff.	Std. Fout	t-waarde	Coeff.	Std. Fout	t-waarde	Coeff.	Std. Fout	t-waarde
besteedbaar inkomen	0,013	0,005	2,81	0,005	0,004	1,46	0,025	0,006	4,56
kindgebonden budget	-0,063	0,066	-0,95	-0,026	0,052	-0,49	0,074	0,078	0,95
jaar = 2015	222,149	178,323	1,25	26,315	139,701	0,19	-90,830	210,573	-0,43
aantal kinderen: 1	-375,602	106,010	-3,54	-181,615	83,050	-2,19	-111,628	125,182	-0,89
aantal kinderen: 3 of meer	222,884	170,701	1,31	48,343	133,730	0,36	-214,105	201,572	-1,06
leeftijd jongste kind t/m 5	145,747	121,523	1,2	307,051	95,203	3,23	-2,231	143,500	-0,02
leeftijd jongste kind 12+	-319,818	120,962	-2,64	-282,907	94,764	-2,99	270,588	142,838	1,89
leeftijd hoofdk. -35	-70,168	129,550	-0,54	-44,137	101,492	-0,43	-141,937	152,980	-0,93
leeftijd hoofdk. 45+	-127,254	116,391	-1,09	-69,699	91,182	-0,76	21,942	137,440	0,16
constante	1.058,473	227,961	4,64	466,023	178,588	2,61	-71,653	269,188	-0,27
N:	787			787			787		
Adj R-squared	0,0817			0,0645			0,0551		
Verklarende variabelen	Alcohol en tabak			Voeding			Totale bestedingen		
	Coeff.	Std. Fout	t-waarde	Coeff.	Std. Fout	t-waarde	Coeff.	Std. Fout	t-waarde
besteedbaar inkomen	-0,007	0,007	-0,97	0,007	0,009	0,77	0,310	0,047	6,53
kindgebonden budget	-0,090	0,098	-0,93	-0,117	0,126	-0,93	-2,395	0,672	-3,56
jaar = 2015	62,709	263,148	0,24	278,903	338,425	0,82	5.161,085	1.810,383	2,85
aantal kinderen: 1	-279,792	156,437	-1,79	-863,282	201,188	-4,29	-5.751,412	1.076,242	-5,34
aantal kinderen: 3 of meer	527,687	251,899	2,09	-637,296	323,959	-1,97	-1.223,549	1.732,998	-0,71
leeftijd jongste kind t/m 5	-291,191	179,328	-1,62	-223,504	230,628	-0,97	-611,440	1.233,728	-0,5
leeftijd jongste kind 12+	465,450	178,501	2,61	73,604	229,565	0,32	271,899	1.228,039	0,22
leeftijd hoofdk. -35	506,287	191,175	2,65	-64,203	245,863	-0,26	-1,420	1.315,229	0
leeftijd hoofdk. 45+	-18,720	171,756	-0,11	720,615	220,889	3,26	2.061,181	1.181,632	1,74
constante	1.120,553	336,397	3,33	3.593,986	432,629	8,31	24.904,020	2.314,320	10,76
N:	787			787			787		
Adj R-squared	0,0172			0,0564			0,2399		

Analyseresultaten: tweeoudergezinnen

Tabel 3.7 presenteert de resultaten van OLS regressies analoog aan Tabel 3.5 voor paren met minderjarige kinderen. Ook deze regressies kenmerken zich in de meeste gevallen door een nogal lage R^2 . Wel zijn, waarschijnlijk door het grotere aantal waarnemingen, duidelijk meer coëfficiënten significant. Opvallend genoeg heeft het kindgebonden budget in vijf van de zes OLS regressies een significant negatief effect op de bestedingen. Dit geldt ook voor de bestedingscategorieën waarbij op voorhand eerdere een positief effect verwacht zou worden: uitgaven veelal bestemd voor kinderen en kinderkleding en -schoenen. Mede gezien de hoogte van de coëfficiënt van het kindgebonden budget in de totale bestedingen (-4,88) lijkt ook hier sprake van misspecificatie. Ook hier verbetert een kwadratische specificatie de verklaringskracht, waarbij het effect van het kindgebonden budget op de totale bestedingen significant negatief blijft.

De resultaten van Tobit-regressies van de bestedingen van paren met minderjarige kinderen staan in Tabel 3.8. Ook hier blijkt de coëfficiënt van het kindgebonden budget in de regressie van de totale bestedingen significant negatief, en het zelfde geldt in de regressie voor uitgaven veelal bestemd voor kinderen en voeding. Bij kinderkleding en -schoenen, kleding voor volwassenen en alcohol en tabak is de coëfficiënt van het kindgebonden budget niet significant.

Ook hier lijken de resultaten er op te wijzen dat huishoudens met een groter kindgebonden budget bij het zelfde besteedbare inkomen een kleiner deel van het kindgebonden budget besteden dan van het overige besteedbare inkomen. Dat dit echter niet geldt voor de bestedingscategorieën alcohol en tabak en kleding voor volwassenen waar we eerder een negatief effect zouden verwachten maakt dat deze interpretatie toch speculatief blijft.

Samenvattend komen de resultaten van het hier beschreven quasi-experiment er op neer dat we geen resultaten vinden die suggereren dat huishoudens in overigens gelijke omstandigheden bij een hoger kindgebonden budget meer uitgeven aan kinderkleding en -schoenen en meer in het algemeen uitgavencategorieën die veelal ten goede komen aan kinderen. Wel vinden we aanwijzingen dat een groter deel van het kindgebonden budget niet onmiddellijk besteed wordt c.q. opzij gezet wordt dan van het overige besteedbare inkomen.

Tabel 3.6. Tobit-regressies logaritmen relevante uitgavencategorieën eenoudergezinnen met kinderen t/m 17

Verklarende variabelen	Uitg. veelal bestemd voor kinderen			Kinderkleding en -schoenen			Kleding volwassenen		
	Coeff.	Std. Fout	t-waarde	Coeff.	Std. Fout	t-waarde	Coeff.	Std. Fout	t-waarde
ln(besteedbaar inkomen)	0,828	0,263	3,14	0,501	0,923	0,54	1,968	0,750	2,62
ln(kindgebonden budget)	-0,093	0,053	-1,76	-0,039	0,176	-0,22	0,187	0,144	1,3
jaar = 2015	0,593	0,195	3,04	-0,830	0,645	-1,29	0,687	0,521	1,32
aantal kinderen: 1	-0,347	0,183	-1,9	-0,874	0,601	-1,46	0,261	0,483	0,54
aantal kinderen: 3 of meer	0,565	0,318	1,78	-0,052	0,990	-0,05	-0,868	0,861	-1,01
leeftijd jongste kind t/m 5	-0,103	0,228	-0,45	1,393	0,701	1,99	-0,698	0,604	-1,15
leeftijd jongste kind 12+	-0,705	0,226	-3,12	-4,435	0,809	-5,48	0,975	0,593	1,64
leeftijd hoofdk. -35	-0,160	0,244	-0,65	0,565	0,743	0,76	0,698	0,645	1,08
leeftijd hoofdk. 45+	-0,211	0,218	-0,96	-1,358	0,738	-1,84	-0,468	0,571	-0,82
constante	-1,689	2,899	-0,58	-3,505	10,140	-0,35	-19,945	8,259	-2,41
N	787			786			785		
Nullen	56			483			367		
Pseudo R2	0,0191			0,0367			0,006		
Verklarende variabelen	Alcohol en tabak			Voeding			Totale bestedingen		
	Coeff.	Std. Fout	t-waarde	Coeff.	Std. Fout	t-waarde	Coeff.	Std. Fout	t-waarde
ln(besteedbaar inkomen)	-0,192	0,753	-0,26	0,034	0,115	0,3	0,290	0,036	8,05
ln(kindgebonden budget)	-0,019	0,153	-0,12	-0,032	0,023	-1,36	-0,039	0,007	-5,41
jaar = 2015	-0,837	0,570	-1,47	0,117	0,084	1,39	0,084	0,027	3,16
aantal kinderen: 1	-0,247	0,539	-0,46	-0,281	0,080	-3,52	-0,181	0,025	-7,25
aantal kinderen: 3 of meer	2,490	0,909	2,74	-0,290	0,140	-2,07	-0,059	0,044	-1,36
leeftijd jongste kind t/m 5	-1,049	0,679	-1,54	0,107	0,096	1,11	-0,051	0,031	-1,63
leeftijd jongste kind 12+	0,189	0,653	0,29	0,052	0,099	0,53	0,033	0,031	1,08
leeftijd hoofdk. -35	1,048	0,729	1,44	-0,380	0,100	-3,79	-0,017	0,033	-0,51
leeftijd hoofdk. 45+	1,133	0,635	1,79	0,255	0,096	2,66	0,064	0,030	2,16
constante	2,802	8,290	0,34	7,717	1,272	6,07	7,544	0,396	19,05
N	787			787			787		
Nullen	417			8			0		
Pseudo R2	0,006			0,0198			0,2802		

Tabel 3.7. Resultaten OLS-regressies relevante uitgavencategorieën paren met kinderen t/m 17

Verklarende variabelen	Uitg. veelal bestemd voor kinderen			Kinderkleding en -schoenen			Kleding volwassenen		
	Coeff.	Std. Fout	t-waarde	Coeff.	Std. Fout	t-waarde	Coeff.	Std. Fout	t-waarde
besteedbaar inkomen	0,009	0,001	9,26	0,003	0,001	4,32	0,016	0,001	14,99
kindgebonden budget	-0,389	0,053	-7,37	-0,156	0,039	-4,04	-0,082	0,059	-1,39
jaar = 2015	-132,714	48,958	-2,71	-190,135	35,881	-5,3	-100,864	54,705	-1,84
aantal kinderen: 1	-825,652	56,642	-14,58	-419,783	41,512	-10,11	-197,567	63,291	-3,12
aantal kinderen: 3 of meer	196,476	68,697	2,86	60,975	50,347	1,21	14,250	76,761	0,19
leeftijd jongste kind t/m 5	-17,660	60,713	-0,29	125,683	44,496	2,82	-265,748	67,840	-3,92
leeftijd jongste kind 12+	-693,554	80,824	-8,58	-490,655	59,235	-8,28	748,534	90,312	8,29
leeftijd hoofdk. -35	-281,410	66,077	-4,26	-98,994	48,427	-2,04	91,152	73,834	1,23
leeftijd hoofdk. 45+	-13,313	63,487	-0,21	-15,382	46,529	-0,33	41,287	70,940	0,58
constante	2.040,801	81,883	24,92	970,424	60,011	16,17	660,990	91,495	7,22
N:	6.239			6.239			6.239		
Adj R-squared	0,0994			0,0518			0,0737		
Verklarende variabelen	Alcohol en tabak			Voeding			Totale bestedingen		
	Coeff.	Std. Fout	t-waarde	Coeff.	Std. Fout	t-waarde	Coeff.	Std. Fout	t-waarde
besteedbaar inkomen	0,000	0,001	-0,36	0,015	0,001	10,67	0,313	0,008	37,14
kindgebonden budget	-0,147	0,058	-2,52	-0,536	0,081	-6,61	-4,876	0,477	-10,21
jaar = 2015	-31,151	54,193	-0,57	-12,336	75,351	-0,16	-452,154	443,310	-1,02
aantal kinderen: 1	147,583	62,699	2,35	-705,256	87,178	-8,09	-3.086,379	512,888	-6,02
aantal kinderen: 3 of meer	-86,045	76,043	-1,13	472,575	105,731	4,47	625,708	622,043	1,01
leeftijd jongste kind t/m 5	-64,708	67,205	-0,96	-347,745	93,443	-3,72	-1.252,109	549,748	-2,28
leeftijd jongste kind 12+	198,246	89,467	2,22	151,319	124,396	1,22	657,912	731,854	0,9
leeftijd hoofdk. -35	-85,008	73,143	-1,16	-572,634	101,699	-5,63	-3.992,970	598,322	-6,67
leeftijd hoofdk. 45+	26,456	70,276	0,38	771,874	97,714	7,9	3.224,587	574,873	5,61
constante	925,643	90,639	10,21	4.735,393	126,026	37,57	30.050,950	741,442	40,53
N	6.239			6.239			6.239		
Adj R-squared	0,0045			0,114			0,3011		

Tabel 3.8. Tobit-regressies logaritmen relevante uitgavencategorieën paren met kinderen t/m 17

Verklarende variabelen	Uitg. veelal bestemd voor kinderen			Kinderkleding en -schoenen			Kleding volwassenen		
	Coeff.	Std. Fout	t-waarde	Coeff.	Std. Fout	t-waarde	Coeff.	Std. Fout	t-waarde
besteedbaar inkomen	0,764	0,062	12,23	0,844	0,234	3,6	1,751	0,206	8,51
kindgebonden budget	-0,026	0,009	-2,76	0,008	0,035	0,23	0,032	0,031	1,04
jaar = 2015	0,152	0,047	3,23	-1,030	0,158	-6,54	0,202	0,138	1,46
aantal kinderen: 1	-0,859	0,056	-15,28	-1,473	0,184	-7,99	-0,271	0,160	-1,7
aantal kinderen: 3 of meer	0,028	0,051	0,55	0,074	0,214	0,35	0,361	0,192	1,88
leeftijd jongste kind t/m 5	-0,128	0,054	-2,37	0,757	0,190	3,98	-0,692	0,171	-4,06
leeftijd jongste kind 12+	-0,578	0,073	-7,88	-3,729	0,280	-13,33	1,362	0,224	6,1
leeftijd hoofdk. -35	-0,266	0,063	-4,25	0,021	0,207	0,1	0,432	0,187	2,31
leeftijd hoofdk. 45+	-0,056	0,054	-1,04	-0,576	0,203	-2,84	0,046	0,178	0,26
constante	-0,973	0,687	-1,42	-5,630	2,580	-2,18	-15,368	2,264	-6,79
N:	6.232			6.229			6.228		
Nullen	226			2.828			2.195		
Pseudo R2	0,027			0,0194			0,008		
	Alcohol en tabak			Voeding			Totale bestedingen		
Verklarende variabelen	Coeff.	Std. Fout	t-waarde	Coeff.	Std. Fout	t-waarde	Coeff.	Std. Fout	t-waarde
besteedbaar inkomen	0,676	0,229	2,95	0,173	0,028	6,12	0,408	0,011	36,13
kindgebonden budget	0,018	0,036	0,48	-0,025	0,005	-5,25	-0,018	0,002	-9,73
jaar = 2015	-0,049	0,164	-0,3	0,149	0,028	5,4	-0,002	0,009	-0,19
aantal kinderen: 1	0,652	0,188	3,46	-0,176	0,026	-6,88	-0,080	0,010	-8,13
aantal kinderen: 3 of meer	0,078	0,229	0,34	0,172	0,039	4,44	0,009	0,012	0,76
leeftijd jongste kind t/m 5	-0,385	0,202	-1,91	-0,052	0,019	-2,81	-0,016	0,010	-1,57
leeftijd jongste kind 12+	0,446	0,265	1,68	0,035	0,035	0,99	0,051	0,014	3,66
leeftijd hoofdk. -35	-0,072	0,221	-0,33	-0,185	0,019	-9,85	-0,097	0,011	-8,52
leeftijd hoofdk. 45+	-0,106	0,210	-0,5	0,233	0,033	7,15	0,047	0,011	4,28
constante	-5,655	2,524	-2,24	6,420	0,306	20,95	6,271	0,124	50,45
N	6.238			6.239			6.239		
Nullen	2881			58			0		
Pseudo R2	0,0014			0,0203			0,3348		

4 Gecontroleerde experimenten

Om in een gecontroleerde setting meer inzicht te krijgen in het causale effect van labeling op bestedingspatronen, zijn in het derde onderdeel van dit onderzoek **gecontroleerde online experimenten** uitgevoerd onder ouders van minderjarige kinderen. De experimenten zijn uitgevoerd in het door CentERdata beheerde LISS (Longitudinal Internet Studies for the Social Sciences) panel.⁵⁰ In een online vragenlijst werden verschillende situaties voorgelegd, waarbij de tegemoetkoming voor kinderen verschillende labels had en varieerde in hoogte, en moesten ouders vervolgens bestedingskeuzes maken.

4.1 Algemene opzet

Effecten van labeling kunnen via meer en minder bewuste processen werken. Ouders kunnen er bijvoorbeeld heel bewust voor kiezen om het kindbudget over te maken op de spaarrekening van het kind, of bewust reserveren voor bijvoorbeeld kinderkleding en -schoenen. Ouders die dit doen, zullen zich er bewust van zijn dat ze het doen, waardoor dit effect van labeling door middel van directe bevraging kan worden gemeten. Echter, de labeling van budget als kindbudget zou ook bestedingen kunnen beïnvloeden via een minder bewuste route. In de experimenten geven we respondenten daarom informatie over hun inkomsten – waaronder hun kindbudget – en vragen we hen vervolgens keuzes te maken over uitgaven. Belangrijk hierbij is dat er in de instructie géén link gelegd wordt tussen het kindbudget en het bedrag dat ouders in het experiment kunnen uitgeven.

Hoe mensen keuzes maken over uitgaven hangt af van de persoon en de situatie. Sommige mensen zijn meer geneigd te budgetteren en vooraf goed na te denken over hun uitgaven, terwijl andere mensen meer geneigd zijn beslissingen *on the spot* te maken, afhankelijk van wat er op hun pad komt (“Zal ik naar de bioscoop gaan?”, “Zal ik deze nieuwe broek voor mijn kind kopen?”, etc.). In de experimenten zijn beide typen keuzes nagebootst. Experiment 1 omvat een budgetallocatietask waarbij ouders moesten aangeven hoe zij hun inkomsten zouden verdelen over verschillende categorieën en in Experiment 2 werden losse keuzes over uitgaven gemaakt. In totaal bestond het onderzoek uit drie delen:

- In **deel A**⁵¹ werd door directe bevraging bestudeerd of ouders kindbudget bewust voor hun kinderen reserveren en werden mogelijke moderators van het labelingeffect – de mate waarin men mentale budgetten beheert⁵², de mate waarin

---

⁵⁰ <https://www.website.lisspanel.nl/>

⁵¹ Hoewel we dit onderdeel “deel A” noemen, werden deze vragenlijsten ná de twee experimenten afgenomen om de aandacht van respondenten niet op het onderwerp “kindbudget” te vestigen (en daarmee de antwoorden binnen de experimenten niet te beïnvloeden).

⁵² Vier items (“Ik heb geld (budget) gereserveerd voor verschillende uitgaven, zoals voedsel, kleding, vervoer, etc.”, “Ik geef nooit meer uit dan een vast bedrag aan voedsel, kleding, vervoer, etc.”, “Als ik meer aan één ding uitgeef, bezuinig ik op andere uitgaven” (*omgekeerd*), en “Als ik meer dan normaal aan één ding uitgeef in één maand, geef ik de volgende maand minder uit aan andere dingen” (*omgekeerd*), gemeten op een 5-puntsschaal van (1) *helemaal oneens* tot (5) *helemaal eens*. Cronbach’s alpha = 0,72.

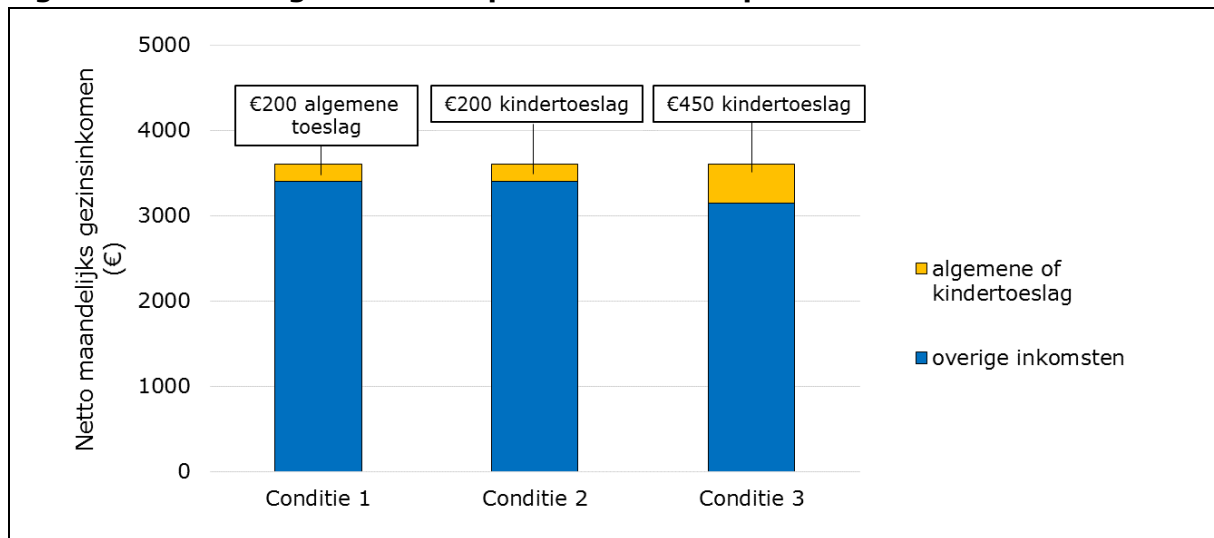

men inkomsten en uitgaven bijhoudt⁵³, en de financiële situatie van het huishouden⁵⁴ – gemeten.

- **Deel B** betreft een experiment om het effect van labeling van inkomsten als kindbudget op *budgetallocatie* te onderzoeken (Experiment 1).
- **Deel C** betreft een tweede experiment om het effect van labeling van inkomsten als kindbudget op het maken van *losse keuzes* te onderzoeken. Daarnaast werd bestudeerd of mentaal boekhouden het mechanisme achter het labelingeffect is door dit proces in het experiment na te bootsen.

In de twee experimenten (deel B en C) werd het label op een onderdeel van het maandelijks inkomen systematisch gevarieerd. Dit label was ofwel niet kindgerelateerd ('algemene toeslag') ofwel wel kindgerelateerd ('kindertoeslag'). Een vergelijking tussen de groep die het label 'kindertoeslag' zag en de groep die het label 'algemene toeslag' zag maakt het mogelijk te achterhalen of het labelen van inkomsten als 'bestemd voor kinderen' leidt tot meer kindspecifieke uitgaven. Daarnaast was in een derde conditie het kindbudget groter gemaakt (bij constanthouding van het totale inkomen), om te onderzoeken of een stijging in het aandeel van het inkomen dat bestaat uit kindbudget tot een toename van kindspecifieke bestedingen leidt. De drie condities zijn weergegeven in Figuur 4.1.

Figuur 4.1. Labelingcondities Experiment 1 en Experiment 2

Het toevoegen van een conditie waarin enkel het label verandert en het bedrag gelijk blijft (conditie 2) én een conditie waarin het gelabeld budget verhoogd wordt (conditie 3) maakt het mogelijk om inzicht te krijgen in het mechanisme achter een eventueel labelingeffect. Wanneer *mentaal boekhouden* (d.w.z. kindbudget wordt toegewezen aan een potje 'voor de kinderen' en uitgaven worden bijgehouden ten opzichte van dat potje) of het

⁵³ 1 = "Ik houd mijn inkomsten en uitgaven bij in een huishoudboekje (op papier of op de computer)", 2 = "Ik houd geen huishoudboekje bij, maar heb wel een goed overzicht van mijn inkomsten en uitgaven", 3 = "Ik weet ongeveer wat mijn inkomsten en uitgaven zijn", en 4 = "Ik heb geen goed overzicht van mijn inkomsten en uitgaven. Gehercodeerd zodat hogere scores het hebben van een beter overzicht representeren.

⁵⁴ Vier items ("Aan het einde van de maand kom ik vaak geld tekort", "We kunnen als gezin makkelijk rondkomen" (*omgekeerd*), "Ik heb altijd geld achter de hand voor onvoorziene uitgaven" (*omgekeerd*), en "Ik heb vrijwel geen spaargeld", gemeten op een 5-puntsschaal van (1) *helemaal oneens* tot (5) *helemaal eens*. Cronbach's alpha = 0,85.

wederkerigheidsprincipe (d.w.z. ouders ervaren het als een morele verplichting om kindbudget aan kinderen te besteden) een belangrijk achterliggend mechanisme is, zouden uitgaven aan kinderen moeten toenemen (1) wanneer kindbudget gelabeld is als kindbudget (versus een neutraal label) én (2) wanneer het gelabelde budget hoger wordt.⁵⁵ Echter, wanneer uitgaven aan kinderen wel toenemen wanneer kindbudget als zodanig gelabeld wordt (versus een neutraal label), maar niet wanneer het gelabelde budget verhoogd wordt, wijst dit op een *salience* effect: het label zelf activeert het concept 'kind' en maakt deze bestedingscategorie opvallender, waardoor de kans dat men uitgaven doet binnen die categorie groter wordt.

4.2 Steekproef

De steekproef bestaat uit ouders met minderjarige kinderen uit het LISS panel, dat beheerd wordt door CentERdata. 1046 ouders hebben de vragenlijst volledig ingevuld. Antwoorden van zes respondenten zijn verwijderd (outliers en niet-serieuze responsen). De analyses zijn uitgevoerd op data van 1040 panelleden. Tabel 4.2. geeft een overzicht van de achtergrondkenmerken van de steekproef. Appendix D geeft de sociaal-demografische profielen per inkomensgroep (laag, midden, hoog).

Tabel 4.2. Achtergrondkenmerken steekproef ouders met minderjarige kinderen (N = 1040)

Kenmerk	N	%
<u>Geslacht</u>		
Man	498	47,9%
Vrouw	542	52,1%
<u>Leeftijd</u>		
15 – 24 jaar	1	0,1%
25 – 34 jaar	165	15,9%
35 – 44 jaar	439	42,2%
45 – 54 jaar	384	36,9%
55 – 64 jaar	48	4,6%
65+	3	0,3%
<u>Gezinssituatie</u>		
Alleenstaand	111	10,7%
Met partner	928	89,2%
Onbekend	1	0,1%
<u>Aantal kinderen <18 jaar</u>		
1	396	38,1%
2	462	44,4%
3	146	14,0%
4	24	2,3%
5	12	1,2%
<u>Netto maandelijks huishoudinkomen⁵⁶</u>		
Laag (< €2978)	330	31,7%
Midden (€2978 - €4250)	401	38,6%
Hoog (≥ €4250)	309	29,7%

⁵⁵ Om verder te onderzoeken of mentaal boekhouden het achterliggende mechanisme is, is dit in Experiment 2 experimenteel gemanipuleerd (zie sectie 4.5.1 voor meer detail).

⁵⁶ Voor respondenten van wie het inkomen niet bekend was, is het inkomen geïmputeerd.

4.3 Deel A: Bewust reserveren van kindbudget voor kinderen

Allereerst behandelen we het onderdeel van de vragenlijst waar direct gevraagd is naar hoe ouders omgaan met het kindbudget dat zij ontvangen (bewust gedrag). In hoeverre reserveren ouders het kindbudget dat zij ontvangen bewust voor hun kinderen? En verschilt dit afhankelijk van het type kindbudget: kinderbijslag of kindgebonden budget? Om te achterhalen of de ouder die de vragenlijst invulde zelf de beschikking heeft over de kinderbijslag en/of kindgebonden budget, is eerst een aantal selectievragen gesteld. Aan ouders die het kindbudget op hun persoonlijke of een gezamenlijke rekening gestort kregen is vervolgens gevraagd of zij dit geld voor een specifiek doel reserveren. Aan alle ouders is tevens gevraagd in hoeverre zij het idee hebben dat kindbudget aan kinderen besteed zou *moeten* worden. Dit raakt aan het wederkerigheidsprincipe: in hoeverre heeft men het idee dat men kinderbijslag of kindgebonden budget aan kinderen *hoort* te besteden? De volledige vragenlijst is te vinden in Appendix A.

Selectie

79% van de ouders gaf aan kinderbijslag te ontvangen op een persoonlijke of gezamenlijke rekening (zie Tabel 4.3). Hiervan wist ongeveer een kwart precies om hoeveel geld het ging, iets meer dan de helft gaf aan het ongeveer te weten. Een op vijf ouders had geen idee. 17% van de ouders gaf aan kindgebonden budget op een persoonlijke of gedeelde rekening te ontvangen. Ook van deze groep gaf ongeveer een kwart aan het exacte bedrag van de tegemoetkoming te kennen, de helft wist het ongeveer, en een kwart had geen idee.

Tabel 4.3. Selectie ontvangers kinderbijslag/kindgebonden budget

<i>Wordt er kinderbijslag/kindgebonden budget op uw rekening die u met iemand deelt (gezamenlijke rekening) overgemaakt?</i>	kinderbijslag	Kindgebonden budget
Ja	79%	17%
Nee	21%	83%
N	1040	1040
<i>Weet u hoeveel kinderbijslag/kindgebonden budget u elk kwartaal/maandelijks ontvangt?</i>	kinderbijslag	Kindgebonden budget
Ja, ik weet het precies	23%	25%
Ja, ik weet het ongeveer	57%	51%
Nee, ik heb geen idee	20%	24%
N	822	182

Bewust reserveren van kindbudget voor kinderen

Consistent met de bevinding uit recent onderzoek dat ouders kindgebonden budget meer als reguliere inkomsten zien,⁵⁷ observeren we significante verschillen tussen de twee soorten tegemoetkomingen in de mate waarin het geld op de grote hoop gaat versus gereserveerd wordt voor kindgerelateerde doelen. Ongeveer de helft van de respondenten (52%) gaf aan dat de ontvangen kinderbijslag op de grote hoop ging waarvan vaste uitgaven worden gedaan (zie Tabel 4.4). Grofweg de andere helft van de respondenten gaf aan de kinderbijslag (gedeeltelijk) te reserveren voor de kinderen: 19% gaf aan het bedrag over te maken op een spaarrekening voor de kinderen en 32% gaf aan het bedrag te reserveren voor uitgaven aan kinderen. Van de groep ouders die kindgebonden budget op

⁵⁷ Witkamp, A., Drijvers, A., & Engelen, M. (2018). *Bouwstenen voor beleidsdoorlichting kindregelingen en evaluatie WHK*. Projectnummer P0074. Onderzoek in opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

hun rekening ontvangen, gaf een significant groter deel van de ouders aan dat het geld op de grote hoop gaat (69% versus 52%; $z = 3,89$; $p < 0,001$). Ongeveer een derde van de ouders gaf aan het kindgebonden budget dat zij ontvangen te reserveren voor de kinderen, waarbij het meestal ging om uitgaven aan kinderen (bv. kleding of een hobby).

In vervolganalyses is gekeken of de mate waarin het geld op de grote hoop gaat afhankelijk is van het opleidingsniveau van de ouder (laag, midden of hoog) en de mate waarin de ouder een goed overzicht heeft van inkomsten en uitgaven.⁵⁸ De mate waarin kinderbijslag en kindgebonden budget als reguliere inkomsten worden gezien is afhankelijk van het opleidingsniveau ($\chi^2(2) = 6,97$; $p < 0,05$)⁵⁹: met name bij lager opgeleiden gaat het kindgebonden budget veel vaker op de grote hoop (79%) dan de kinderbijslag (44%; $z = -3,52$; $p < 0,001$). Bij hoger opgeleiden is het verschil kleiner: binnen deze groep gaf 67% aan dat de kinderbijslag op de grote hoop gaat, tegenover 56% voor kindgebonden budget ($z = -1,69$; $p = 0,09$). Verder gaven ouders die hun inkomsten en uitgaven goed bijhouden minder vaak aan dat het kindbudget, ongeacht het type, op de grote hoop gaat ($z = -2,26$; $p < 0,05$).

Tabel 4.4. Bewust reserveren van kindbudget voor specifiek doel

<i>Reserveert u (een deel van) de kinderbijslag/het kindgebonden budget voor een specifiek doel?</i>	Kinderbijslag	Kindgebonden budget
Nee, het hele bedrag gaat op de grote hoop (huur/hypotheek, boodschappen, etc.)	52%	69%
Ja, ik maak (een deel van) het bedrag over op een spaarrekening voor mijn kind(eren)	19%	7%
Ja, ik reserveer (een deel van) het bedrag voor uitgaven aan mijn kind(eren), zoals kleding of een hobby	32%	27%
Ja, ik reserveer (een deel van) het bedrag voor: ...	2%	1%
N	822	181

Merk op: Data in deze tabel betreffen enkel respondenten die kinderbijslag en/of kindgebonden budget ontvingen op hun eigen op of een gezamenlijke rekening. Het aanvinken van meerdere 'ja'-opties was mogelijk.

Normpercepties met betrekking tot besteding kindbudget

Om inzicht te krijgen in percepties van ouders van wat de 'norm' is als het gaat om besteding van kindbudget, is gevraagd in hoeverre de ouder het idee heeft dat de kinderbijslag en/of het kindgebonden budget aan kinderen besteed zou *moeten* worden. Ongeveer de helft van de ouders – en nog iets meer als het gaat om kinderbijslag – gaf aan het idee te hebben dat het geld van de tegemoetkoming aan hun kinderen besteed moet worden. Slechts ongeveer 15 tot 20% (afhankelijk van het type kindbudget) gaf aan niet het idee te hebben dat het geld aan kinderen besteed moet worden (de overige ouders gaven een neutraal antwoord; zie Tabel 4.5). Een substantiële groep ouders heeft dus het idee dat men kindbudget aan kinderen hoort te besteden.

⁵⁸ Gemeten op een 4-puntsschaal waarbij 1 = "Ik heb geen goed overzicht van mijn inkomsten en uitgaven" (8%), 2 = "Ik weet ongeveer wat mijn inkomsten en uitgaven zijn" (40%), 3 = "Ik houd geen huishoudboekje bij, maar heb wel een goed overzicht van mijn inkomsten en uitgaven" (36%), en 4 = "Ik houd mijn inkomsten en uitgaven bij in een huishoudboekje (op papier of op de computer)" (16%).

⁵⁹ In deze analyses is gecontroleerd voor de inkomensgroep (laag, midden, hoog) waartoe de ouder behoort.

Tabel 4.5. Normpercepties met betrekking tot besteding kindbudget

In hoeverre hebt u het idee dat de kinderbijslag/het kindgebonden budget die elk kwartaal/elke maand ontvangen wordt aan uw kind(eren) besteed moet worden?	Kinderbijslag	Kindgebonden budget
1 = Helemaal niet	8%	9%
2	7%	12%
3	22%	31%
4	33%	29%
5 = Helemaal wel	31%	20%
N	970	218

Merk op: Data in deze tabel betreffen enkel respondenten die aangaven dat zijzelf of hun (ex-)partner kinderbijslag en/of kindgebonden budget ontvingen.

4.4 Deel B (Experiment 1): Effect van labeling op budgetallocatie

Naast de directe vragen met betrekking tot het bewust reserveren van kinderbijslag en kindgebonden budget voor kindgerelateerde doelen, bevatte de vragenlijst twee gecontroleerde experimenten om (ook) inzicht te krijgen in eventuele minder bewuste effecten van de labeling van kindbudget als zodanig. Experiment 1 richtte zich daarbij op de allocatie van besteedbaar inkomen aan verschillende doelen en onderzocht het effect van labeling door middel van een budgetallocatietaak. Paragraaf 4.4.1 beschrijft de gedetailleerde opzet van het experiment, de resultaten worden besproken in paragraaf 4.4.2.

4.4.1 Opzet

In het experiment kregen respondenten een **scenario** te lezen. Zij moesten zich inbeelden dat zij onderdeel uitmaakten van een gezin met twee kinderen dat een bepaald maandelijks inkomen heeft. In het scenario werd aangekondigd dat zou worden gevraagd om een inschatting te maken van verschillende soorten uitgaven voor de komende maand.

In het scenario stond, naast het totale inkomen, een bedrag genoemd dat onderdeel uitmaakte van het inkomen. Het label en de hoogte van dit bedrag was afhankelijk van de **labelingconditie** (€200 algemene toeslag, €200 kindertoeslag, €450 kindertoeslag; zie Tabel 4.6) waaraan ouders op basis van toeval waren toegewezen.⁶⁰

Een aantal aspecten van dit scenario was **gepersonaliseerd** om de situatie voor respondenten realistischer te maken; zo had het bijvoorbeeld moeilijk kunnen zijn voor alleenstaande ouders om een inschatting te maken van hun uitgaven wanneer zij een partner zouden hebben en vice versa. Daarom kregen alleenstaande ouders (vs. ouders met een partner) een scenario voorgelegd van een alleenstaande ouder (vs. ouder met een partner). Ouders met jongere (oudste kind < 4 jaar) vs. oudere (oudste kind ≥ 4 jaar) kinderen kregen een scenario te zien met twee jongere (1 en 3 jaar) vs. oudere (6 en 8 jaar) kinderen. Ten slotte werden respondenten, op basis van hun echte inkomen⁶¹, ingedeeld in één van drie inkomensgroepen (laag, midden of hoog).

⁶⁰ Ouders binnen hetzelfde gezin werden aan dezelfde labelingconditie (die willekeurig werd bepaald) toegewezen.

⁶¹ De drie bedragen zijn bepaald door het echte maandelijks netto huishoudinkomen van de doelgroep (N = 1530 huishoudens) op te delen in drie gelijke groepen (laag: < €2978, midden:

Tabel 4.6. Scenario's per labelingconditie in Experiment 1⁶²

Conditie	Informatie
€200 algemene toeslag	<i>Stel: U woont samen met uw partner en u hebt 2 kinderen van <u>6 en 8 jaar oud</u>. U kunt, samen met uw partner, maandelijks <u>€3600</u> uitgeven. Van dit inkomen is <u>€200</u> algemene toeslag. U krijgt deze algemene toeslag van de overheid als tegemoetkoming in de kosten van uw huishouden."</i>
€200 kindertoeslag	<i>Stel: U woont samen met uw partner en u hebt 2 kinderen van <u>6 en 8 jaar oud</u>. U kunt, samen met uw partner, maandelijks <u>€3600</u> uitgeven. Van dit inkomen is <u>€200</u> kindertoeslag (kinderbijslag en/of kindgebonden budget). U krijgt deze kindertoeslag van de overheid als tegemoetkoming in de kosten van uw kinderen."</i>
€450 kindertoeslag	<i>Stel: U woont samen met uw partner en u hebt 2 kinderen van <u>6 en 8 jaar oud</u>. U kunt, samen met uw partner, maandelijks <u>€3600</u> uitgeven. Van dit inkomen is <u>€450</u> kindertoeslag (kinderbijslag en/of kindgebonden budget). U krijgt deze kindertoeslag van de overheid als tegemoetkoming in de kosten van uw kinderen."</i>

Na het lezen van het scenario ontvingen respondenten een **budgetallocatietaak**,⁶³ waarin zij aangaven hoe zij hun inkomsten zouden verdelen over verschillende categorieën (zie Figuur 4.2 voor een voorbeeld). Er werd steeds onderscheid gemaakt tussen uitgaven voor de ouders en uitgaven voor de kinderen. De totale inkomsten dienden volledig gealloceerd te worden: niet uitgegeven inkomsten konden gespaard worden. Om het respondenten niet te moeilijk te maken, werd in real-time bijgehouden hoeveel van de totale inkomsten zij al besteed hadden; zij konden pas verder met de vragenlijst wanneer de teller op 0 stond en dus alle inkomsten verdeeld waren. De vaste lasten waren voorgedrukt omdat die hoorden bij het huishouden dat is beschreven in het scenario, maar konden omlaag gebracht worden. Dat betekende dan wel een achterstand in de betaling (bv. huurachterstand), wat in de instructie duidelijk gemaakt werd aan respondenten. In de budgetallocatietaak was ook weer het label van de toeslag (algemene toeslag of kindertoeslag) en de hoogte ervan weergegeven.

De volledige vragenlijst van Experiment 1 is te vinden in Appendix B.

€2978 – 4250, hoog: $\geq$ €4250). De inkomenscondities (€2150, €3600 en €5050) betreffen de mediane inkomens van deze groepen.

⁶² Sommige aspecten van het scenario (zoals het totale inkomen) varieerden tussen respondenten vanwege personalisatie van het scenario; zie volgende paragraaf.

⁶³ De budgetallocatietaak was specifiek opgezet voor dit experiment om het plannen van maandelijkse bestedingen van een huishouden zo goed mogelijk na te bootsen. In eerder onderzoek is gebruik gemaakt van gerelateerde taken waarin ook financiële middelen over verschillende bestedingscategorieën moesten worden verdeeld. Zie Hershfield, H. E., Goldstein, D. G., Sharpe, W. F., Fox, J., Yekelis, L., Carstensen, L. L., & Bailenson, J. N. (2011). Increasing saving behavior through age-progressed renderings of the future self. *Journal of Marketing Research*, 48(SPL), S23-S37; Dzhogleva, H., Poynor Lamberton, C., & Haws, K. (2012). Haunts Or Helps From the Past: How Does Recalling Past Self-Control Acts Affect Current Self-Control?. *ACR North American Advances*.

Figuur 4.2. Budgetallocatietaak in Experiment 1 (voorbeeld)

Gezinssituatie: u, uw partner, kind 6 jaar, kind 8 jaar	
Inkomsten	
Kindertoeslag	200
Andere inkomsten	3400
Totaal inkomsten	3600
Vaste lasten	
Woning (hypothek/huur)	840
Gas, water, licht	210
Verzekeringen	320
Lokale heffingen/belastingen	55
Vervoer	310
Kinderopvang	145
Telefoon/televisie/internet	100
Totaal vaste lasten	1980
Overige uitgaven	
Dagelijkse boodschappen	____
Kleding en schoenen	
... voor uzelf en/of uw partner	____
... voor uw kind(eren)	____
Verzorging (bv. kapper, verzorgingsproducten)	
... voor uzelf en/of uw partner	____
... voor uw kind(eren)	____
Hobby's (bv. sport, muziek)	
... voor uzelf en/of uw partner	____
... voor uw kind(eren)	____
Overige vrijetijdsbesteding (bv. restaurant, dagje uit)	
... voor uzelf en/of uw partner	____
... voor uw kind(eren)	____
Zakgeld voor kind(eren)	____
Donaties aan goede doelen	____
Overige uitgaven	
... voor uzelf en/of uw partner	____
... voor uw kind(eren)	____
Totaal overige uitgaven	0
Totaal verdeeld	1980
Nog te verdelen	1620
Sparen en/of beleggen	
... voor uzelf en/of uw partner	____
... voor uw kind(eren)	____
Totaal sparen en/of beleggen	0

4.4.2 Resultaten

Om te onderzoeken of het labelen van tegemoetkomingen aan kinderen als zodanig effect heeft op het bestedingsgedrag van ouders, vergelijken we budgetallocatiepatronen van ouders in de labelingcondities (€200 kindertoeslag en €450 kindertoeslag) met het budgetallocatiepatroon van ouders in de controleconditie (€200 algemene toeslag). Allereerst focussen we op mogelijke verschuivingen in bestedingen aan kindgerelateerde doelen (zowel uitgaven als spaardoelen) als gevolg van labeling. Vervolgens kijken we naar gedetailleerdere verschuivingen in budgetallocatie, waarbij we onderscheid maken tussen kind- en niet-kindgerelateerde doelen en tussen spaar- en bestedingsdoelen. Ten slotte volgt een nóg gedetailleerdere analyse, waarbij gekeken wordt naar verschuivingen in bestedingen aan de specifieke kind- en niet-kindgerelateerde doelen, zoals kleding en schoenen, verzorging, hobby's, etc.

Tabel 4.7. Deel van het inkomen besteed aan kind(eren)

	Totaal (N = 1040)		Inkomensgroep					
			Laag (N = 330)		Midden (N = 401)		Hoog (N = 309)	
Labelingconditie:	Perc.	Bedrag	Perc.	Bedrag	Perc.	Bedrag	Perc.	Bedrag
€200 algemene toeslag	12,7%	€439	13,2%	€284	13,2%	€474	11,6%	€588
€200 kindertoeslag	12,8%	€463	14,1%	€302	13,0%	€469	11,7%	€589
€450 kindertoeslag	13,2%	€454	14,5%	€311	13,3%	€479	11,6%	€586

Tabel 4.7 toont zowel het aandeel van het inkomen dat besteed wordt aan kindgerelateerde doelen (zowel uitgaven als spaardoelen) als het gemiddelde bestede bedrag binnen deze categorie. Uit een regressieanalyse met het bestede bedrag als afhankelijke variabele en de labelingcondities, inkomensgroepen en hun interactie als verklarende variabelen⁶⁴ blijkt geen effect van labeling ($F(2, 1028) = 0,25$; $p = 0,78$). Met andere woorden, er zijn geen verschillen in het gemiddelde bedrag dat besteed is aan kindgerelateerde doelen tussen de groepen ouders die respectievelijk blootgesteld waren aan een algemene toeslag van €200, kindertoeslag van €200 of een kindertoeslag van €450. Zoals verwacht is er een inkomenseffect in de neutrale labelconditie ($F(2, 1028) = 96,25$; $p < 0,001$): gezinnen met hogere inkomens besteden gemiddeld meer aan kinderen. Het effect van labeling is echter niet afhankelijk van de inkomensgroep ($F(4, 1028) = 0,05$; $p = 0,99$). Een soortgelijke regressieanalyse met het aandeel van het inkomen dat besteed wordt aan kindgerelateerde doelen als afhankelijke variabele laat eveneens geen effect van labeling zien ($F(2, 1028) = 0,46$; $p = 0,63$) en ook de interactie met de inkomensgroepen is niet significant ($F(4, 1028) = 0,20$; $p = 0,94$).⁶⁵ Uit de resultaten blijkt ook geen significant effect van inkomen meer ($F(2, 1028) = 1,56$; $p = 0,20$): het absolute bedrag dat besteed wordt aan kindgerelateerde doelen neemt dus toe wanneer het inkomen stijgt, maar in verhouding blijft het bestede bedrag voor de verschillende inkomensgroepen gelijk.

In een vervolganalyse is niet enkel gekeken naar bestedingen aan kindgerelateerde doelen, maar onderscheid gemaakt tussen kind- en niet-kindgerelateerde spaar- en bestedingsdoelen. De specifieke uitgavencategorieën zijn samengenomen tot zes algemenere categorieën: (1) vaste lasten, (2) dagelijkse boodschappen, (3) kindgerelateerd sparen, (4) niet-kindgerelateerd sparen, (5) kindgerelateerde uitgaven, en (6) niet-kindgerelateerde uitgaven. Daarbij moet worden opgemerkt dat sparen in dit geval betekent dat het geld niet uitgegeven wordt (het geld kan op de betaalrekening blijven staan, naar een spaarrekening worden overgemaakt, worden belegd, etc.). Tabel 4.8 toont de gemiddelde bedragen besteed aan elk van de zes categorieën en laat zien om welk deel van het inkomen het daarbij gaat. Om te achterhalen of verschillen tussen de labelingcondities in de bestedingen binnen elk van de categorieën significant zijn, is een regressiemodel geschat met het bestede bedrag als afhankelijke variabele, de

⁶⁴ In deze analyse zijn het geslacht van de ouder, de gezinssituatie (eenouder- versus tweeoudergezin), en de leeftijd van de kinderen (oudste kind jonger versus ouder dan 4 jaar) meegenomen als controlevariabelen. Zie Appendix E voor meer detail.

⁶⁵ Ondanks de niet-significante interactie is in een vervolganalyse gekeken naar de verschillen in bestedingen aan kinderen tussen de labelingcondities voor elk van de inkomensgroepen. Uit deze analyse blijken géén significante verschillen in (1) het bestede bedrag of (2) het aandeel van het inkomen besteed aan kindgerelateerd doelen tussen labelingcondities voor huishoudens met lage ($F(2, 1028) = 0,19$; $p = 0,83$ en $F(2, 1028) = 0,78$; $p = 0,46$, resp.), midden ($F(2, 1028) = 0,19$; $p = 0,83$ en $F(2, 1028) = 0,12$; $p = 0,89$, resp.) of hoge inkomens ($F(2, 1028) = 0,00$; $p = 1,00$ en $F(2, 1028) = 0,00$; $p = 1,00$, resp.). Ook het verschil in bestedingen aan kinderen tussen de conditie met €450 kindertoeslag en de conditie met €200 algemene toeslag was voor geen van de inkomensgroepen significant (alle p -waarden $> 0,21$).

labelingcondities, inkomensgroepen en hun interactie als verklarende variabelen⁶⁶, en met categoriespecifieke coëfficiënten (we schatten dus de effecten van de verklarende variabelen per categorie; zie Appendix E voor meer detail). Tabel 4.9 toont de schattingsresultaten. Consistent met de eerdere analyse is er geen effect van labeling op het bedrag besteed aan kindgerelateerde doelen (zie kolom 'Labeleffect'). Met andere woorden, er zijn geen verschillen tussen de drie groepen – de groep die blootgesteld is aan een algemene toeslag van €200, de groep die blootgesteld is aan een kindertoeslag van €200 en de groep die blootgesteld is aan een kindertoeslag van €450 – in het bedrag dat zij alloceerden aan kindgerelateerde uitgaven en spaardoelen. Wel heeft labeling van kindbudget invloed op het gemiddelde bedrag dat men besteedt aan dagelijkse boodschappen ($\chi^2(2) = 7,24$; $p < 0,05$). Uit de analyse blijkt een negatief effect van het kindertoeslaglabel op het bedrag dat men alloceert aan boodschappen. Ouders die waren blootgesteld aan het label 'kindertoeslag' reserveerden significant minder budget voor boodschappen (gemiddeld €430 en €421 bij een kindertoeslag van respectievelijk €200 en €450, zie Tabel 4.8) dan ouders die het label 'algemene toeslag' zagen (gemiddeld €448; p -waarden $< 0,05$). Er was geen significant verschil in het bedrag voor boodschappen tussen de twee groepen die het label 'kindertoeslag' zagen ($p = 0,88$).

Tabel 4.8. Budgetallocatie

	€200 algemene toeslag (N = 350)	€200 kindertoeslag (N = 344)	€450 kindertoeslag (N = 346)
Gemiddeld bedrag besteed aan:			
Vaste lasten	€1930	€2033	€1934
Dagelijkse boodschappen	€448	€430	€421
Sparen			
Niet-kindgerelateerd	€305	€358	€325
Kindgerelateerd	€109	€126	€111
Uitgaven			
Niet-kindgerelateerd	€378	€412	€381
Kindgerelateerd	€330	€338	€344
Totaal	€3501	€3697	€3516
Deel van het inkomen besteed aan:			
Vaste lasten	55,2%	55,1%	55,1%
Dagelijkse boodschappen	13,3%	12,2%	12,4%
Sparen			
Niet-kindgerelateerd	8,0%	8,8%	8,6%
Kindgerelateerd	3,0%	3,4%	3,2%
Uitgaven			
Niet-kindgerelateerd	10,7%	11,0%	10,7%
Kindgerelateerd	9,7%	9,5%	10,1%
Totaal	100%	100%	100%

Uit de analyse blijken geen significante effecten van labeling op niet-kindgerelateerde uitgaven en spaargedrag (zie Tabel 4.9). Echter, ondanks het niet-significante *overall* effect, toont verdere analyse (marginaal) significante verschillen in niet-kindgerelateerd spaargedrag tussen specifieke labelingcondities. Specifiek zien we dat ouders die het label 'kindertoeslag' zagen iets meer niet-kindgerelateerd sparen (gemiddeld €358 en €325 bij een kindertoeslag van respectievelijk €200 en €450, zie Tabel 4.7) dan ouders die het label 'algemene toeslag' te zien kregen (gemiddeld €305; $p = 0,093$ en $p = 0,059$, resp.). Ook

⁶⁶ Als controle zijn in deze en alle andere analyses (categoriespecifieke) effecten van het geslacht van de ouder, de gezinssituatie (eenouder- versus tweeoudergezin), en de leeftijd van de kinderen (oudste kind jonger versus ouder dan 4 jaar) meegenomen.

hier zien we geen verschil in bedrag voor niet-kindgerelateerd sparen tussen de twee groepen die het label 'kindertoeslag' zagen ($p = 0,89$). Blootstelling aan het label 'kindertoeslag' (versus een neutraal label) zorgt er dus voor dat ouders iets minder geld uitgeven. Dat de hoogte van het gelabelde budget – €200 versus €450 – daarbij niet uitmaakt wijst op een *salience* effect: het label zelf veroorzaakt de verschuiving in het bestedingspatroon.

Tabel 4.9. Modelresultaten: besteed bedrag per categorie

	Labeleffect		Inkomenseffect		Labeleffect afhankelijk van inkomen (interactie)	
	χ^2	p	χ^2	p	χ^2	p
Y = bedrag besteed aan:						
Vaste lasten	0,11	0,95	4865,29	<0,001	1,34	0,85
Boodschappen	7,24	0,03	109,07	<0,001	2,53	0,64
Niet-kindgerelateerd sparen	4,31	0,12	341,50	<0,001	2,20	0,70
Kindgerelateerd sparen	0,45	0,80	25,35	<0,001	0,70	0,95
Niet-kindgerelateerde uitgaven	1,47	0,48	210,99	<0,001	1,49	0,83
Kindgerelateerde uitgaven	1,44	0,49	92,55	<0,001	0,36	0,99
Y = deel van het inkomen besteed aan:						
Vaste lasten	0,01	0,99	3,42	0,18	1,29	0,86
Boodschappen	7,59	0,02	43,62	<0,001	2,92	0,57
Niet-kindgerelateerd sparen	3,24	0,20	58,18	<0,001	2,20	0,70
Kindgerelateerd sparen	0,63	0,73	3,08	0,21	1,60	0,81
Niet-kindgerelateerde uitgaven	1,42	0,49	1,15	0,56	1,79	0,77
Kindgerelateerde uitgaven	1,41	0,49	6,14	<0,05	0,21	0,99

Niet onverwacht zien we verder opnieuw sterke effecten van het gezinsinkomen op het gemiddelde bestede bedrag in de neutrale labelconditie (Tabel 4.9, zie kolom 'Inkomenseffect'). Voor alle categorieën geldt dat het bestede bedrag in de categorie toeneemt naarmate het gezinsinkomen stijgt. Ten slotte laten de modelresultaten zien dat de labeleffecten niet significant verschillen tussen inkomensgroepen (zie Tabel 4.9, laatste kolom). Een soortgelijke regressieanalyse met het aandeel van het inkomen dat is toegewezen aan de categorie als afhankelijke variabele toont een zelfde patroon van resultaten met betrekking tot de labeling van kindbudget (zie Tabel 4.9, onderste helft).

Ten slotte is het mogelijk om nog een niveau dieper in de data te gaan en deze te analyseren op het niveau van de subcategorieën. Heeft het label 'kindertoeslag' wellicht effecten op hele specifieke bestedingsdoelen – zoals kleding en schoenen, of hobby's – die niet aan het licht komen in analyses op categorieniveau? Om dit te onderzoeken, is dezelfde regressieanalyse uitgevoerd, maar nu op subcategorieniveau. De analyse kent dezelfde afhankelijke (besteed bedrag en aandeel van het te verdelen inkomen) en verklarende variabelen (labeling, inkomensgroep, en hun interactie) als voorheen. Tabel 4.10 en 4.11 tonen de resultaten. De kolom 'Labeleffect' laat zien binnen welke subcategorieën bestedingen afhankelijk zijn van het label dat men te zien kreeg, oftewel, voor welke subcategorieën van bestedingen er een labelingeffect bestaat. De bevindingen met betrekking tot uitgaven aan boodschappen en spaargedrag zijn – logischerwijs – consistent met de voorgaande analyse: we observeren een significante toename in niet-kindgerelateerd spaargedrag ten koste van de dagelijkse boodschappen als gevolg van het labelen van budget als 'kindertoeslag' (versus 'algemene toeslag'). Uit de analyse blijken

verder geen effecten van labeling op specifieke kindgerelateerde en niet-kindgerelateerde uitgaven (zie Tabel 4.10 en 4.11). Met andere woorden, het labelen van kindbudget als zodanig blijkt geen effect te hebben op uitgaven aan kinderen, zoals uitgaven aan kleding en schoenen, verzorging, hobby's en overige vrijetijdsbestedingen.

Tabel 4.10. Modelresultaten: besteed bedrag per (sub)categorie

Y = bedrag besteed aan:	Labeffect		Inkomenseffect		Labeffect afhankelijk van inkomen (interactie)	
	χ^2	p	χ^2	p	χ^2	p
Vaste lasten	0,31	0,86	13869,66	<0,001	3,81	0,43
Boodschappen	20,64	<0,001	310,92	<0,001	7,20	0,13
Niet-kindgerelateerd sparen	12,27	0,002	973,53	<0,001	6,28	0,18
Kindgerelateerd sparen	1,29	0,52	72,25	<0,001	2,00	0,74
Niet-kindgerelateerde uitgaven						
Kleding en schoenen	0,45	0,80	34,14	<0,001	1,85	0,76
Verzorging	0,01	0,99	3,74	0,15	0,16	0,99
Hobby's	0,51	0,78	16,47	<0,001	1,64	0,80
Overige vrijetijdsbesteding	0,01	0,99	46,75	<0,001	1,24	0,87
Donaties aan goede doelen	0,32	0,85	2,00	0,37	0,48	0,98
Overige uitgaven	0,89	0,64	23,80	<0,001	2,51	0,64
Kindgerelateerde uitgaven						
Kleding en schoenen	1,35	0,51	20,14	<0,001	0,87	0,93
Verzorging	0,20	0,90	1,37	0,50	0,30	0,99
Hobby's	0,01	0,99	9,81	0,007	0,21	0,99
Overige vrijetijdsbesteding	0,20	0,90	14,39	<0,001	0,72	0,95
Zakgeld	0,24	0,89	0,78	0,68	0,44	0,98
Overige uitgaven	0,02	0,99	8,41	0,01	0,17	0,99

Tabel 4.11. Modelresultaten: deel van het inkomen besteed per (sub)categorie

Y = deel van het inkomen besteed aan:	Labeffect		Inkomenseffect		Labeffect afhankelijk van inkomen (interactie)	
	χ^2	p	χ^2	p	χ^2	p
Vaste lasten	0,04	0,98	9,66	0,01	3,64	0,46
Boodschappen	21,40	<0,001	123,07	<0,001	8,24	0,08
Niet-kindgerelateerd sparen	9,15	0,01	164,14	<0,001	6,22	0,18
Kindgerelateerd sparen	1,78	0,41	8,69	0,01	4,50	0,34
Niet-kindgerelateerde uitgaven						
Kleding en schoenen	0,37	0,83	0,29	0,86	1,44	0,84
Verzorging	0,06	0,97	0,41	0,81	0,18	0,99
Hobby's	0,56	0,76	1,42	0,49	1,44	0,84
Overige vrijetijdsbesteding	0,31	0,86	5,18	0,08	1,82	0,77
Donaties aan goede doelen	0,40	0,82	0,74	0,69	0,54	0,97
Overige uitgaven	0,47	0,79	1,48	0,48	1,45	0,84
Kindgerelateerde uitgaven						
Kleding en schoenen	1,47	0,48	4,16	0,13	0,96	0,92
Verzorging	0,19	0,92	0,76	0,68	0,23	0,99
Hobby's	0,00	1,00	0,36	0,84	0,27	0,99
Overige vrijetijdsbesteding	0,18	0,91	0,50	0,78	0,85	0,93
Zakgeld	0,41	0,82	0,24	0,89	0,56	0,97
Overige uitgaven	0,07	0,97	0,71	0,70	0,24	0,99

Ondanks de niet-significante interactie tussen labeling en inkomen (zie Tabel 4.10 en 4.11, laatste kolom), is in een vervolganalyse gekeken naar verschillen in budgetallocatiepatronen tussen de labelingcondities voor elk van de inkomensgroepen afzonderlijk. Tabel

4.12 toont de bestedingen per categorie, uitgesplitst naar inkomensgroep. Uit de analyse blijken met name de huishoudens met middeninkomens gevoelig voor de naamgeving van kindbudget. De verschillen tussen de labelingcondities in bestedingen aan dagelijkse boodschappen ($\chi^2(2) = 19,76$; $p < 0,001$) en in niet-kindgerelateerd spaargedrag ($\chi^2(2) = 7,87$; $p < 0,05$) zijn voor deze groep verhoudingsgewijs het grootst. Verder zijn er ook voor de afzonderlijke inkomensgroepen geen significante verschuivingen in specifieke kindgerelateerde (alle p -waarden $> 0,51$) of niet-kindgerelateerde uitgaven (alle p -waarden $> 0,41$) als gevolg van labeling waarneembaar.

Een soortgelijke analyse met uitsplitsingen naar opleidingsniveau (gecontroleerd voor het maandelijks netto gezinsinkomen) laat zien dat de effecten van het label 'kindertoeslag' op bestedingen aan dagelijkse boodschappen ($\chi^2(4) = 34,87$; $p < 0,001$) en niet-kindgerelateerd spaargedrag ($\chi^2(4) = 20,24$; $p < 0,001$) significant afhankelijk zijn van het opleidingsniveau (laag, midden, hoog) van de ouder. De daling in uitgaven aan boodschappen en stijging in niet-kindgerelateerd spaargedrag zijn het sterkst onder hoger opgeleide ouders. Bij de lager opgeleide ouders observeren we juist iets *meer* uitgaven aan dagelijkse boodschappen en iets *minder* niet-kindgerelateerd spaargedrag wanneer de toeslag van €200 'kindertoeslag' in plaats van 'algemene toeslag' genoemd wordt, maar zien we wel een daling in uitgaven aan boodschappen en stijging in niet-kindgerelateerd spaargedrag wanneer de kindertoeslag verhoogd wordt van €200 naar €450. Uit de resultaten blijken verder geen andere verschuivingen in uitgaven of spaargedrag als gevolg van labeling voor de afzonderlijke opleidingsniveaus.

In de vragenlijst (deel A) gaf van de ouders die kinderbijslag en/of kindgebonden budget ontvangen ongeveer de helft aan de kinderbijslag te reserveren voor hun kinderen en ongeveer een derde het kindgebonden budget. Om ten slotte te onderzoeken in hoeverre deze zelfrapportages overeenkomen met de keuzes van ouders in de budgetallocatietaak is geanalyseerd of het effect van oormerken van geld als 'kindertoeslag' op kindgerelateerde bestedingen (uitgaven of sparen) sterker is voor ouders die kindbudget zeggen te reserveren voor hun kinderen dan voor ouders die dat niet doen en waarbij het geld veelal op de grote hoop gaat. Met andere woorden: Is het effect van het label 'kindertoeslag' sterker voor ouders die in de vragenlijst aangaven kindbudget bewust te reserveren voor hun kinderen? Uit de analyse bleek enkel voor de categorie *niet-kindgerelateerd sparen* een significant verschil tussen de twee groepen ouders. Ouders die aangaven kindbudget te reserveren voor hun kinderen spaarden meer in het experiment wanneer de toeslag gepresenteerd werd als kindertoeslag ongeacht de hoogte ervan (€370 bij €200 kindertoeslag en €351 bij €450 kindertoeslag) dan wanneer het gepresenteerd werd als algemene toeslag (€277; p -waarden $< 0,001$). Voor ouders die aangaven dat het geld op de grote hoop gaat daarentegen had het label 'kindertoeslag' geen effect op het spaargedrag. Deze bevinding zal verder worden besproken in Hoofdstuk 5 (paragraaf 5.3).

Tabel 4.12. Budgetallocatie per inkomensgroep

	Laag inkomen			Midden inkomen			Hoog inkomen		
	€200 algemene toeslag (N = 124)	€200 kinder- toeslag (N = 126)	€450 kinder- toeslag (N = 100)	€200 algemene toeslag (N = 101)	€200 kinder- toeslag (N = 119)	€450 kinder- toeslag (N = 124)	€200 algemene toeslag (N = 105)	€200 kinder- toeslag (N = 156)	€450 kinder- toeslag (N = 85)
Gemiddeld bedrag besteed aan:									
Vaste lasten	€1199	€1205	€1209	€1968	€1971	€1961	€2790	€2767	€2779
Dagelijkse boodschappen	€325	€316	€301	€485	€428	€440	€555	€525	€536
Sparen									
Niet-kindgerelateerd	€122	€111	€125	€285	€321	€310	€558	€595	€601
Kindgerelateerd	€51	€66	€69	€123	€128	€115	€164	€172	€155
Uitgaven									
Niet-kindgerelateerd	€220	€216	€203	€389	€411	€411	€559	€574	€547
Kindgerelateerd	€233	€236	€242	€351	€341	€364	€424	€417	€432
Totaal	€2150	€2150	€2150	€3600	€3600	€3600	€5050	€5050	€5050
Deel van het inkomen besteed aan:									
Vaste lasten	55,8%	56,0%	56,2%	54,7%	54,8%	54,5%	55,2%	54,8%	55,0%
Dagelijkse boodschappen	15,1%	14,7%	14,0%	13,5%	11,9%	12,2%	11,0%	10,4%	10,6%
Sparen									
Niet-kindgerelateerd	5,7%	5,2%	5,8%	7,9%	8,9%	8,6%	11,1%	11,8%	11,9%
Kindgerelateerd	2,4%	3,1%	3,2%	3,4%	3,5%	3,2%	3,2%	3,4%	3,1%
Uitgaven									
Niet-kindgerelateerd	10,2%	10,1%	9,5%	10,8%	11,4%	11,4%	11,1%	11,4%	10,8%
Kindgerelateerd	10,8%	11,0%	11,3%	9,7%	9,5%	10,1%	8,4%	8,3%	8,5%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

4.5 Deel C (Experiment 2): Effect van labeling op losse keuzes

Net als in Experiment 1, zijn we geïnteresseerd in het effect van het oormerken van budget als 'bedoeld voor kinderen' op bestedingen aan kinderen. In dit experiment kijken we echter niet naar de bewuste allocatie van budget aan verschillende categorieën, maar naar losse keuzes die *spontaan* gemaakt worden afhankelijk van wat er op iemands pad komt (bv. "Zal ik naar de bioscoop gaan?", "Koop ik een broek voor mijn kind?", etc.). Paragraaf 4.5.1 beschrijft de gedetailleerde opzet van het experiment, de resultaten worden besproken in paragraaf 4.5.2.

4.5.1 Opzet

In Experiment 2 kregen respondenten opnieuw een scenario voorgelegd waarin zij onderdeel uitmaakten van een gezin (ofwel alleenstaand ofwel met partner, afhankelijk van de situatie van de respondent), met twee kinderen van 6 en 8 jaar oud.⁶⁷ Omdat losse keuzes doorgaans niet voor vaste lasten worden gemaakt, maar enkel voor het vrij besteedbaar inkomen, werd in het scenario aangegeven dat respondenten zojuist een bepaald bedrag aan (algemene of kinder)toeslag hadden ontvangen op hun bankrekening en zij, nadat alle vaste lasten (incl. boodschappen) al waren betaald, die maand nog €500 over hadden voor andere uitgaven.

Tabel 4.13. Labelingcondities in Experiment 2

Conditie	Informatie
€200 algemene toeslag	"Stelt u zich voor. U checkt online uw bankrekening en ziet dat de algemene toeslag die u krijgt van de overheid op uw rekening gestort is. Dit bedrag van €200 krijgt u naast uw andere inkomen. <i>Uw vaste lasten, zoals woonlasten, verzekeringen en kinderopvang, en uw boodschappen zijn al betaald. U hebt deze maand in totaal nog €500 over om aan andere dingen uit te geven."</i>
€200 kindertoeslag	"Stelt u zich voor. U checkt online uw bankrekening en ziet dat de kindertoeslag die u krijgt van de overheid op uw rekening gestort is. Dit bedrag van €200 krijgt u naast uw andere inkomen. <i>Uw vaste lasten, zoals woonlasten, verzekeringen en kinderopvang, en uw boodschappen zijn al betaald. U hebt deze maand in totaal nog €500 over om aan andere dingen uit te geven."</i>
€450 kindertoeslag	"Stelt u zich voor. U checkt online uw bankrekening en ziet dat de kindertoeslag die u krijgt van de overheid op uw rekening gestort is. Dit bedrag van €450 krijgt u naast uw andere inkomen. <i>Uw vaste lasten, zoals woonlasten, verzekeringen en kinderopvang, en uw boodschappen zijn al betaald. U hebt deze maand in totaal nog €500 over om aan andere dingen uit te geven."</i>

⁶⁷ In Experiment 2 was de leeftijd van de kinderen niet gepersonaliseerd omdat de soort keuzes in de keuzetaak een specifieke leeftijdsgroep betrof.

Het precieze label, en de hoogte van de toeslag, was weer afhankelijk van de **labelingconditie** (€200 algemene toeslag, €200 kindertoeslag, €450 kindertoeslag; zie Tabel 4.13). Om te voorkomen dat respondenten door blootstelling aan verschillende labels (bv. €200 algemene toeslag in Experiment 1 en €200 kindertoeslag in Experiment 2) konden achterhalen welk effect de onderzoekers met de experimenten probeerden vast te stellen, werden zij in Experiment 2 aan dezelfde labelingconditie toegewezen als in Experiment 1.

Vervolgens kregen respondenten 24 situaties voorgelegd in een **keuzetaak**.⁶⁸ Figuur 4.3 geeft een voorbeeld van de keuze zoals die aan respondenten werd voorgelegd. Per situatie moesten respondenten aangeven of zij het geld daar al dan niet aan zouden uitgeven. De helft van de keuzes was kindgerelateerd; de andere helft niet. Respondenten werd duidelijk gemaakt dat wanneer zij eenmaal een keuze hadden gemaakt, zij niet terug konden om hun keuze te veranderen. Dit omdat het in dit experiment ging om losse keuzes die *on the spot* gemaakt moeten worden – zoals soms het geval is in het echte leven – en niet om het plannen van uitgaven, wat al in het vorige experiment onderzocht werd. Daarnaast mochten zij, zoals in het echte leven, meer dan de €500 besteden die zij die maand nog over hadden, maar dit betekende wel dat zij hun spaargeld moesten gebruiken of in het rood kwamen te staan (dit werd ook aan respondenten duidelijk gemaakt). In de keuzetaak was ook weer het label van de toeslag (algemene -of kindertoeslag) en de hoogte ervan aangegeven.

Figuur 4.3. Keuzetaak Experiment 2 (voorbeeld)

Gezinssituatie: u, uw partner, kind 6 jaar, kind 8 jaar
U hebt €200 kindertoeslag ontvangen

Totaal te besteden: €500

U ziet dat één van uw kinderen nodig naar de kapper moet. Dit kost €19.

Ik geef hier geld aan uit

Ik geef hier géén geld aan uit

Om inzicht te krijgen in mogelijke **neveneffecten** van labeling waren de 24 keuzemogelijkheden verder onderverdeeld in of de uitgave een *noodzaak* betrof (een uitgave die echt nodig is) of enkel een *wens* (een uitgave die men graag zou willen doen maar die

⁶⁸ Deze keuzetaak was specifiek opgezet voor dit experiment om het maken van 'losse' keuzes over bestedingen die op iemands pad kunnen komen zo goed mogelijk na te bootsen. In eerder onderzoek zijn vergelijkbare taken gebruikt – en gevalideerd – waarin financiële keuzes tussen twee of meer opties moesten worden gemaakt (zoals tussen het ontvangen van geld of een donatie aan een goed doel); zie bv. Carlsson, F., & Martinsson, P. (2001). Do hypothetical and actual marginal willingness to pay differ in choice experiments?: Application to the valuation of the environment. *Journal of Environmental Economics and Management*, 41(2), 179-192.

niet echt nodig is). De categorisatie van elke keuze (noodzaak of wens) was gebaseerd op een pretest (N = 25) onder ouders met ten minste één minderjarig kind, die elke keuze hebben beoordeeld op of deze keuze meer een noodzaak of meer een wens betreft (de resultaten van deze pretest zijn te vinden in Appendix F). Door de uitgaven niet alleen onder te verdelen in kind- versus niet-kindgerelateerde uitgaven maar ook in als noodzakelijk versus als wenselijk beoordeelde uitgaven, kan het experiment inzicht geven in effecten van het labelen van kindbudget als zodanig op vier soorten uitgaven:

- *Kindgerelateerde, noodzakelijk geachte uitgaven* (o.a. "De schoenen van uw kind worden echt te krap. U denkt erover om een nieuw paar schoenen te kopen. Het paar dat u wilt kopen kost €69" en "Vanuit de basisschool wordt een schoolreisje georganiseerd. Uw kind wil graag mee. Er wordt een bijdrage van €20 gevraagd".)
- *Kindgerelateerde, wenselijk geachte uitgaven* (o.a. "Uw oudste kind heeft in de klas muziekles gehad. Uw kind is daar enthousiast door geraakt en vraagt om een gitaar. De gitaar kost €40" en "U bent in een kledingwinkel met uw kind. Uw kind ziet een broek die uw kind ontzettend graag wil hebben. U vindt de broek ook mooi. De broek kost €29".)
- *Niet-kindgerelateerde, noodzakelijk geachte uitgaven* (o.a. "Uw wasmachine doet het niet meer. De monteur is geweest en geeft aan dat een onderdeel vervangen moet worden. De reparatie kost €85" en "Een vriend van u heeft vorige week €50 aan u geleend. U denkt erover om dit vandaag terug te betalen".)
- *Niet-kindgerelateerde, wenselijk geachte uitgaven* (o.a. "Er draait een nieuwe film in de bioscoop waar u graag met vrienden naartoe wilt gaan. Voor een kaartje en wat te eten en drinken betaalt u €19" en "U hebt een lelijk hoekje in uw tuin een opknopbeurt gegeven. U denkt erover om nog enkele planten te kopen om het hoekje nog wat op te fleuren. De planten kosten €85".)

Om ten slotte te toetsen of mentaal boekhouden het mechanisme is achter het labelingeffect, is dit proces in het experiment *nagebootst*. Mentaal budgetteren omvat het kiezen van budgetten (mentale potjes) en het bijhouden van uitgaven ten opzichte van die budgetten, waarbij de verschillende potjes van elkaar gescheiden gehouden worden (d.w.z. als het ene potje leeg is, wordt het niet zomaar aangevuld uit een ander potje). Het idee is dat het label 'kindertoeslag' de kans verhoogt dat dit geld wordt toegewezen aan een mentaal budget 'voor de kinderen' (*setting budgets*) en dat uitgaven aan kinderen vervolgens ten opzichte van dit budget worden bijgehouden (*tracking expenses*). Om dit proces na te bootsen zijn drie condities meegenomen, waarbij gevarieerd werd (1) óf uitgaven werden bijgehouden en (2) hoe deze werden bijgehouden (totale uitgaven of apart voor ouders vs. kinderen). De drie condities – niet bijhouden van uitgaven, totale uitgaven bijhouden, en uitgaven apart voor ouders vs. kinderen bijhouden – zijn weergegeven in Figuur 4.4. De bijgehouden uitgaven werden steeds bijgewerkt nadat een keuze was gemaakt en respondenten konden niet terug naar een eerdere keuze.

Figuur 4.4. Conditie m.b.t. bijhouden van uitgaven in Experiment 2 (beginwaarde)

Niet bijhouden	Totale uitgaven bijhouden	Uitgaven apart bijhouden	
Totaal te besteden: €500	Totaal te besteden: €500	Totaal te besteden: €500	
	Totaal uitgegeven:	Totaal uitgegeven aan uzelf/uw partner:	Totaal uitgegeven aan uw kinderen:
	€0	€0	€0

Experiment 2 had dus in totaal 9 condities (3 x 3; zie Tabel 4.14), waaraan respondenten op basis van toeval werden toegewezen.

Tabel 4.14. Overzicht condities in Experiment 2

Conditie	Label	Uitgaven bijhouden
1	€200 algemene toeslag	Niet bijhouden
2	€200 kindertoeslag	Niet bijhouden
3	€450 kindertoeslag	Niet bijhouden
4	€200 algemene toeslag	Totale uitgaven bijhouden
5	€200 kindertoeslag	Totale uitgaven bijhouden
6	€450 kindertoeslag	Totale uitgaven bijhouden
7	€200 algemene toeslag	Uitgaven apart voor ouders vs. kinderen bijhouden
8	€200 kindertoeslag	Uitgaven apart voor ouders vs. kinderen bijhouden
9	€450 kindertoeslag	Uitgaven apart voor ouders vs. kinderen bijhouden

De volledige vragenlijst van Experiment 2 is te vinden in Appendix C.

4.5.2 Resultaten

Om vast te stellen of de labeling van kindbudget ouders prikkelt om het geld aan kinderen te besteden richtte de analyse zich op verschillende indicatoren:

- Het aantal kindgerelateerde situaties waarin de ouder ervoor koos geld uit te geven ('Aantal uitgaven aan kinderen', dit zijn er maximaal 12);
- Het aantal kindgerelateerde situaties in verhouding tot het totale aantal situaties waarin de ouder ervoor koos geld uit te geven ('% van totaal aantal uitgaven');
- Het bedrag dat de ouder in totaal besteedde aan kindgerelateerde zaken ('Bedrag besteed aan kinderen', dit is maximaal €422);
- Het bedrag besteed aan kindgerelateerde zaken in verhouding tot het totale bestede bedrag ('% van totaal besteed bedrag').

Daarnaast is gekeken naar het effect van labeling op het totale aantal uitgaven en het totaal besteed bedrag. Tabel 4.15 geeft een overzicht van deze indicatoren uitgesplitst per labelingconditie.

Tabel 4.15. Kindgerelateerde en totale uitgaven

	€200 algemene toeslag (N = 350)	€200 kindertoeslag (N = 344)	€450 kindertoeslag (N = 346)
<u>Uitgaven aan kinderen</u>			
Aantal uitgaven aan kinderen (max. 12)	8,1	8,3	8,3
% van totaal aantal uitgaven	58,5%	58,1%	59,8%
Bedrag besteed aan kinderen (max. €422)	€247	€256	€256
% van totaal besteed bedrag	43,5%	43,3%	44,8%
<u>Totaal uitgaven</u>			
Totaal aantal uitgaven (max. 24)	14,0	14,3	14,0
Totaal besteed bedrag (max. €1018)	€570	€590	€573

Om te analyseren of er significante verschillen bestaan in uitgaven aan kinderen tussen de drie labelingcondities (€200 algemene toeslag, €200 kindertoeslag en €450 kindertoeslag), zijn allereerst regressieanalyses uitgevoerd op persoonsniveau met de hierboven genoemde indicatoren als afhankelijke variabelen en labeling, accounting en hun interactie als verklarende variabelen.⁶⁹ Tabel 4.16 en 4.17 geven de resultaten van deze analyses. Geen enkele van de effecten is significant. Met andere woorden, uit de resultaten blijken geen verschillen in absolute en relatieve uitgaven aan kinderen tussen de labelingcondities (€200 algemene toeslag, €200 kindertoeslag en €450 kindertoeslag) en ook niet tussen de verschillende condities met betrekking tot het bijhouden van uitgaven (uitgaven niet bijgehouden, totaal uitgaven bijgehouden, uitgaven apart bijgehouden voor kinderen versus ouder(s)). Ten slotte is ook de interactie niet significant, wat laat zien dat het effect van labeling niet afhangt van de mate waarin en manier waarop de uitgaven werden bijgehouden. We observeren dus ook geen effect van het label 'kindertoeslag' wanneer de uitgaven aan kinderen expliciet werden bijgehouden (versus enkel het totaalbedrag of helemaal niet).

⁶⁹ In deze analyses zijn daarnaast de inkomensgroep, het geslacht van de ouder, de gezinssituatie (eenouder- versus tweoudergezin), en de leeftijd van de kinderen (oudste kind jonger versus ouder dan 4 jaar) meegenomen als controlevariabelen.

Tabel 4.16. Modelresultaten: uitgaven aan kinderen

Verklarende variabelen:	Aantal uitgaven aan kinderen		% van totaal aantal uitgaven		Bedrag besteed aan kinderen		% van totaal besteed bedrag	
	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Label	1,22	0,30	2,91	0,05	1,19	0,31	1,69	0,19
Uitgaven bijhouden	0,25	0,78	1,29	0,28	1,03	0,36	0,83	0,44
Label x Uitgaven bijhouden	0,89	0,47	0,43	0,79	0,66	0,62	0,23	0,92

Tabel 4.17. Modelresultaten: totale uitgaven

Verklarende variabelen:	Totaal aantal uitgaven		Totaal besteed bedrag	
	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Label	1,01	0,37	1,82	0,16
Uitgaven bijhouden	0,64	0,53	0,42	0,66
Label x Uitgaven bijhouden	1,23	0,30	1,17	0,32

Consistent met de resultaten van Experiment 1, vinden we dus geen effect van labeling op uitgaven aan kinderen. Echter, het zou kunnen zijn dat het label 'kindertoeslag' (vs. een neutraal label) een ander effect heeft op als noodzakelijk geziene uitgaven dan op als wenselijk geziene uitgaven aan kinderen, waardoor er over deze categorieën heen geen effect waarneembaar is. In een vervolganalyse is daarom naast het onderscheid tussen kindgerelateerde en niet-kindgerelateerde uitgaven ook onderscheid gemaakt tussen uitgaven die door de meeste mensen gezien worden als *noodzaak* versus als *wens*, zoals vastgesteld in de pretest.

Tabel 4.18 toont het aantal uitgaven en bestede bedrag (absoluut en relatief) voor elk van de vier uitgavencategorieën en elk van de drie labelingcondities. Over het algemeen zien we dat, zoals men kan verwachten, ouders vaker besluiten geld te besteden aan uitgaven die als noodzakelijk gezien worden dan aan uitgaven die als wenselijk maar niet noodzakelijk gezien worden. Terwijl uitgaven aan wensen van de ouders zelf relatief weinig voorkwamen, werden wensen van kinderen vaker vervuld.

Om te achterhalen of verschillen tussen labelingcondities significant zijn, is voor elk van de vier indicatoren (aantal uitgaven absoluut en procentueel en besteed bedrag absoluut en procentueel) een regressiemodel geschat met labeling, accounting en de interactie tussen labeling en accounting als verklarende variabelen, en met categoriespecifieke coëfficiënten. We schatten dus de effecten van de verklarende variabelen per categorie: (1) kind – noodzaak, (2) kind – wens, (3) ouder – noodzaak, en (4) ouder – wens. Tabel 4.19 geeft een overzicht van de analyseresultaten. Opnieuw blijkt er geen enkel significant effect van labeling. Er zijn dus geen significante verschillen, noch in noodzakelijke, noch in wenselijke uitgaven aan kinderen of ouders, tussen de groepen die werden blootgesteld aan respectievelijk een algemene toeslag van €200, een kindertoeslag van €200 of een kindertoeslag van €450.

Tabel 4.18. Aantal uitgaven en besteed bedrag per categorie

	€200 algemene toeslag (N = 350)	€200 kindertoeslag (N = 344)	€450 kindertoeslag (N = 346)
Aantal uitgaven			
Kind – noodzaak (max. 6)	5,4	5,5	5,4
Kind – wens (max. 6)	2,7	2,8	2,9
Ouder – noodzaak (max. 5)	3,8	3,9	3,7
Ouder – wens (max. 7)	2,0	2,2	2,0
Totaal (max. 24)	14,0	14,3	14,0
% van totaal aantal uitgaven			
Kind – noodzaak (25%)	39,6%	39,4%	40,0%
Kind – wens (25%)	18,9%	18,7%	19,8%
Ouder – noodzaak (21%)	28,0%	27,5%	27,1%
Ouder – wens (29%)	13,5%	14,3%	13,0%
Totaal	100%	100%	100%
Besteed bedrag aan:			
Kind – noodzaak (max. €160)	€145	€148	€146
Kind – wens (max. €262)	€103	€108	€110
Ouder – noodzaak (max. €338)	€263	€267	€258
Ouder – wens (max. €258)	€60	€67	€60
Totaal	€570	€590	€573
% van totaal besteed bedrag			
Kind – noodzaak (16%)	26,3%	25,9%	26,6%
Kind – wens (26%)	17,2%	17,3%	18,2%
Ouder – noodzaak (33%)	46,8%	46,1%	45,7%
Ouder – wens (25%)	9,7%	10,6%	9,5%
Totaal	100%	100%	100%

Tabel 4.19. Modelresultaten: aantal uitgaven en besteed bedrag per categorie

	Labeffect		Effect van bijhouden uitgaven		Labeffect afhankelijk van bijhouden uitgaven (interactie)	
	χ^2	p	χ^2	p	χ^2	p
Aantal uitgaven						
Kind – noodzaak	0,95	0,62	0,77	0,68	2,54	0,64
Kind – wens	2,52	0,28	0,84	0,66	6,07	0,19
Ouder – noodzaak	1,51	0,47	0,11	0,95	3,04	0,55
Ouder – wens	3,38	0,18	5,22	0,07	5,18	0,27
% van totaal aantal uitgaven						
Kind – noodzaak	1,10	0,58	3,88	0,14	7,19	0,13
Kind – wens	2,51	0,29	0,07	0,97	3,76	0,44
Ouder – noodzaak	1,46	0,48	0,45	0,80	0,81	0,94
Ouder – wens	3,60	0,17	4,75	0,09	4,67	0,32
Besteed bedrag						
Kind – noodzaak	0,39	0,82	0,09	0,96	0,65	0,96
Kind – wens	2,37	0,31	2,93	0,23	4,47	0,35
Ouder – noodzaak	3,90	0,14	0,63	0,73	4,94	0,29
Ouder – wens	2,59	0,27	1,54	0,46	2,89	0,58
% van totaal besteed bedrag						
Kind – noodzaak	1,02	0,60	0,58	0,75	2,13	0,71
Kind – wens	1,51	0,47	2,39	0,30	4,18	0,38
Ouder – noodzaak	1,93	0,38	2,00	0,37	1,60	0,81
Ouder – wens	2,27	0,32	1,33	0,51	1,57	0,81

In vervolganalyses is onderzocht of het effect van het labelen van kindbudget op uitgaven aan kinderen wellicht sterker is voor bepaalde subgroepen ouders. Wanneer mentaal boekhouden het achterliggende psychologische mechanisme is, heeft labeling wellicht wél invloed op uitgaven aan kinderen voor ouders die mentale potjes beheren en hun uitgaven ten opzichte van die potjes bijhouden. Uit het literatuuronderzoek bleek dit vaker voor te komen onder ouders met krappere budgetten en lagere opleidingsniveaus. Uit de analyses bleek echter dat het effect van labeling op de eerdergenoemde indicatoren⁷⁰ *niet* significant afhing van de mate waarin de ouder aan mentaal boekhouden doet (p -waarden $> 0,11$) of de mate waarin de ouder overzicht heeft over inkomsten en uitgaven (p -waarden $> 0,14$). Ook is het labelingeffect *niet* significant afhankelijk van de financiële situatie van het gezin (p -waarden $> 0,56$) of het opleidingsniveau van de ouder (p -waarden $> 0,24$). Deze resultaten zijn consistent met eerdere aanwijzingen dat mentaal boekhouden waarschijnlijk niet het achterliggende mechanisme is.

---

⁷⁰ Dus, (1) het aantal kindgerelateerde situaties waarin de ouder ervoor koos geld uit te geven, (2) het aantal kindgerelateerde situaties in verhouding tot het totale aantal situaties waarin de ouder ervoor koos geld uit te geven, (3) het bedrag dat de ouder in totaal besteedde aan kindgerelateerde zaken, (4) het bedrag besteed aan kindgerelateerde zaken in verhouding tot het totale bestede bedrag, (5) het totale aantal uitgaven, en (6) het totaal besteed bedrag.

5 Conclusie

Door middel van een literatuuronderzoek, quasi-experiment en gecontroleerde experimenten is getracht antwoord te geven op de hoofdvraag van dit onderzoek:

Leiden de kindregelingen (de kinderbijslag en het kindgebonden budget) daadwerkelijk tot extra uitgaven aan de kinderen doordat er van die doelbestemming een prikkel uitgaat om dit geld ook daadwerkelijk aan de kinderen te besteden?

Box 5.1. geeft een overzicht van de hypothesen die geformuleerd waren op basis van het literatuuronderzoek en laat zien welke van deze hypothesen bevestigd c.q. verworpen zijn. Deze bevindingen zullen in de volgende paragrafen besproken worden, aan de hand van de drie specifieke onderzoeksvragen.

Box 5.1. Hypothesen o.b.v. literatuuronderzoek

- 1. Het labelen van geld als "kindertoeslag" bevordert kindspecifieke uitgaven:**
  - i. Een dergelijke labeling (vs. niet) vergroot de kans dat het geld aan kinderen wordt besteed (*verworpen*).
  - ii. Hoe *groter* het gelabelde budget wordt (bij constanthouding totale inkomsten), hoe *meer* geld er aan kinderen wordt besteed (*verworpen*).
- 2. Labeling leidt niet tot ongewenste neveneffecten (*bevestigd*).**
- 3. 'Mentaal boekhouden' is een belangrijk mechanisme achter labelingeffecten van kindbudget:**
  - i. Ouders rapporteren dat zij kindbudget reserveren voor kindspecifieke uitgaven (*bevestigd*).
  - ii. Het labelingeffect is het sterkst wanneer 'mentaal boekhouden' wordt geïnduceerd in een experiment (*verworpen*).
- 4. Alternatieve mechanismen van het labelingeffect zijn:**
  - i. Wederkerigheid: ouders hebben het idee dat kindertoeslag besteed dient te worden aan kinderen (*bevestigd*).
  - ii. *Saliency*: indien salience – maar niet mentaal boekhouden – ten grondslag ligt aan labelingeffecten, leidt een *groter* gelabeld budget *niet* tot sterkere labelingeffecten. (*bevestigd*).
- 5. Verschillende factoren fungeren als moderator van labelingeffecten:**
  - i. Het type kindbudget: kinderbijslag (vs. kindgebonden budget) wordt eerder besteed aan kinderen (*bevestigd*).
  - ii. Mentaal boekhouden: Het labelingeffect is het sterkst voor ouders die in grotere mate aan mentaal boekhouden doen. De kans dat men mentale budgetten beheert is groter voor huishoudens met lagere inkomens en ouders met een lagere opleiding (*verworpen*).

5.1 Bestaat er een labelingeffect?

Onder een labelingeffect verstaan we in dit geval een effect van de naamgeving van tegemoetkomingen aan kinderen door de overheid op bestedingen van ouders aan kinderen. Stijgt door het oormerken van een toeslag als bedoeld 'voor kinderen' de kans dat het geld daadwerkelijk aan kinderen besteed wordt? In dit onderzoek hebben we dit op twee manieren onderzocht; enerzijds door te kijken naar verschillen in bestedingsgedrag tussen groepen mensen die *verschillende labels* te zien kregen (in de gecontroleerde experimenten), anderzijds door te kijken naar verschillen in bestedingsgedrag tussen groepen mensen voor wie de *hoogte van het gelabelde budget* varieerde (in alle experimenten). Op basis van theorie over effecten van naamgeving van inkomstenbronnen werd voorspeld dat het labelen van kindbudget als budget bedoeld voor kinderen (versus een neutraal label) tot meer bestedingen aan kinderen leidt. Ook bleek uit het literatuuronderzoek dat er verschillende mechanismen kunnen werken die ervoor zorgen dat een verhoging van het gelabelde budget tot meer bestedingen aan kinderen leidt (bv. mentaal boekhouden en het wederkerigheidsprincipe). Echter, de resultaten van eerder onderzoek zijn niet eenduidig. In sommige onderzoeken vindt men inderdaad dat de kans dat kindbudget aan kinderen wordt besteed groter is dan bij andere inkomstenbronnen. In verschillende onderzoeken werden echter geen labelingeffecten gevonden, wat weer suggereert dat het kindbudget in veel gezinnen op de grote hoop gaat. Ten slotte is er onderzoek dat zelfs ongewenste effecten van labeling laat zien.

In het huidige onderzoek vinden we geen bewijs dat de naamgeving van kindbudget invloed heeft op bestedingen van ouders aan kinderen. In beide gecontroleerde experimenten waren er geen verschillen in uitgaven aan kinderen tussen de groep die een 'kindertoeslag' te zien kreeg en de groep die een 'algemene toeslag' te zien kreeg. Ook vonden we geen toename in uitgaven aan kinderen wanneer het gelabelde budget verhoogd werd. Noch de totale uitgaven aan kinderen, noch uitgaven aan specifieke kindgerelateerde bestedingsdoelen, zoals kleding en schoenen, hobby's en zakgeld, werden beïnvloed door de naamgeving of de hoogte van het kindbudget. Ten slotte vonden we ook in het quasi-experiment geen bewijs dat verhogingen van kindbudget samengaan met hogere bestedingen aan kinderen (versus ouders).

Ondanks het feit dat we in de experimenten geen stijging in bestedingen aan kinderen zagen als gevolg van het label of de hoogte van het kindbudget, rapporteerde een aanzienlijk deel van dezelfde groep ouders dat zij wel degelijk op zijn minst een deel van het kindbudget dat zij ontvangen reserveren voor hun kinderen. Bovendien gaf ongeveer de helft van de ouders – en een iets groter deel in het geval van kinderbijslag – aan het idee te hebben dat het geld aan kinderen besteed zou moeten worden. Dit lijkt er dus op te wijzen dat een substantiële groep ouders het kindbudget *niet* ziet als regulier inkomen, maar als geld dat ten goede hoort te komen aan kinderen (wat raakt aan het wederkerigheidsprincipe).

5.2 Zijn er neveneffecten van labeling?

Op basis van het literatuuronderzoek zijn twee mogelijke onbedoelde neveneffecten van labeling geïdentificeerd. Allereerst bleek uit eerder onderzoek dat een verhoging van het gelabeld kindbudget in sommige gevallen samengaat met relatief hogere bestedingen aan goederen voor volwassenen (zoals uitgaven aan alcohol en tabak). In het huidige onderzoek zijn er geen aanwijzingen dat het labelen van kindbudget dit soort ongewenste neveneffecten heeft. Zowel in de gecontroleerde experimenten als in het quasi-experiment observeerden we geen enkel bewijs voor eventuele toenames van bestedingen aan ouders als gevolg van de naamgeving of stijging van gelabeld budget.

Ten tweede zou een onbedoeld effect van labeling kunnen zijn dat ouders relatief meer gaan besteden aan de wensen van hun kinderen ten koste van hun eigen behoeften. In Experiment 2 zagen we dat ouders iets eerder geneigd waren wensen van hun kinderen te vervullen dan hun eigen wensen. Echter, het label 'kindertoeslag' en de hoogte van deze toeslag versterkten deze neiging niet. Dus, over het algemeen geven ouders niet meer voorrang aan de wensen van hun kinderen dan aan hun eigen behoeften als gevolg van labeling.

Samenvattend vinden we dus geen stijging in uitgaven aan kinderen en ook geen (ongewenste) stijging in uitgaven aan ouders als gevolg van labeling van kindbudget. Wel zagen we interessante andere patronen in de data en vertellen de resultaten van de verschillende onderzoeksonderdelen een consistent verhaal. De belangrijkste bevinding is dat labeling van tegemoetkomingen voor kinderen lijkt te leiden tot minder uitgaven en meer spaargedrag. In het eerste experiment bleek dat vooral op de dagelijkse boodschappen bespaard wordt: de groepen ouders die het label 'kindertoeslag' te zien kregen alloceerden minder geld aan dagelijkse boodschappen dan de groep die een neutraal label zag. Het overgebleven geld werd niet besteed aan andere zaken, maar opzij gezet. Interessant was dat dit niet expliciet voor de kinderen opzij gezet werd, maar juist niet-kindgerelateerd spaargedrag betrof. Dit patroon lijkt overeen te komen met de resultaten van het quasi-experiment, waarin een negatieve relatie tussen relatieve stijgingen in kindbudget en totale bestedingen gevonden werd. Met andere woorden, een verhoging van het kindbudget leek samen te gaan met een daling in de totale bestedingen. Het quasi-experiment kent echter een groot aantal beperkingen, waardoor alternatieve verklaringen niet uit te sluiten zijn.

Ten slotte waren er in het gecontroleerde experiment aanwijzingen dat de verschuiving van minder uitgaven aan dagelijkse boodschappen naar meer spaargedrag door het label het sterkst was binnen (1) huishoudens met middeninkomens, (2) hoger opgeleide ouders, en (3) ouders die aangaven kindbudget te reserveren voor hun kinderen. Op deze resultaten wordt in paragraaf 5.3 verder ingegaan.

5.3 Wat is het achterliggend (psychologisch) mechanisme?

De verschillende experimenten geven aanwijzingen dat labeling van kindbudget ertoe leidt dat mensen minder geneigd zijn geld uit te geven. Hoe kan deze bevinding verklaard worden? Op basis van het literatuuronderzoek is 'mentaal boekhouden' als centraal mechanisme van

labelingeffecten voorgesteld. Mentaal boekhouden omvat het opstellen van budgetten voor bestedingscategorieën ('*budget setting*') en het bijhouden van uitgaven ten opzichte van deze budgetten ('*tracking expenses*'). Het idee is dat de labeling van geld als kindbudget de kans groter maakt dat dit geld aan het mentale potje 'voor de kinderen' wordt toegewezen. Vooral voor ouders die de uitgaven binnen hun mentale potjes goed bijhouden, zou een verhoging van het budget dat gelabeld is als voor de kinderen tot meer uitgaven aan kinderen moeten leiden. Echter, de hoogte van de kindertoeslag (€200 of €450) maakte in het experiment niet uit, wat mentaal boekhouden als mechanisme minder waarschijnlijk maakt. Ook binnen groepen ouders waarvan verwacht wordt dat ze van nature meer geneigd zijn mentale budgetten te beheren (o.a. lager opgeleide ouders en huishoudens met lagere inkomens) of wanneer uitgaven aan kinderen (versus ouders) expliciet werden bijgehouden (in Experiment 2) werden geen labelingeffecten op uitgaven aan kinderen gevonden. Deze bevindingen maken mentaal boekhouden als mechanisme voor labelingeffecten van kindbudget onwaarschijnlijk. Een mogelijke reden voor de ogenschijnlijke inconsistentie met eerder onderzoek waarin mentaal boekhouden als centrale verklaring voor labelingeffecten naar voren komt, is het feit dat veel ouders een hoger bedrag aan hun kinderen besteden dan het bedrag van de toeslag (zie Experiment 1), waardoor het kindbudget niet als referentiepunt gebruikt wordt.

De resultaten wijzen eerder op een *salience* effect: enkel de blootstelling aan het label 'kindertoeslag' was voldoende om uitgaven aan dagelijkse boodschappen te verminderen en spaargedrag te bevorderen. Dit patroon – het maken van opofferingen in het heden voor de toekomst – suggereert dat respondenten meer toekomstgericht gingen denken; mogelijk doordat ouders een directe band met de toekomst hebben via hun kinderen⁷¹ die saillantier werd wanneer zij 'kindertoeslag' ontvingen. Gerelateerd onderzoek heeft laten zien dat mensen die gevraagd werden na te denken over welke invloed zij kunnen hebben op toekomstige generaties (hun 'nalatenschap') zich toekomstgerichter (milieubewuster) gingen gedragen.⁷² Ander onderzoek liet zien dat mensen die toekomstgerichter denken eerder geneigd zijn om meer te sparen voor de toekomst ten koste van welzijn in het heden⁷³ – consistent met de huidige bevindingen. Eerder onderzoek toont bovendien aan dat hoger opgeleiden beter in staat zijn om opofferingen te doen in het heden voor de toekomst.⁷⁴ Dat de verschuiving van dagelijkse boodschappen naar spaargedrag het sterkst was voor hoger opgeleide ouders lijkt dus consistent met deze verklaring. Daarnaast vonden we dat ouders die in de vragenlijst aangaven kindbudget bewust te reserveren voor hun kinderen meer spaarden in het experiment wanneer de toeslag gepresenteerd werd als kindertoeslag (versus niet), terwijl voor ouders die aangaven dat het geld op de grote hoop gaat het label geen

---

⁷¹ Milfont, T. L., Harré, N., Sibley, C. G., & Duckitt, J. (2012). The Climate Change Dilemma: Examining the Association Between Parental Status and Political Party Support 1. *Journal of Applied Social Psychology, 42*(10), 2386-2410; Dupont, D. P. (2004). Do children matter? An examination of gender differences in environmental valuation. *Ecological Economics, 49*(3), 273-286.

⁷² Zaval, L., Markowitz, E. M., & Weber, E. U. (2015). How will I be remembered? Conserving the environment for the sake of one's legacy. *Psychological Science, 26*(2), 231-236.

⁷³ Howlett, E., Kees, J., & Kemp, E. (2008). The role of self-regulation, future orientation, and financial knowledge in long-term financial decisions. *Journal of Consumer Affairs, 42*(2), 223-242.

⁷⁴ Reimers, S., Maylor, E. A., Stewart, N., & Chater, N. (2009). Associations between a one-shot delay discounting measure and age, income, education and real-world impulsive behavior. *Personality and Individual Differences, 47*(8), 973-978.

invloed had op het spaargedrag. Hoewel het geld dus niet expliciet voor de kinderen opzij werd gezet, wijst dit erop dat het 'extra' spaargedrag toch gedreven werd door het denken aan kinderen.

Een belangrijke kanttekening bij deze bevindingen is dat ze waarschijnlijk het *maximale* effect van het label representeren. In de gecontroleerde experimenten werden ouders blootgesteld aan het label en maakten zij direct daarna financiële keuzes. In de werkelijkheid is het de vraag hoe vaak mensen daadwerkelijk het label zien (of eraan denken) en zit er vaak meer tijd tussen blootstelling aan het label en het maken van financiële beslissingen, waardoor de effecten in de werkelijkheid zwakker zouden kunnen zijn dan in het experiment.

A Vragenlijst: Bewust reserveren kindbudget

Scherf 13 (introductie deel C)

In het laatste deel van dit onderzoek willen we u nog wat algemene vragen stellen over geld uitgeven.

Scherf 14 (wat wordt ontvangen)

Nederland kent twee belangrijke kindertoeslagen: de kinderbijslag en het kindgebonden budget.

De kinderbijslag is bedoeld om te helpen de kosten van kinderen onder de 18 jaar te betalen. De hoogte van dit bedrag hangt af van het aantal kinderen in een gezin en hun leeftijden. Het bedrag wordt elk kwartaal overgemaakt door de Sociale Verzekeringsbank (SVB).

Naast kinderbijslag ontvangen sommige ouders ook kindgebonden budget. Dat hangt af van hun inkomen en het eigen geld. De hoogte van dit bedrag hangt af van het inkomen en eigen geld, en van het aantal kinderen in een gezin en hun leeftijden. Het bedrag wordt (meestal) maandelijks overgemaakt door de Belastingdienst.

V6a. Ontvangt u of uw (ex-)partner kinderbijslag (elk kwartaal)?

- 1 Ja
- 2 Nee
- 3 Ik weet het echt niet

V6b. Ontvangt u of uw (ex-)partner kindgebonden budget (maandelijks)?

- 1 Ja
- 2 Nee
- 3 Ik weet het echt niet

If V6a = 1 of V6b = 1 (anders hele scherm overslaan):

Scherf 15 (wie ontvangt)

If V6a = 1:

V7a. Wordt er kinderbijslag op uw rekening of een rekening die u met iemand deelt (gezamenlijke rekening) overgemaakt?

Het gaat dus niet om kinderbijslag die op de rekening van uw partner en/of ex-partner overgemaakt wordt.

1. Ja
2. Nee

If V6b = 1:

V7b. Wordt er kindgebonden budget op uw rekening of een rekening die u met iemand deelt (gezamenlijke rekening) overgemaakt?

Het gaat dus niet om kindgebonden budget dat op de rekening van uw partner en/of ex-partner overgemaakt wordt.

1. Ja

2. Nee

If V7a = 1 OF V7b = 1

Scherf 16 (hoogte bedrag(en))

If V7a = 1:

V8a. Weet u hoeveel kinderbijslag u elk kwartaal ontvangt? Als u het niet weet, is dat niet erg, u hoeft het niet op te zoeken.

- 1 Ja, ik weet het precies
- 2 Ja, ik weet het ongeveer
- 3 Nee, ik heb geen idee

If V7b = 1:

V8b. Weet u hoeveel kindgebonden budget u elke maand ontvangt? Als u het niet weet, is dat niet erg, u hoeft het niet op te zoeken.

- 1 Ja, ik weet het precies
- 2 Ja, ik weet het ongeveer
- 3 Nee, ik heb geen idee

If V7a = 1 OF V7b = 1

Scherf 17 (bestedingen)

If V7a = 1:

V9a. U ontvangt elk kwartaal kinderbijslag op uw (eventueel gezamenlijke) rekening. Reserveert u (een deel van) de kinderbijslag voor een specifiek doel?

Meerdere antwoorden mogelijk.

@programmeur: antwoordoptie 1 exclusief maken

1. Nee, het hele bedrag gaat op de grote hoop (huur/hypotheek, boodschappen, etc.).
2. Ja, ik maak (een deel van) het bedrag over op een spaarrekening voor [*if v2 = 1*: mijn kind] [*if v2 > 1*: mijn kinderen].
3. Ja, ik reserveer (een deel van) het bedrag voor uitgaven aan [*if v2 = 1*: mijn kind] [*if v2 > 1*: mijn kinderen], zoals kleding of een hobby.
4. Ja, ik reserveer (een deel van) het bedrag voor: _____

If V7b = 1:

V9b. U ontvangt maandelijks kindgebonden budget op uw (eventueel gezamenlijke) rekening. Reserveert u (een deel van) het kindgebonden budget voor een specifiek doel?

Meerdere antwoorden mogelijk.

@programmeur: antwoordoptie 1 exclusief maken

1. Nee, het hele bedrag gaat op de grote hoop (huur/hypotheek, boodschappen, etc.).
2. Ja, ik maak (een deel van) het bedrag over op een spaarrekening voor [*if v2 = 1*: mijn kind] [*if v2 > 1*: mijn kinderen].
3. Ja, ik reserveer (een deel van) het bedrag voor uitgaven aan [*if v2 = 1*: mijn kind] [*if v2 > 1*: mijn kinderen], zoals kleding of een hobby.
4. Ja, ik reserveer (een deel van) het bedrag voor: _____

If V6a = 1 of V6b = 1 (anders hele scherm overslaan):

Scherf 18 (bestedingen II)

@Programmeur: 5-puntsschalen met 1 = helemaal niet en 5 = helemaal wel.

If V6a = 1:

V10a. In hoeverre hebt u het idee dat de kinderbijslag die elk kwartaal ontvangen wordt aan uw [*if v2 = 1: kind*] [*if v2 > 1: kinderen*] besteed moet worden?

If V6b = 1:

V10b. In hoeverre hebt u het idee dat het kindgebonden budget dat maandelijks ontvangen wordt aan uw [*if v2 = 1: kind*] [*if v2 > 1: kinderen*] besteed moet worden?

Scherf 19 (mental budgeting scale)

Geef voor elk van de onderstaande uitspraken aan in hoeverre u het met de uitspraak eens of oneens bent.

@Programmeur: tabel met 1 = helemaal oneens, 2 = oneens, 3 = niet eens of oneens, 4 = eens, 5 = helemaal eens.

V11a. Ik heb geld (budget) gereserveerd voor verschillende uitgaven, zoals voedsel, kleding, vervoer, etc.

V11b. Ik geef nooit meer uit dan een vast bedrag aan voedsel, kleding, vervoer, etc.

V11c. Als ik meer aan één ding uitgeef, bezuinig ik op andere uitgaven.

V11d. Als ik meer dan normaal aan één ding uitgeef in één maand, geef ik de volgende maand minder uit aan andere dingen.

V12. Welke van onderstaande uitspraken past het best bij u?

1. Ik houd mijn inkomsten en uitgaven bij in een huishoudboekje (op papier of op de computer).
2. Ik houd geen huishoudboekje bij, maar heb wel een goed overzicht van mijn inkomsten en uitgaven.
3. Ik weet ongeveer wat mijn inkomsten en uitgaven zijn.
4. Ik heb geen goed overzicht van mijn inkomsten en uitgaven.

Scherf 20 (rondkomen)

Geef voor elk van de onderstaande uitspraken aan in hoeverre u het ermee eens of oneens bent.

@Programmeur: tabel met 1 = helemaal oneens, 2 = oneens, 3 = niet eens of oneens, 4 = eens, 5 = helemaal eens

V13a. Aan het eind van de maand kom ik vaak geld tekort.

V13b. We kunnen als gezin makkelijk rondkomen.

V13c. Ik heb altijd geld achter de hand voor onvoorziene uitgaven.

V13d. Ik heb vrijwel geen spaargeld.

NB: geslacht, leeftijd, opleiding en inkomen worden gekoppeld.

B Vragenlijst Experiment 1: Budgetallocatie

Conditie (voor programmeur)

X1	Labelingconditie (beide experimenten)
1	Algemene toeslag
2	Klein gedeelte kindbudget
3	Groot gedeelte kindbudget

@Programmeur: huishoudens random toewijzen aan een conditie van X1.

X2	Inkomensconditie (Experiment 1)	netto_hh_f
1	Laag	<€2978
2	Midden	€2978-€4250
3	Hoog	≥€4250

@Programmeur: anders dan X1 en X3 wordt X2 niet random bepaald, maar worden de groepen ingedeeld op basis van **netto_hh_f** (netto huishoudinkomen per maand).

Scherf 1 (algemene introductie)

Deze vragenlijst gaat over geld uitgeven. We vragen u om een bepaalde situatie voor te stellen. Daarna volgen twee taakjes waarin u kiest hoe u uw geld uitgeeft. Tot slot krijgt u nog een paar algemene vragen over uw uitgaven.

Scherf 2 (samenwonend of niet)

Maar eerst krijgt u een paar algemene vragen over uw gezinssituatie.

V1. Welke situatie geldt voor u?

1. Ik ben alleenstaand
2. Ik woon samen met mijn partner
3. Anders, namelijk: _____

Scherf 3 (aantal kinderen)

V2. Hoeveel kinderen hebt u die jonger zijn dan 18 jaar (dus tot en met 17 jaar)?

_____ kinderen

Scherf 4 (leeftijd kinderen)

If $V2 = 0$:

U kunt helaas niet meedoen aan dit onderzoek dat over uitgaven aan kinderen jonger dan 18 jaar gaat. U kunt de vragenlijst afsluiten.

@Programmeur: dit zou in principe niet moeten kunnen, aangezien we enkel mensen met minstens 1 kind onder de 18 selecteren.

If $V2 = 1$:

V3. Wat is de leeftijd van uw kind?

_____ jaar

@Programmeur: range 0-17

If V2 > 1:

V3a. Wat is de leeftijd van uw jongste kind?

_____ jaar

V3b. Wat is de leeftijd van uw oudste kind dat jonger is dan 18 jaar?

_____ jaar

@Programmeur: voor beide vragen range 0-17; check V3b >= V3a.

Scherm 5 (instructie)

Nu volgt het eerste taakje.

Zo meteen beschrijven we een gezin. Stelt u zich voor dat u deel uitmaakt van dat gezin. Dit gezin heeft een bepaald gezinsinkomen. U ziet verschillende dingen waar dit geld aan kan worden uitgegeven. Wij vragen u aan te geven hoe u de komende maand het gezinsinkomen zou verdelen over de genoemde zaken.

Scherm 6 (scenario)

If V1 = 2:

Stel: U woont samen met uw partner en u hebt 2 kinderen van [*if: V3 < 4 OR V3b < 4: 1 en 3 jaar oud; if: V3 ≥ 4 OR V3b ≥ 4: 6 en 8 jaar oud*]. U kunt, samen met uw partner, maandelijks [*if X2 = 1: €2150; if X2 = 2: €3600; if X2 = 3: €5050*] uitgeven. [*if X1 = 1: Van dit inkomen is €200 algemene toeslag. U krijgt deze algemene toeslag van de overheid als tegemoetkoming in de kosten van uw huishouden. if X1 = 2: Van dit inkomen is €200 kindertoeslag (kinderbijslag en/of kindgebonden budget). U krijgt deze kindertoeslag van de overheid als tegemoetkoming in de kosten van uw kinderen. if X1 = 3: Van dit inkomen is €450 kindertoeslag (kinderbijslag en/of kindgebonden budget). U krijgt deze kindertoeslag van de overheid als tegemoetkoming in de kosten van uw kinderen.*]

If V1 = 1 of 3:

Stel: U bent alleenstaand en u hebt 2 kinderen van [*if: V3 < 4 OR V3b < 4: 1 en 3 jaar oud; if: V3 ≥ 4 OR V3b ≥ 4: 6 en 8 jaar oud*]. U kunt maandelijks [*if X2 = 1:] €2150 [if X2 = 2:] €3600 [if X2 = 3:] €5050*] uitgeven. [*if X1 = 1: Van dit inkomen is €200 algemene toeslag. U krijgt deze algemene toeslag van de overheid als tegemoetkoming in de kosten van uw huishouden. if X1 = 2: Van dit inkomen is €200 kindertoeslag (kinderbijslag en/of kindgebonden budget). U krijgt deze kindertoeslag van de overheid als tegemoetkoming in de kosten van uw kinderen. if X1 = 3: Van dit inkomen is €450 kindertoeslag (kinderbijslag en/of kindgebonden budget). U krijgt deze kindertoeslag van de overheid als tegemoetkoming in de kosten van uw kinderen.*]

Scherm 7 (instructies)

If V1 = 2:

Als u het mag bepalen, hoe zou u in deze situatie uw gezinsinkomen de komende maand verdelen over de genoemde zaken?

If V1 = 1 of 3:

Hoe zou u in deze situatie uw gezinsinkomen de komende maand verdelen over de genoemde zaken?

U ziet zo meteen een scherm dat er ongeveer zo uitziet:

<Screenshot>

@Programmeur: de getallen op dit scherm zijn afhankelijk van X1 en X2 en V1 en V3/V3b.

U ziet dus verschillende dingen waaraan het geld de komende maand kan worden uitgegeven. Bijvoorbeeld kleding, boodschappen of hobby's. Ook kunt u geld sparen (door het op een spaarrekening te zetten, te beleggen of op een betaalrekening te laten staan) of beleggen.

Let op: het gaat om uitgaven voor het hele huishouden, dus niet alleen voor uzelf.

Er zijn geen goede of foute antwoorden, het gaat om wat u in deze situatie zou doen met het gezinsinkomen.

Scherf 8 (instructies)

U hebt in deze situatie natuurlijk ook vaste lasten, zoals woonlasten, kosten voor gas, water en licht, kinderopvang, en allerlei verzekeringen. Deze kosten zijn alvast voor u ingevuld en u kunt deze laten staan. U kunt deze kosten niet verhogen: het zijn de kosten die het huishouden in die situatie heeft. Maar, als u dat wilt, kunt u de kosten wel verlagen. Let op: dit betekent dat u een betalingsachterstand krijgt.

Links onderin het scherm wordt bijgehouden hoeveel van het gezinsinkomen u al verdeeld hebt ("totaal verdeeld"). Daarnaast ziet u welk bedrag u nog moet verdelen ("nog te verdelen"). Wanneer al het inkomen is verdeeld en het nog te verdelen bedrag "0" is, kunt u verder naar de volgende vraag.

Let op: rond de bedragen af op hele euro's.

Scherf 8 (budgetallocatietaak)

[if V1 = 1 OF 3:] Gezinssituatie: u, *[if: V3 < 4 OR V3b < 4:]* kind 1 jaar, kind 3 jaar *[if: V3 ≥ 4 OR V3b ≥ 4:]* kind 6 jaar, kind 8 jaar

[if V1 = 2:] Gezinssituatie: u, uw partner, *[if: V3 < 4 OR V3b < 4:]* kind 1 jaar, kind 3 jaar *[if: V3 ≥ 4 OR V3b ≥ 4:]* kind 6 jaar, kind 8 jaar

Inkomsten	X2 (inkomensconditie)								
	1 (laag)			2 (midden)			3 (hoog)		
X1 (labelingconditie)	1	2	3	1	2	3	1	2	3
X1 = 1: Algemene toeslag	€200	€200	€450	€200	€200	€450	€200	€200	€450
X1 > 1: Kindertoeslag									
Overige inkomsten	€1950	€1950	€1700	€3400	€3400	€3150	€4850	€4850	€4600
Totaal inkomsten	€2150	€2150	€2150	€3600	€3600	€3600	€5050	€5050	€5050

Vaste lasten	X2 (inkomensconditie)		
	1 (laag)	2 (midden)	3 (hoog)
Woning	€510	€840	€1170
Gas, water, licht	€150	€210	€270
Verzekeringen	€270	€320	€370
Lokale heffingen/belastingen	€35	€55	€75
Vervoer	€150	€310	€470
Kinderopvang	€55	€145	€275
Telefoon/televisie/internet	€40	€100	€160
Totaal vaste lasten (ca. 55% van inkomsten)	€1210	€1980	€2790

V4:

@Programmeur: de getallen op dit scherm zijn afhankelijk van X1 en X2 en V1 en V3/V3b.

- Check: pas als dat vakje op 0 staat alle inkomsten verdeeld zijn, mogen ze verder.
- Ook melding wanneer vaste lasten naar beneden bijgesteld worden. Let op: als u dit bedrag verlaagt, krijgt u een betalingsachterstand (Het originele bedrag was €510).
- Als ze vaste lasten omhoog willen zetten, moet getal terugspringen naar voorgedrukte bedrag + melding ("Dit bedrag mag niet verhoogd worden").
- Andere checks: totale uitgaven mogen niet hoger zijn dan totale inkomen, geen negatieve getallen.
- Bedragen zijn integers. Als respondent komma of punt invult, dan melding: "Rond af naar hele euro's."
- Denk aan real-time optellen per subgroep van uitgaven en totaal en resterend bedrag.

C Vragenlijst Experiment 2: Losse keuzes

Extra condities (voor programmeur)

X3	Conditie m.b.t. bijhouden uitgaven (Experiment 2)
1	Uitgaven niet bijgehouden
2	Totale uitgaven bijgehouden
3	Uitgaven apart voor ouders vs. kinderen bijgehouden

@Programmeur: huishoudens random toewijzen aan een conditie van X3.

Scherf 9 (instructie)

Nu volgt de tweede taak.

[If $V3 \geq 4$ OR $V3b \geq 4$:]

In het vorige taakje hebben we een gezin beschreven. Dat gezin bestond uit uzelf [if $V1 = 2$: , uw partner] en uw kinderen van 6 en 8 jaar. Stelt u zich nog steeds voor dat dit uw gezin is.

[If $V3 < 4$ OR $V3b < 4$:]

In het vorige taakje moest u zich voorstellen dat u twee kinderen van 1 en 3 jaar oud had. Stelt u zich nu voor dat uw kinderen 6 en 8 jaar oud zijn. Uw gezin bestaat dus uit uzelf [if $V1 = 2$: , uw partner] en uw kinderen van 6 en 8 jaar.

Scherf 10 (instructie)

Stelt u zich voor. U checkt online uw bankrekening en ziet dat [If $X1 = 1$:] de algemene toeslag [If $X1 = 2$ OF $X1 = 3$:] de kindertoeslag (kinderbijslag en/of kindgebonden budget) die u krijgt van de overheid op uw rekening gestort is. Dit bedrag van [If $X1 = 1$ OF $X1 = 2$:] €200 [If $X1 = 3$:] €450 krijgt u naast uw andere inkomen.

Uw vaste lasten, zoals woonlasten, verzekeringen en kinderopvang, en uw boodschappen zijn al betaald. U hebt deze maand in totaal nog €500 over om aan andere dingen uit te geven.

Scherf 11 (instructie)

In uw gezin dat bestaat uit uzelf [If $V1 = 2$: , uw partner] en uw kinderen van 6 en 8 jaar, krijgt u te maken met allerlei dingen die geld kosten. U krijgt zo meteen 24 van die situaties voorgelegd. Geef per situatie aan of u daaraan geld zou uitgeven of niet. In totaal hebt u dus nog €500 om uit te geven.

Let op: als u een keuze gemaakt hebt, kunt u niet meer terug. U mag meer uitgeven dan €500. Dat betekent dan wel dat u uw spaargeld moet gebruiken of in het rood komt te staan.

[If $X3 = 2$ OF $X3 = 3$:] Rechtsboven op het scherm wordt bijgehouden hoeveel van de €500 u al hebt uitgegeven.

Scherf 12 (losse keuzes)

@programmeur: de volgende balk bovenaan plaatsen; tekst is afhankelijk van $V1$ en $X1$:

Gezinssituatie: U, uw partner, kind 6 jaar, kind 8 jaar
U hebt €200 algemene toeslag ontvangen

If X3 = 1: @programmeur: rechtsboven op scherm:

Totaal te besteden: **€500**

If X3 = 2: @programmeur: rechtsboven op scherm uitgaven bijhouden:
Let op: bedrag en label hangen af van X1.

Totaal te besteden: €500
Totaal uitgegeven:
€0

If X3 = 3: @programmeur: rechtsboven op scherm uitgaven bijhouden kind vs. niet-kind:
Let op: toevoegen "uw partner" alleen als V1 = 2.
Let op: bedrag en label hangen af van X1.

Totaal te besteden: €500	
Totaal uitgegeven aan uzelf / uw partner:	Totaal uitgegeven aan uw kinderen:
€0	€0

@programmeur: de volgende uitgaven moeten een voor een op het scherm getoond worden (dus één per scherm), in willekeurige volgorde (kind- en niet-kindgerelateerde uitgaven door elkaar). De uitgaven moeten bestedingsmogelijkheden worden (1 t/m 24), zodat de respondent weet hoeveel bestedingsmogelijkheden er nog zullen komen.

Antwoordopties V5:

- 1 Ik geef hier geld aan uit
- 2 Ik geef hier géén geld aan uit

Kindgerelateerde uitgaven	
1.	De schoenen van uw kind worden echt te krap. U denkt erover om een nieuw paar schoenen te kopen. Het paar dat u wilt kopen kost €69 .
2.	U bent in een kledingwinkel met uw kind. Uw kind ziet een broek die uw kind ontzettend graag wil hebben. U vindt de broek ook mooi. De broek kost €29 .
3.	Omdat uw kinderen u de afgelopen tijd goed geholpen hebben, denkt u erover om ze mee te nemen naar McDonalds. De happy meals en ijsjes kosten samen €10 .
4.	Vanuit de basisschool wordt een schoolreisje georganiseerd. Uw kind wil graag mee. Er wordt een bijdrage van €20 gevraagd.

5.	U vindt het heel belangrijk dat uw jongste kind leert zwemmen en denkt erover om uw kind deze maand te laten beginnen met zwemles. De eerste maand kost €35 . Daarna kunt u beslissen of u een abonnement voor langere tijd neemt, of niet.
6.	Uw oudste kind heeft in de klas muziekles gehad. Uw kind is daar enthousiast door geraakt en vraagt om een gitaar. De gitaar kost €40 .
7.	Uw kinderen zijn weg van het speelparadijs in de buurt. Op een regenachtige dag denkt u erover om de kinderen mee te nemen naar dat speelparadijs. In totaal kost dit uitje €24 .
8.	Uw kinderen zijn al een paar jaar niet meer naar de Efteling geweest. Ze willen er heel graag nog eens naartoe. Deze maand is er een actie bij de supermarkt om de hoek, waardoor u met korting naar de Efteling zou kunnen. In totaal zal het dagje Efteling €90 kosten.
9.	U ziet dat één van uw kinderen nodig naar de kapper moet. Dit kost €19 .
10.	Het wordt mooi weer en u komt erachter dat de zonnebrandcrème voor uw kinderen bijna op is. Voor uw kinderen gebruikt u andere zonnebrandcrème dan voor uzelf. De zonnebrandcrème kost €12 .
11.	Uw kind is erg verkouden. U hebt geen kinderhoestdrank meer in huis. Nieuwe hoestdrank kost €5 .
12.	Uw oudste kind wil heel graag skates. Uw kind heeft het hier al heel lang over en weet precies welke skates het beste zijn. Nu komt u die skates tegen in een webwinkel, waar ze toevallig in de aanbieding zijn voor €69 .
Niet-kindgerelateerde uitgaven	
13.	Uw jas is versleten en u bent daarom op zoek naar een nieuwe. In een bekende webwinkel ziet u een mooie jas voor €89 .
14.	Een vriend(in) vraagt of u zin hebt om mee te gaan naar een restaurant en eens bij te kletsen. Het restaurant heeft een actie waarbij er deze maand een vaste prijs is per persoon voor een driegangenmenu (inclusief drank). U weet daarom dat de avond u €45 zal kosten.
15.	Uw stofzuiger is kapotgegaan. Een nieuwe, soortgelijke stofzuiger kost €89 .
16.	U denkt erover om u in te schrijven voor een cursus. U kwam de cursus al eens eerder tegen en wil u graag op dit gebied ontwikkelen. De kosten zijn €45 voor twee avonden.
17.	U wilt meer gaan sporten. Iemand met wie u bevriend bent stelt voor samen naar fitness te gaan. U kunt bij de fitness een maandpas aanschaffen voor €25 . Daarna kunt u beslissen of u een abonnement voor langere tijd neemt, of niet.
18.	Er draait een nieuwe film in de bioscoop waar u graag met vrienden naartoe wilt gaan. Voor een kaartje en wat te eten en drinken betaalt u €19 .
19.	Uw wasmachine doet het niet meer. De monteur is geweest en geeft aan dat een onderdeel vervangen moet worden. De reparatie kost €85 .
20.	U hebt een lelijk hoekje in uw tuin een opknopbeurt gegeven. U denkt erover om nog enkele planten te kopen om het hoekje nog wat op te fleuren. De planten kosten €85 .
21.	Een vriend van u heeft vorige week €50 aan u geleend. U denkt erover om dit vandaag terug te betalen.
22.	U ziet dat u nodig naar de kapper moet. Dit kost €25 .
23.	Uw oude zonnebril heeft wat krasjes op het glas. U denkt erover om een nieuwe zonnebril te kopen. De zonnebril die u wilt kost €29 .
24.	Een van uw vrienden doet binnenkort mee aan een hardlooptwedstrijd voor een goed doel. De vriend vraagt of u wilt sponsoren. Het gaat om een donatie van €10 .

D Profielen inkomensgroepen

Tabel D.1. beschrijft de drie inkomensgroepen in termen van sociaal-demografische (leeftijd, geslacht, opleiding, gezinssituatie) en andere relevante factoren (mate waarin men aan mentaal boekhouden doet, mate waarin men inkomsten en uitgaven bijhoudt).

Tabel D.1. Profielen inkomensgroepen

	Laag inkomen (N = 330)	Midden inkomen (N = 401)	Hoog inkomen (N = 309)
<i>Leeftijd</i>			
15-24 jaar	0,0%	0,3%	0,1%
25-34 jaar	14,6%	15,7%	15,9%
35-44 jaar	40,6%	43,4%	42,2%
45-54 jaar	39,7%	35,4%	36,9%
55-64 jaar	4,6%	5,0%	4,6%
65+ jaar	0,6%	0,3%	0,3%
Gemiddelde	43	43	42
<i>Geslacht</i>			
Man	46,4%	48,9%	48,2%
Vrouw	53,6%	51,1%	51,8%
<i>Opleiding</i>			
Basisonderwijs	4,2%	1,5%	0,7%
Vmbo	17,9%	7,7%	4,9%
Havo/vwo	7,0%	7,7%	4,9%
Mbo	42,4%	32,9%	14,1%
Hbo	20,3%	36,7%	38,9%
Wo	8,2%	13,5%	36,7%
<i>Gezinssituatie</i>			
Alleenstaand	22,1%	5,2%	0,3%
Met partner	77,9%	94,8%	99,7%
<i>Inkomen</i>			
Maandelijks netto gezinsinkomen			
Gemiddelde	€2110	€3614	€5336
Mediaan	€2285	€3605	€5000
Financiële situatie (score op 5-puntsschaal)	2,62	2,17	1,79
<i>Boekhouden</i>			
Mentaal boekhouden (score op 5-puntsschaal)			
	2,67	2,75	2,74
Overzicht over inkomsten en uitgaven			
Huishoudboekje	16,4%	16,0%	16,2%
Goed overzicht	37,3%	35,7%	34,3%
Weet ongeveer	35,5%	41,2%	44,3%
Geen goed overzicht	10,9%	7,2%	5,2%

De drie inkomensgroepen verschillen niet significant van elkaar in termen van gemiddelde leeftijd ($F(2, 1037) = 1,84; p = 0,16$), geslacht ($\chi^2(2) = 0,48; p = 0,79$) en de mate waarin men overzicht heeft over inkomsten en uitgaven ($\chi^2(6) = 10,65; p = 0,10$). Tegen de verwachtingen in scoren ouders met lage gezinsinkomens lager op 'mentaal boekhouden' dan ouders met middelhoge inkomens ($p < 0,05$), die op dit aspect niet verschillen van de hoogste inkomensgroep ($p = 0,67$).

Zoals verwacht gaan hogere inkomensniveaus samen met hogere opleidingsniveaus ($\chi^2(4) = 151,69; p < 0,001$) en neemt de mate waarin men moeilijk kan rondkomen af wanneer het inkomensniveau stijgt (financiële situatie: $F(2, 1037) = 87,28; p < 0,001$). Verder ligt het aandeel alleenstaande ouders zoals verwacht lager binnen de groep met een middelhoog gezinsinkomen (22,1%) dan binnen de groep met een laag gezinsinkomen (5,2%; $p < 0,001$) en nog lager binnen de groep met een hoog inkomen (0,3%; $p < 0,01$).

E Gecontroleerde experimenten: Modelspecificatie

Experiment 1

Analyse 1

Allereerst is een regressieanalyse uitgevoerd met het bestede bedrag (B_{ij}) door individu i aan kindgerelateerde doelen (categorie j) als afhankelijke variabele en de labelingcondities ($Label_1$ en $Label_2$), inkomensgroepen (Ink_1 en Ink_2) en hun interactie als verklarende variabelen.

$$\begin{aligned} B_{ij} = & \alpha_j + \beta_{1j}Label\_1_i + \beta_{2j}Label\_2_i + \beta_{3j}Ink\_1_i + \beta_{4j}Ink\_2_i && [hoofdeffecten\ van\ label\ en\ inkomen] \\ & + \beta_{5j}Label\_1_iInk\_1_i + \beta_{6j}Label\_2_iInk\_1_i + \beta_{5j}Label\_1_iInk\_2_i + \beta_{6j}Label\_2_iInk\_2_i && [interactie] \\ & + \delta_{1j}Partner_i + \delta_{2j}Lftdkind_i + \delta_{3j}Geslacht_i && [controlevariabelen] \end{aligned}$$

i is het individu, j de categorie. In dit geval $j = 1 =$ kindgerelateerde doelen. $Label_1$ en $Label_2$ zijn dummyvariabelen met de conditie waarin een algemene toeslag van €200 getoond werd als referentiegroep. Ink_1 en Ink_2 zijn (gewogen) orthogonale contrasten. Het gemiddelde van deze contrasten is 0. Door het toevoegen van de interactie tussen label en inkomen in het model, is het hoofdeffect van label (β_1 en β_2) te interpreteren als het effect van labeling, gemiddeld over de inkomensgroepen (in plaats van het labelingeffect in de baseline inkomensgroep, wat het geval zou zijn bij dummycodering). Het inkomenseffect (β_3 en β_4) representeert het inkomenseffect in de neutrale label conditie (d.w.z. $\beta_1 = 0$ en $\beta_2 = 0$).

Dummyvariabelen *Partner* (partner vs. alleenstaand), *Lftdkind* (oudste kind < 4 jaar vs. oudste kind ≥ 4 jaar) en *Geslacht* (vrouw vs. man) zijn meegenomen als controlevariabelen.

Dezelfde analyse is uitgevoerd voor het aandeel van het inkomen (S_{ij}) dat besteed wordt aan kindgerelateerde doelen als afhankelijke variabele:

$$\begin{aligned} S_{ij} = & \alpha_j + \beta_{1j}Label\_1_i + \beta_{2j}Label\_2_i + \beta_{3j}Ink\_1_i + \beta_{4j}Ink\_2_i && [hoofdeffecten\ van\ label\ en\ inkomen] \\ & + \beta_{5j}Label\_1_iInk\_1_i + \beta_{6j}Label\_2_iInk\_1_i + \beta_{5j}Label\_1_iInk\_2_i + \beta_{6j}Label\_2_iInk\_2_i && [interactie] \\ & + \delta_{1j}Partner_i + \delta_{2j}Lftdkind_i + \delta_{3j}Geslacht_i && [controlevariabelen] \end{aligned}$$

In de tabellen in dit rapport rapporteren we de resultaten van F -toetsen die toetsen of de coëfficiënten die samen het effect van een bepaalde factor representeren (bijv. β_1 en β_2 voor labeling) samen significant van 0 verschillen. Op deze manier toetsen we dus de *overall* hoofd- en interactie-effecten van labeling en inkomen.

Analyse 2

In een vervolganalyse hebben we niet enkel gekeken naar bestedingen aan kindgerelateerde doelen, maar onderscheid gemaakt tussen kind- en niet-kindgerelateerde spaar- en bestedingsdoelen. De specifieke uitgavencategorieën zijn samengenomen tot 6 algemenere categorieën ($j = 1, \dots, 6$): (1) vaste lasten, (2) dagelijkse boodschappen, (3) kindgerelateerd

sparen, (4) niet- kindgerelateerd sparen, (5) kindgerelateerde uitgaven, en (6) niet-kindgerelateerde uitgaven.

De regressiemodellen zijn gelijk aan de modellen in de eerste analyse, met dezelfde afhankelijke en onafhankelijke variabelen. Echter, nu: $j = 1, \dots, 6$. Alle coëfficiënten zijn categoriespecifiek (e.g. $\beta_{1j}, \dots, \beta_{6j}$). Het model houdt bovendien rekening met het feit met de geneste datastructuur (meerdere antwoorden komen van dezelfde respondent) door middel van een random intercept.

$$B_{ij} = \alpha_{ij} + \beta_{1j}Label\_1_i + \beta_{2j}Label\_2_i + \beta_{3j}Ink\_1_i + \beta_{4j}Ink\_2_i \quad [hoofdeffecten\ van\ label\ en\ inkomen] \\ + \beta_{5j}Label\_1_iInk\_1_i + \beta_{6j}Label\_2_iInk\_1_i + \beta_{5j}Label\_1_iInk\_2_i + \beta_{6j}Label\_2_iInk\_2_i \quad [interactie] \\ + \delta_{1j}Partner_i + \delta_{2j}Lftdkind_i + \delta_{3j}Geslacht_i \quad [controlevariabelen]$$

waarbij $\alpha_{i1} \sim N(\bar{\alpha}_1, \sigma_\alpha)$.

$$S_{ij} = \alpha_{ij} + \beta_{1j}Label\_1_i + \beta_{2j}Label\_2_i + \beta_{3j}Ink\_1_i + \beta_{4j}Ink\_2_i \quad [hoofdeffecten\ van\ label\ en\ inkomen] \\ + \beta_{5j}Label\_1_iInk\_1_i + \beta_{6j}Label\_2_iInk\_1_i + \beta_{5j}Label\_1_iInk\_2_i + \beta_{6j}Label\_2_iInk\_2_i \quad [interactie] \\ + \delta_{1j}Partner_i + \delta_{2j}Lftdkind_i + \delta_{3j}Geslacht_i \quad [controlevariabelen]$$

waarbij $\alpha_{i1} \sim N(\bar{\alpha}_1, \sigma_\alpha)$.

In de tabellen in dit rapport rapporteren we de resultaten van F -toetsen die toetsen of de coëfficiënten die samen het effect van een bepaalde factor representeren (bijv. β_1 en β_2 voor labeling) samen significant van 0 verschillen. Op deze manier toetsen we dus de *overall* hoofd- en interactie-effecten van labeling en inkomen.

Analyse 3

Ook in de derde analyse is een regressiemodel geschat dat erg lijkt op het eerste model, maar de categorieën j zijn nog verder uitgesplitst. j representeert nu 16 (sub)categorieën; $j = 1, \dots, 16$.

Experiment 2

Analyse 1

Allereerst zijn regressieanalyses uitgevoerd met het aantal uitgaven van respondent i in categorie j (y_{ij}^1), het aandeel (van het totaal aantal uitgaven) uitgaven in categorie j (y_{ij}^2), het bestede bedrag in categorie j (y_{ij}^3), en het aandeel (van het totaal uitgegeven bedrag) besteed in categorie j (y_{ij}^4). In de eerste analyses, $j = 1$ (kindgerelateerde bestedingsmogelijkheden). In de analyses zijn de labelingcondities ($Label\_1$ en $Label\_2$), condities m.b.t. het bijhouden van uitgaven ($Bijh\_1$ en $Bijh\_2$) en hun interactie als verklarende variabelen meegenomen.

$$y_{ij}^k = \alpha_j^k + \beta_{1j}^kLabel\_1_i + \beta_{2j}^kLabel\_2_i + \beta_{3j}^kBijh\_1_i + \beta_{4j}^kBijh\_2_i \quad [hoofdeffecten\ van\ label\ en\ accounting] \\ + \beta_{5j}^kLabel\_1_iBijh\_1_i + \beta_{6j}^kLabel\_2_iBijh\_1_i + \beta_{7j}^kLabel\_1_iBijh\_2_i + \beta_{8j}^kLabel\_2_iBijh\_2_i \quad [interactie] \\ + \delta_{1j}^kPartner_i + \delta_{2j}^kLftdkind_i + \delta_{3j}^kGeslacht_i \quad [controlevariabelen]$$

voor $k = 1, \dots, 4$. *Label_1* en *Label_2* zijn dummyvariabelen met de conditie waarin een algemene toeslag van €200 getoond werd als referentiegroep. *Bijh_1* en *Bijh_2* zijn orthogonale contrasten. Het gemiddelde van deze contrasten is 0. Door het toevoegen van de interactie tussen labeling en het bijhouden van uitgaven in het model, is het hoofdeffect van label te interpreteren als het gemiddelde effect van labeling.

Dummyvariabelen *Partner* (partner vs. alleenstaand), *Lftdkind* (oudste kind < 4 jaar vs. oudste kind ≥ 4 jaar) en *Geslacht* (vrouw vs. man) zijn meegenomen als controlevariabelen.

In de tabellen in het rapport rapporteren we de resultaten van *F*-toetsen die toetsen of de coëfficiënten die samen het effect van een bepaalde factor representeren (bijv. β_1 en β_2 voor labeling) samen significant van 0 verschillen. Op deze manier toetsen we dus de *overall* hoofd- en interactie-effecten van labeling en het bijhouden van uitgaven.

Analyse 2

In vervolganalyses zijn de bestedingsmogelijkheden verder opgesplitst in 4 categorieën ($j = 1, \dots, 4$): (1) kind - noodzaak, (2) kind - wens, (3) ouder - noodzaak, en (4) ouder - wens. De regressiemodellen zijn gelijk aan de modellen in de eerste analyse, met dezelfde afhankelijke en onafhankelijke variabelen. Echter, nu: $j = 1, \dots, 4$. Alle coëfficiënten zijn categoriespecifiek (e.g. $\beta_{1j}, \dots, \beta_{4j}$). Het model houdt bovendien rekening met het feit met de geneste datastructuur (meerdere antwoorden komen van dezelfde respondent) door middel van een random intercept.

$$y_{ij}^k = \alpha_{ij}^k + \beta_{1j}^k \text{Label}_{1i} + \beta_{2j}^k \text{Label}_{2i} + \beta_{3j}^k \text{Bijh}_{1i} + \beta_{4j}^k \text{Bijh}_{2i} \quad [\text{hoofdeffecten van label en accounting}] \\ + \beta_{5j}^k \text{Label}_{1i} \text{Bijh}_{1i} + \beta_{6j}^k \text{Label}_{2i} \text{Bijh}_{1i} + \beta_{7j}^k \text{Label}_{1i} \text{Bijh}_{2i} + \beta_{8j}^k \text{Label}_{2i} \text{Bijh}_{2i} \quad [\text{interactie}] \\ + \delta_{1j}^k \text{Partner}_i + \delta_{2j}^k \text{Lftdkind}_i + \delta_{3j}^k \text{Geslacht}_i \quad [\text{controlevariabelen}]$$

waarbij $\alpha_{i1}^k \sim N(\bar{\alpha}_1^k, \sigma_\alpha^k)$.

In de tabellen in het rapport rapporteren we de resultaten van *Wald* χ^2 -toetsen die toetsen of de coëfficiënten die samen het effect van een bepaalde factor representeren (bijv. de twee dummyvariabelen voor labeling) samen significant van 0 verschillen. Op deze manier toetsen we dus de *overall* hoofd- en interactie-effecten van labeling en het bijhouden van uitgaven.

F Resultaten pretest: Noodzakelijke versus wenselijke uitgaven

De onderstaande tabel geeft de resultaten van een pretest onder een groep ouders met minimaal één minderjarig kind (N = 25). In een online vragenlijst zijn de bestedingssituaties in willekeurige volgorde aan de ouders voorgelegd en is gevraagd per situatie aan te geven of men de uitgave meer zag als een noodzaak ('een uitgave die écht nodig is') of meer als een wens ('een uitgave die u zou willen doen, maar niet echt nodig is'). Tabel F.1. toont, voor elke situatie, de proportie van de ouders die de uitgave beoordeelde als noodzaak versus als wens.

Tabel F.1. Beoordeling uitgaven in termen van 'noodzaak' versus 'wens' (N = 25)

Kindgerelateerde uitgaven		Noodzaak	Wens
1.	De schoenen van uw kind worden echt te krap. U denkt erover om een nieuw paar schoenen te kopen. Het paar dat u wilt kopen kost €69 .	1,00	0,00
2.	U bent in een kledingwinkel met uw kind. Uw kind ziet een broek die uw kind ontzettend graag wil hebben. U vindt de broek ook mooi. De broek kost €29 .	0,24	0,76
3.	Omdat uw kinderen u de afgelopen tijd goed geholpen hebben, denkt u erover om ze mee te nemen naar McDonalds. De happy meals en ijsjes kosten samen €10 .	0,08	0,92
4.	Vanuit de basisschool wordt een schoolreisje georganiseerd. Uw kind wil graag mee. Er wordt een bijdrage van €20 gevraagd.	0,92	0,08
5.	U vindt het heel belangrijk dat uw jongste kind leert zwemmen en denkt erover om uw kind deze maand te laten beginnen met zwemles. De eerste maand kost €35 . Daarna kunt u beslissen of u een abonnement voor langere tijd neemt, of niet.	1,00	0,00
6.	Uw oudste kind heeft in de klas muziekles gehad. Uw kind is daar enthousiast door geraakt en vraagt om een gitaar. De gitaar kost €40 .	0,24	0,76
7.	Uw kinderen zijn weg van het speelparadijs in de buurt. Op een regenachtige dag denkt u erover om de kinderen mee te nemen naar dat speelparadijs. In totaal kost dit uitje €24 .	0,04	0,96
8.	Uw kinderen zijn al een paar jaar niet meer naar de Efteling geweest. Ze willen er heel graag nog eens naartoe. Deze maand is er een actie bij de supermarkt om de hoek, waardoor u met korting naar de Efteling zou kunnen. In totaal zal het dagje Efteling €90 kosten.	0,04	0,96
9.	U ziet dat één van uw kinderen nodig naar de kapper moet. Dit kost €19 .	0,88	0,12
10.	Het wordt mooi weer en u komt erachter dat de zonnebrandcrème voor uw kinderen bijna op is. Voor	0,88	0,12

	uw kinderen gebruikt u andere zonnebrandcrème dan voor uzelf. De zonnebrandcrème kost €12 .		
11.	Uw kind is erg verkouden. U hebt geen kinderhoestdrank meer in huis. Nieuwe hoestdrank kost €5 .	1,00	0,00
12.	Uw oudste kind wil heel graag skates. Uw kind heeft het hier al heel lang over en weet precies welke skates het beste zijn. Nu komt u die skates tegen in een webwinkel, waar ze toevallig in de aanbieding zijn voor €69 .	0,08	0,92
Niet-kindgerelateerde uitgaven		Noodzaak	Wens
13.	Uw jas is versleten en u bent daarom op zoek naar een nieuwe. In een bekende webwinkel ziet u een mooie jas voor €89 .	0,60	0,40
14.	Een vriend(in) vraagt of u zin hebt om mee te gaan naar een restaurant en eens bij te kletsen. Het restaurant heeft een actie waarbij er deze maand een vaste prijs is per persoon voor een driegangenu (inclusief drank). U weet daarom dat de avond u €45 zal kosten.	0,00	1,00
15.	Uw stofzuiger is kapotgegaan. Een nieuwe, soortgelijke stofzuiger kost €89 .	1,00	0,00
16.	U denkt erover om u in te schrijven voor een cursus. U kwam de cursus al eens eerder tegen en wil u graag op dit gebied ontwikkelen. De kosten zijn €45 voor twee avonden.	0,20	0,80
17.	U wilt meer gaan sporten. Iemand met wie u bevriend bent stelt voor samen naar fitness te gaan. U kunt bij de fitness een maandpas aanschaffen voor €25 . Daarna kunt u beslissen of u een abonnement voor langere tijd neemt, of niet.	0,12	0,88
18.	Er draait een nieuwe film in de bioscoop waar u graag met vrienden naartoe wilt gaan. Voor een kaartje en wat te eten en drinken betaalt u €19 .	0,00	1,00
19.	Uw wasmachine doet het niet meer. De monteur is geweest en geeft aan dat een onderdeel vervangen moet worden. De reparatie kost €85 .	1,00	0,00
20.	U hebt een lelijk hoekje in uw tuin een opknopbeurt gegeven. U denkt erover om nog enkele planten te kopen om het hoekje nog wat op te fleuren. De planten kosten €85 .	0,00	1,00
21.	Een vriend van u heeft vorige week €50 aan u geleend. U denkt erover om dit vandaag terug te betalen.	0,96	0,04
22.	U ziet dat u nodig naar de kapper moet. Dit kost €25 .	0,68	0,32
23.	Uw oude zonnebril heeft wat krasjes op het glas. U denkt erover om een nieuwe zonnebril te kopen. De zonnebril die u wilt kost €29 .	0,40	0,60
24.	Een van uw vrienden doet binnenkort mee aan een hardloophwedstrijd voor een goed doel. De vriend vraagt of u wilt sponsoren. Het gaat om een donatie van €10 .	0,08	0,92